

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Michaela Polívková

**VÝVOJ STÁTNÍHO ZASTUPITELSTVÍ
V LETECH 1848–1952**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová CSc.,
DSc.

Tematický okruh: České a československé právní dějiny

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. 4. 2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 241.382 znaků včetně mezer.

Mgr. Michaela Polívková

V Praze dne 28. 4. 2018

Obsah

Úvod.....	5
1. Vývoj státního zastupitelství do roku 1848.....	7
2. Vznik a vývoj státního zastupitelství v habsburské monarchii od roku 1848 do roku 1918... 15	
2. 1. Vznik státního zastupitelství po roce 1848	15
2. 1. 1. C. k. finanční prokuratury a jejich působnost	16
2. 2. Organizace soudní soustavy od roku 1850.....	19
2. 3. Státní zastupitelství od roku 1850	22
2. 3. 1. Soustava státního zastupitelství.....	23
2. 3. 2. Předpoklady pro výkon funkce státního zástupce	25
2. 3. 3. Působnost státního zastupitelství.....	27
2. 3. 4. Změny v organizaci státního zastupitelství po vydání Silvestrovských patentů	31
2. 3. 5. Státní zastupitelství po rakousko-uherském vyrovnání.....	33
2. 4. Trestní řád z roku 1873	35
2. 4. 1. Soukromý žalobce.....	36
2. 4. 2. Soukromý účastník.....	37
2. 4. 3. Státní zástupce v přípravném řízení podle Glaserova trestního řádu	38
2. 4. 4. Státní zástupce a vyšetřující soudce	42
2. 5. Poslední léta monarchie	47
2. 6. Jazyková otázka	49
3. Vývoj státního zastupitelství v Československu mezi lety 1918–1938	52
3. 1. Vývoj od roku 1918 do přijetí Ústavy 1920.....	52
3. 1. 1. Situace na území Slovenska a Podkarpatské Rusi	54
3. 1. 2. Ústava z roku 1920.....	55
3. 1. 3. Organizace soudnictví a státních zastupitelství.....	56
3. 1. 4. Územní změny v působnosti státních zastupitelství po roce 1918.....	56
3. 2. Vývoj ve 20. a 30. letech.....	57
3. 2. 1. Soudní soustava.....	57
3. 2. 2. Změny dotýkající se státních zastupitelství.....	59
3. 2. 3. Vojenská veřejná žaloba	62
3. 2. 4. Finanční prokuratury.....	66
3. 3. Judikatura.....	69
4. Situace za období tzv. Druhé republiky, Protektorátu Čechy a Morava a v poválečném Československu (1938–1948)	76
4. 1. Německá státní zastupitelství, jejich organizace a pravomoci	76

4. 2. Autonomní protektorátní soudnictví a změny v působnosti státních zastupitelství	77
4. 3. Dekrety prezidenta republiky a obnovení právního pořádku	82
4. 4. Změny v poválečném soudnictví provedené dekretální normotvorbou	84
4. 4. 1. Retribuční soudnictví	85
4. 5. Činnost státního zastupitelství a změny provedené dekretální normotvorbou	95
5. Zánik státního zastupitelství a vznik prokuratury v letech 1948–1952.....	97
5. 1. Situace po únorovém převratu	97
5. 2. Zákon o zlidovění soudnictví.....	98
5. 3. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky, státní soud a státní prokuratura.....	101
5. 3. 1. K procesům před státním soudem	102
5. 4. Organizace a působnost tzv. obecné prokuratury.....	104
5. 5. Působnost obecných prokuratur mimo trestní řízení.....	108
5. 6. Finanční prokuratura	110
5. 7. Stručný nástin úpravy účinné po roce 1952	112
Závěr	114
Seznam použité literatury a pramenů.....	119
Název rigorózní práce, abstrakt a klíčová slova.....	126
English title, abstract and key words.....	128

Úvod

Existenci státního zastupitelství jako orgánu veřejné žaloby zakotvuje v České republice čl. 80 Ústavy.¹ Zákonem předpisem k tomuto ústavnímu článku je pak zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, který vymezuje státní zastupitelství jako soustavu státních úřadů určených k zastupování státu v zákonem stanovených případech. Podle tohoto zákona je státní zastupitelství orgánem podávajícím obžalobu v trestním řízení, plní povinnosti stanovené trestním řádem, a v případech, ve kterých tak stanoví zákon, je státní zastupitelství oprávněno podat návrh na zahájení občanského soudního řízení nebo do již zahájeného řízení vstoupit.

Zákonodárci tak zvolili pro úpravu orgánu veřejné žaloby model podobný tomu, který existoval na území dnešní České republiky až do roku 1948, a vrátili jsme se tak po zrušení prokuratury v roce 1993 k modelu státního zastupitelství, který byl poprvé zakotven již v Rakousku-Uhersku v roce 1848. I přes výběr historického tématu proto považuji tuto problematiku za aktuální, neboť již v důvodově zprávě k účinnému zákonu č. 283/1993 Sb. se dočteme, že po 40 letech je zde záměr odpoutat se od pojetí orgánu veřejné žaloby jako strážce socialistické zákonnosti, a navrátit se ideově zpět k úpravě, která byla na našem území účinná před nástupem proletariátu k moci.

Vývoj státního zastupitelství na našem území tedy sahá 170 let do minulosti. Již před tímto datem však můžeme spatřovat zárodky státního zastupitelství, a to dokonce již od 15. století. Jako téma své rigorózní práce jsem si tedy zvolila téma, které se zabývá historií a vývojem tohoto institutu, úzce spjatého s bouřlivými a revolučními událostmi 19. a 20. století, neboť úřady veřejné žaloby vždy vysoce reflektují změny politicko-právní situace a politické garnitury, a jak je všeobecně známé, mezi lety 1948–1989 byly též nástrojem cílené represe určitých skupin obyvatel, kteří byli nepohodlní

---

¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

československému komunistickému režimu. V těchto posledních dvou stoletích docházelo jako konsekvence změn státních režimů k nárůstu zneužívání represivní funkce trestního práva, které je stěžejní oblastí působnosti státního zastupitelství. I z toho důvodu jsem zvolila časové období mezi lety 1848–1952, neboť mým hlavním cílem bylo analyzovat vývoj právní úpravy tohoto institutu od jeho prvotního zákonného zakotvení, přes změny uskutečněné za sto let jeho existence, až po jeho zánik a přerod v prokuraturu, posléze uspořádanou podle sovětského modelu. I přes návrat k názvu "státní zastupitelství" však samozřejmě nedošlo k bezvýhradnému převzetí legislativní úpravy tohoto institutu, naopak, model rakouský se od toho současného v mnohém lišil, a právě na tyto odlišnosti budu také ve své práci poukazovat. Věřím, že pro řádné pochopení úlohy a postavení státního zastupitelství je žádoucí znát jeho historii, neboť ta nabízí odpovědi na otázky, jakým způsobem se vyvinul v institut takový, jaký jej známe v platném právu dnes.

Zastupování státu se však neodehrává pouze v rovině veřejnoprávní. K zastupování státu v majetkových záležitostech byla od roku 1851 povolána finanční prokuratura, o jejímž vývoji bude v práci také pojednáno. Byť je jak výklad o státním zastupitelství, tak o finanční prokuratuře situován zejména do oblasti historických českých zemí, stručně je pro úplnost shrnut ve třetí kapitole i stav na území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Hlavním zdrojem při psaní této práce mi byly zejména zákonné normy, časopisecké články, monografie a judikatura, z ní převážně pak rozsudky Nejvyššího soudu. Významným pramenem, zejména pro starší období, je publikace Řízení trestní rakouské, jež je dílem profesora Karlo-Ferdinandovy univerzity Františka Storcha, a nepostradatelným zdrojem při tvorbě spisu byly také dobové články a statě v časopisu Právník. V posledních kapitolách, kde se více věnuji kazuistice, jsem pak získávala zajímavé poznatky a dobová svědectví zejména z publikace autorů Vorla, Šimánkové a Babky, která pojednává o československé justici mezi lety 1948–1953.

1. Vývoj státního zastupitelství do roku 1848

Účelem úvodní kapitoly, která svým časovým zařazením neodpovídá období vymezenému v názvu práce, není detailní analýza právní úpravy, nicméně považuji za podstatné alespoň rámcově uvést historicko-právní souvislosti dané problematiky pro přiblížení materie zkoumané dále.

Vývoj orgánu veřejné žaloby je ve svých prvopočátcích úzce spjat s vývojem soudního řízení, které ve starých dobách neznalo dělení procesu na civilní a trestní. Původně existovalo pouze jednotné soudní řízení a všechny vedené spory vycházely ze soukromoprávní iniciativy. Až do 12. století neznamenal ani útok na panovníka současně útok proti státu. Myšlenka, že stíhání pachatelů trestných činů je v obecném zájmu, se prosazovala jen velmi pozvolna.

Výchozím principem pro vedení soudního sporu ve středověku tedy byla zásada „kde není žalobce, není soudce“, iniciativa tak vycházela nejčastěji od poškozeného či jeho blízkých, kteří se tímto domáhali msty na osobě pachatele či náhrady škody. *„Podnět k činnosti soudní vychází tu výhradně od žalobce soukromého (původu), jenž domáhaje se potrestání viníka, domáhá se práva sobě samému náležejícího.“*² Až do roku 1627 se přitom nečinilo rozdílů mezi případy, kdy byla žalobcem soukromá osoba, a případy, kdy žaloval úředník, neboť jejich procesní postavení před soudem bylo totožné. Tento typ procesu, který byl typický pro raně feudální středověké období a jehož průběh upravovalo pouze nepsané obyčejové právo, nazýváme **procesem akuzačním**. Mimo to bylo mnoho sporů rozhodováno mimosoudně, tedy prostřednictvím rozhodčího. Situace byla navíc o to složitější, že právo českého stavovského státu nebylo jednotné, neboť zde vedle sebe fungoval systém práva městského, jež upravovalo život v jednotlivých městech, a právo zemské, které regulovalo vztahy ústavněprávní úrovně. V průběhu 15. století se ovšem v obou těchto

---

² Storch F., Trestní řízení rakouské I, Tiskem a nákladem J. Otty v Praze 1887, Reprint původního vydání, Wolters Kluwer 2011, str. 66

systemech postupně zvýrazňuje nejen požadavek na prokázání zlého úmyslu pachatele trestného činu, ale také idea, že potrestání zločinců je ku prospěchu nejen poškozeného jedince, nýbrž i společnosti jako celku. S rozvojem společnosti a společenských vztahů tak postupně vyvstávala stále naléhavější potřeba stíhání i těch zločinů, u nichž soukromý žalobce chybí. A právě v této době se začínají datovat dějiny státního zastupitelství.

Počátky historického vývoje orgánu veřejné žaloby na území České republiky sahají až do období středověku, konkrétně do roku 1437, kdy král Zikmund Lucemburský nechal svým nařízením zřídit Úřad královského prokurátora. Prvním královským prokurátorem byl jmenován rytíř Vilém ze Žlutic a jeho hlavním úkolem bylo zastupovat krále v soudním řízení. Zřízení tohoto úřadu mělo své opodstatnění – v době po husitských válkách byly české země v neutěšeném stavu a král se snažil jak o upevnění své moci, tak o znovunabytí statků, které za dob válečných zmatků uzurpovala šlechta.³ Konkrétně měl za úkol sestavit přehled zastavených královských a církevních statků, a tam, kde nebyl držitel schopen svou držbu prokázat, měl královský prokurátor zajistit návrat majetku do rukou krále. Hledíková uvádí, že ač se revize pozemkové reformy v letech 1453–1454 uskutečnila, nepřinesla příliš uspokojivý výsledek, když bylo králi navráceno pouze 126 vsí, jedno městečko a jedna tvrz.⁴

Nadřízenou byla královskému prokurátorovi česká komora, jejíž agendou byla finanční správa v Čechách. Zasedání komory se účastnil jako její člen a jejím prostřednictvím také podával králi zprávy o své činnosti. Mezi jeho hlavní povinnosti patřila ochrana zájmů koruny a krále v soudních řízeních, oznamoval případy dotčení králova jména, resp. královského majestátu, a hájil majetkové zájmy krále a fisku, zejména tím, že vymáhal placení pokut, které byly uděleny zemským a komorním soudem. Evidoval také odúmrťe a případné nároky z nich plynoucí pro krále vymáhal.

---

³ Jurášek, S., 500 let Finanční prokuratury v Praze, 1437–1937, Finanční prokuratura v Praze, 1937, str. 10

⁴ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J., Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, 2. vydání, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2005, str. 103

Ke konci 15. století se začali zrušení úřadu královského prokurátora domáhat nespokojení stavové, konkrétně pak na Svatováclavském sněmu v r. 1479 z důvodu, že „*působením jeho mnoho zlého pošlo a že prokurátora třeba není, ježto potřebu královskou vésti může nejl. komorník*“.⁵ Tento jejich odpor k úřadu byl pochopitelný – královský prokurátor vyvíjel činnost směřující k posílení panovnickovy pozice a panovník se tak mohl stát příliš silným a na šlechtě nezávislým. Z procesního hlediska zde však potřeba úřadu, jenž by krále zastupoval před zemským soudem, přetrvala, neboť se nepatřilo, aby panovník před soudem vypovídal osobně. Královský prokurátor byl podřízený pouze králi, zasedal v královské radě, účastnil se důležitých ústavních aktů jako králův důvěrník a zasedal v komorním soudu. Ke zrušení prokurátorova úřadu tedy i přes nátlak stavů nedošlo, ale v důsledku vlády slabých Jagellonců se úřad přestal na čas rozvíjet.

Po uchopení vlády Habsburky v roce 1526 však dochází k rozšíření úkolů královského prokurátora a posílení jeho pozice. Nově se podílel na legislativních pracích, udílel právní rady králi, zastupoval královské kláštery a zasedal u některých soudů. Ferdinand I. postavil r. 1527 do čela české komory radní komoru, která „*(...) zakročovala téměř ve všech důležitých otázkách politických, osobovala si i jakýsi dozor nad nižšími soudy, vysílala zástupce do soudů nejnižších a rozsuzovala celou řadu sporů; královský prokurátor byl duší této činnosti a hlavním mluvčím*“.⁶ Od roku 1545 zasedal královský prokurátor spolu s dalšími vysokými úředníky na českém zemské soudě. Možno tedy říci, že královský prokurátor byl vysoce postaveným úředníkem s významnými pravomocemi.

V souvislosti s nárůstem pravomocí prokurátora narůstal i byrokratický aparát. Koncem 16. století začaly vznikat prokurátorské komorní úřady, v nichž byli od druhé poloviny 17. století kromě prokurátora i úředníci, tzv. adjunkti, později fiskální adjunkti. Jejich počet se postupně zvyšoval, až se na sklonku 17. století ustálil na čtyřech. Z původně jedné osoby zastupující

---

⁵ Fux, B., K působnosti bývalých královských prokurátorů v Čechách a nynější c. k. finanční prokuratury, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1902, str. 154

⁶ Tamtéž, str. 155

krále se tak stává „úřad“ v pravém slova smyslu.⁷ O věcech většího významu se konaly v rámci úřadu porady, úkolem adjunktů pak bylo věc náležitě prostudovat a připravit k projednání. Zajímavé je, že adjunkti nebyli prokurátorovi přísně podřízeni, naopak mu byli téměř postaveni naroveň, prokurátor zejména řídil chod úřadu a navenek jej zastupoval, v čemž můžeme spatřovat jistou paralelu se současným fungováním státních zastupitelství.⁸ Pravomoc královského prokurátora se vztahovala na Čechy, do poloviny 16. století také na obě Lužice; v Dolní Lužici vznikl v této době (polovina 16. stol.) nový úřad komorního prokurátora. V Dolní Lužici byl prokurátor již od roku 1495. Ve Slezsku se královský prokurátor objevuje od 30. let 16. století (fiskál), od roku 1572 vrchní fiskál pro celé Slezsko a fiskálové jednotlivých knížectví. Na Moravě se objevil mezi lety 1550–1553, do té doby pravomoc prokurátora vykonával královský podkomoří.⁹

Po roce 1620 dostává úřad královského prokurátora nové úkoly. Je zejména strážcem katolického náboženství a má dohlížet na důsledné provádění protireformace; k tomu mu přísluší oprávnění udílet pokuty za nedodržení protireformačních opatření. Do jeho pravomoci přibývá též dozor nad zachováním královských rezolucí a patentů, tedy nad dodržováním absolutistické zákonnosti. Lze tedy shrnout, že královský prokurátor není po Bílé hoře již jen veřejný žalobce, ale ochránce absolutismu, ústavy, katolického náboženství a královských privilegií. Absolutistický panovník soustřeďuje ve svých rukou veškerou moc, je tedy pochopitelné, že se obklopuje širokým specializovaným byrokratickým aparátem, prostřednictvím kterého vykonává svou vůli. V případě královského prokurátora bylo tedy patrně považováno za nadbytečné zřizovat orgán nový, když bylo možné svěřit ochranu absolutistické zákonnosti do rukou orgánu, který již existoval, a svým působením ve veřejnoprávní oblasti již v podstatě královský majestát (ochrana práv panovníka), resp. stát (stíhání pachatelů), chránil a zastupoval v době

---

⁷ Jurášek, S., 500 let Finanční prokuratury v Praze, 1437–1937, Finanční prokuratura v Praze, 1937, str. 24

⁸ Srov. § 8 odst. 3 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

⁹ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J., Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, 2. vydání, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2005, str. 103

stavovské. V úkolech svěřených úřadu královského prokurátora po roce 1620 tak můžeme podle mého názoru poprvé spatřovat propojení širokého spektra pravomocí do jednoho úřadu, které v našem právním řádu naplno prosadí v polovině dvacátého století v souvislosti se zřízením prokuratury jako všeobecné strážkyně zákonnosti.

Zlom nastává v roce 1627 v souvislosti s vydáním **Obnoveného zřízení zemského** králem Ferdinandem II., které potvrzuje v člancích R I-V. postavení královského prokurátora jako veřejného žalobce a tím zavádí **zásadu oficiality** v trestním řízení: „*I když nebyla zcela vyloučena soukromá iniciativa a právo připouštělo i podání soukromé žaloby v trestních věcech, přece jen se proces dostává zcela do rukou státu a jeho orgánům patří rozhodovat nejen o zahájení, ale i o ukončení soudního řízení.*“¹⁰ Soudní řízení¹¹ se končilo rozhodnutím soudu, které bylo zachyceno ve formě nálezu. Výrazem absolutistické hierarchie moci pak bylo zavedení možnosti požádat panovníka o revizi soudního nálezu.

Současně se však začíná místo principu akuzačního uplatňovat **zásada inkvizičního řízení**, mající původ v právu římském a u nás převzatá právem kanonickým. Inkviziční proces postrádá prvky sporného řízení, neboť úloha soudce, žalobce i obhájce je svěřena do rukou jedné osoby, jež sama rozhoduje o osudu obžalovaného, který před ní stojí. Jde o institut typický pro absolutistický stát a během 18. století u nás tento typ procesu zcela převládl. Stalo se tak oficiálně v roce 1707 přijetím **Hrdelního řádu císaře Josefa I.** (Constitutio criminalis Josephina)¹², který odstranil do té doby trvající dualismus práva zemského a městského a potvrdil platnost inkvizičního řízení v případech, kdy bylo řízení zahajováno z úřední povinnosti.

---

¹⁰ Malý, K., České právo v minulosti, Orac s.r.o. Praha, 1995, 1. vydání, str. 143

¹¹ v tomto případě soudní řízení před zemským soudem. Možnost podání opravného prostředku byla již před Obnoveným zřízením zemským, avšak pouze v právu městském. Proti rozhodnutí městských soudů bylo možno podat odvolání, o kterém rozhodoval pražský apelační soud (rada nad apelacemi), zřízený roku 1548 králem Ferdinandem I.

¹² Platný pouze pro Čechy, Moravu a Slezsko.

V letech 1732–1733 se zabýval prokurátor **vyšetřováním loupežné vraždy** na Ignáci Zahrádkovi Sovinském z Eulenfelsu. Konstatuje se, že ze spoluúčasti je podezřelá vdova po zavražděném, Marie Josefa. Výsledek vyšetřování není uveden.¹³ Roku 1749 se královský prokurátor zabýval **ve jménu ochrany náboženství** případem údajné hereze barona Karla ze Selbu, o němž prohlásil Antonín Jan Vokoun, doktor teologie University Karlo-Ferdinandovy, že učinil kacířské výroky, že *„jednoduché smilstvo není hřích, polygamie jest dovolená, nedotknutelnost papežů je fikce, že ctění obrazů je modloslužba...“* (výčet rouhavých prohlášení zabírá 17 řádků – pozn. aut.) Je konstatováno, že matka církev odpouští všem hříšníkům, přičemž baron svých hříchů želel, snímá se z něj tedy exkomunikace a on se veřejným vyhlášením této listiny v arcibiskupské konsistoři v Praze přijímá zpět do lůna matky církve.¹⁴

Obžalovací řízení tedy sice přetrvalo, ale pouze ve velmi omezené míře. I trestní zákoník Marie Terezie **Constitutio Criminalis Theresiana**¹⁵ z roku 1768 staví soudní proces na principu inkvizičním. Obžalovací veřejný proces připouští zákoník toliko ve dvou případech: *„Kdyžby soud příslušný komornímu prokurátoru dal příkaz k tomu směřující, nebo pokud na některých místech určitým osobám udělena jsou toho způsobu privilegia.“*¹⁶ Řízení je tedy tajné a písemné a obhajobu obviněného téměř nepřipouští. Theresiana obsahuje i poměrně nelogickou úpravu, kdy zavádí dělení řízení na stadium vyšetřovací a nalézací, každé však je přikázáno jinému soudu. Soud, který vynáší rozsudek, tak činí pouze na základě vyšetřování provedeného jiným soudem. Tato úprava je do jisté míry podobná úpravě přípravného řízení trestního, která byla zavedena po roce 1848, zde však bylo podobné rozdělení přiřknuto ne dvěma soudům, ale státnímu zástupci, vyšetřujícímu soudci a soudu (viz kapitola 2 a násl.). Theresiana, zastaralá a zpátečnická už v době svého přijetí, byla v roce 1787 nahrazena ve své procesní části **Obecním**

---

¹³ Dřimal, J., Stupková, M., Česká finanční prokuratura 1250–1785, Katalog, II/1, Spisy sign. 1-5, Inventáře a katalogy fondů státního ústředního archivu v Praze, Praha 1970, Sign. 1/258

¹⁴ Tamtéž, Sign. 2/23

¹⁵ Theresiana byla prvním společným trestním zákonem pro dědičné rakouské země.

¹⁶ Storch F., Trestní řízení rakouské I, Tiskem a nákladem J. Otty v Praze 1887, Reprint původního vydání, Wolters Kluwer 2011, str. 78

soudním řádem kriminálním Josefa II. Ten sice již nepřipouští torturu a stíhání bez zákonných důvodů, odstranil však i poslední zbytky obžalovacího procesu a důsledně zavádí inkviziční řízení.

Průlom v oblasti soudního řízení nepřinesl ani následující trestní zákoník, který byl nejprve v roce 1796 vyhlášen pro Západní Halič (**Západohaličský trestní zákoník**), a po menších úpravách i pro zbytek monarchie v roce 1803 (**Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích**). Od dob vlády Josefa II. se však v trestním právu konečně začaly prosazovat zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*, a byly též posíleny zásada oficiality a zásada vyšetřovací. Z procesního hlediska se trestní řízení v Obecném soudním řádu kriminálním rozpadalo na fázi vyhledávací, která byla vedena vrchností, a fází ‚kriminální‘, vedenou soudem. V prvotní fázi byl vrchností zjištěn skutek, o němž vyslýchala jak obviněného, tak svědky, a případně rozhodovala též o vzetí podezřelého do vazby či nařizovala ohledání místa činu. Panovalo-li dostatečné přesvědčení o vině dané osoby, byla následně předána kriminálnímu soudu. Před kriminálním soudem byly prováděny důkazy, zejména opět výslechy svědků a obžalovaného, následně bylo vyhlášeno odsuzující či osvobozující rozhodnutí. Analogická byla také úprava trestního procesu uzákoněná 3. září 1803. Jako policejní orgán tedy podle těchto kodexů působila vrchnost. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích byl zároveň posledním trestněprávním předpisem, který upravoval jak hmotné, tak procesní právo trestní, neboť zákony z 50. let 19. století již upravovaly tyto materie odděleně.

Z výkladu výše vyplývá, že v souvislosti s tímto vývojem úloha prokurátora jako orgánu veřejné žaloby značně oslábla. Z tohoto důvodu přichází i změna pojmenování úřadu, který se z původního úřadu prokurátora mění na královský úřad fiskální, od roku 1783 se pak nazývá pouze úřadem fiskálním.¹⁷ Právě v tomto roce byly fiskální úřady upraveny císařskou instrukcí jednotně pro celou říši.¹⁸ Toto potvrzuje Fenyk: „*V českých zemích*

---

¹⁷ Fiskální instrukce Josefa II. z 10. března 1783

¹⁸ Zoulík, F., K problematice finanční prokuratury, Právní praxe I/1994, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1994, str. 128

*se královský prokurátor věnoval převážně fiskálním věcem, když trestní agenda byla velmi úzká. Odtud pochází označení veřejného žalobce za fiskála, které dnes najdeme ještě ve Skotsku či Španělsku.*¹⁹ Těžištěm jeho agendy bylo vymáhání daní a ochrana majetkových práv panovníka, dále pak dozor nad zákonností, včetně práva upozorňovat státní a zemské úřady na nedodržení zákonů a porušení práv, péče o zrušené kláštery, ochrana zemských hranic, lenní záležitosti a ochrana soukromých majetkových práv panovníka. Český fiskální úřad měl také uloženu povinnost pečovat o svobodníky v českém království. Z této agendy můžeme uvést příklad z roku 1782, kdy jsou potrestáni kolkovou pokutou 40 zlatých Sussmann Thallisch a Samuel Herschl, židé ze Sadové, za kolkování nájemní smlouvy jedním zlatým namísto dvou zlatých, čímž poškodili královský fiskus.²⁰

Zcela však trestní agenda z pravomoci fiskálních úřadů nevymizela. Než byl v roce 1850 úřad fiskální definitivně zrušen, zabýval se stíháním nepravých šlechticů, lichvy, kontrabandu a případy útisku poddaných ze strany vrchnosti.

Závěrem úvodní kapitoly možno shrnout, že ve svých počátcích bylo zastupování státu jak ve veřejnoprávní, tak v soukromoprávní rovině vykonáváno prostřednictvím jednoho orgánu, kterým byl úřad královského prokurátora, resp. úřad fiskální. V roce 1850 vznikly ze zrušeného fiskálního úřadu dva úřady. Trestní agendu přebrala nově vzniknuvší c. k. státní zastupitelství, civilní agenda pak připadla od roku 1851 c. k. finanční prokuratuře²¹, v roce 1933 přejmenované na Finanční prokuraturu v Praze.²²

---

¹⁹ Fenyk, J., Vademecum státního zástupce, ASPI Publishing, 1. vydání 2003, str. 1

²⁰ Dřímál, J., Stupková, M., Česká finanční prokuratura 1250–1785, Katalog, II/1, Spisy sign. 1-5, Inventáře a katalogy fondů státního ústředního archivu v Praze, Praha 1970, Sign. 4/50

²¹ Výnos ministerstva financí ze dne 13. srpna 1851, kterým bylo publikováno rozhodnutí vlády z 21. prosince 1850, jež z dosavadních fiskálních úřadů zřizovalo finanční prokuratury

²² Dřímál, J., Stupková, M., Česká finanční prokuratura 1250–1785, Katalog, I Listiny, Inventáře a katalogy fondů státního ústředního archivu v Praze, Praha 1970, str. I

2. Vznik a vývoj státního zastupitelství v habsburské monarchii od roku 1848 do roku 1918

2. 1. Vznik státního zastupitelství po roce 1848

Rok 1848 byl pro Evropu bezesporu rokem přelomovým. V mnoha evropských státech došlo k protifeudálním revolucím, které nastartovaly vývoj pro přechod k moderním státním útvarům. V habsburské monarchii padl v důsledku protifeudálních bouří feudální absolutismus a došlo k postupnému přijetí změn, které zásadně ovlivnily organizaci a fungování justice. Tento vývoj byl zpomalen v 50. letech nástupem bachovského absolutismu, avšak touhu obyvatelstva po demokratizačních změnách již nebylo možné nadále dlouhodobě potlačovat, proto v letech šedesátých absolutismus definitivně padl. Tento vývoj započal již vyhlášením **dubnové (Pillersdorfovy) ústavy**, která zakotvila mj. demokratické zásady pro fungování správních institucí a justice.

Již v roce 1848 vznikala **provizorní státní zastupitelství**, jejichž činnost byla upravena Nejvyšším rozhodnutím z 29. března 1848 a následně císařským patentem vyhlášeným pod číslem 164/1849 ř. z. Tato provizorní státní zastupitelství působila **před porotními soudy**, které rozhodovaly o trestných činech ve věcech tiskových. Státní zástupce byl oprávněn vydat rozkaz k zabavení tiskopisu, jenž odporoval tiskovému patentu²³. Dále státní zástupce stíhal tiskové přestupky, které se projednávaly před okresními soudy, větší přestupky a přečiny tiskové pak projednávaly soudy sborové.²⁴

Odstranění inkvizičního řízení, a tedy i prostor pro uplatnění státního zastupitelství však obsahovala až **ústava březnová (Stadionova)** z roku 1849, konkrétně její § 103: „*Řízení soudní má býti vůbec veřejné a oustné. Výminky*

---

²³ Tiskový patent (č.161/1849 ř. z.) byl přijat krátce po vyhlášení březnové ústavy a znamenal de facto zhoršení situace oproti předchozím tiskovým poměrům. Zaváděl např. kauce, kterými vydavatel listu ručil za případné pokuty, což vedlo k zániku mnoha politických novin.

²⁴ K problematice tiskového práva podrobněji viz Soukup, L., K vývoji tiskového práva v českých zemích po r. 1848, Právněhistorické studie č. 29, Československá akademie věd, Praha, 1989, str. 115 a n.

*z té veřejnosti ustanovuje zákon, pro dobré pořádku a mravnosti. Ve věcech trestních platiti má soud obviňovací, soudy porotní rozhodovati mají ve všech těžkých zločinech, jichž zákon obširněji poznamená, potom při výstupcích politických a tiskových.*²⁵ Tímto ustanovením se tedy v rakouském trestním řízení prosadila zásada obžalovací.

V lednu roku 1850 byl přijat **prozatímní trestní řád č. 25/1850 ř. z.**, který reflektoval revoluční požadavky na spravedlivý proces a zakotvoval v soudním řízení zásadu materiální pravdy, zásadu obžalovací, zásadu volného hodnocení důkazů a porotní rozhodování. V době jeho vydání však nebyl ještě přijat zákon o organizaci státního zastupitelství, a proto byla působnost státního zastupitelství prozatím omezena pouze na řízení trestní. Již v roce 1853 byl vydán **nový trestní řád**, který se v duchu absolutismu vrací ke starým překonaným zásadám, zavádí inkviziční řízení a ústnost je ponechána pouze pro závěrečné přelíčení. Ustanovení o státním zastupitelství však byla ponechána v platnosti. Tyto přežitky se podařilo definitivně odstranit až roku 1867 **prosincovou ústavou**, která vrací do trestního procesu zásadu obžalovací, ústnost, veřejnost a porotní soudy.

2. 1. 1. C. k. finanční prokuratury a jejich působnost

Jak bylo vyloženo v předchozí kapitole, v roce 1850 byl fiskální úřad zrušen a na jeho místo nastoupila finanční prokuratura. Stalo se tak na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 21. prosince 1850 a výnosu ministerstva financí ze dne 13. srpna 1851 č. 188 ř. z. Dle § 2 příslušely finančním prokuraturám tyto úkoly: vedení soudních sporů a právní zastupování státního jmění (bez rozdílu, kterému ministerstvu byla správa těchto jmění přiřknuta), podávání dobrozdání v majetkových záležitostech týkajících se státního jmění a fondů, a spolupůsobení u přivádění k místu právních jednání. Budou-li tak žádat státní úřady, agenda fiskálních úřadů má přejít na finanční prokuratury a má být zredukována na objem v té míře, „*kterak to pokrok zákonodárství a vyvíjení se*

---

²⁵ Březnová ústava vyhlášená jako císařský patent č. 150/1849 ř. z.

*nových zřízení právních bude připouštěti.*²⁶ Tato úprava byla, jak podotýká B. Fux, jednak vyjádřením vědomí, že stávající působnost fiskálních úřadů je neudržitelná, a také bezradnosti, jak nově kompetenci finančních prokuratur upravit. Částečně vnesl do nastalé zmateční situace světlo výnos ministerstva financí ze dne 17. prosince 1855 č. 19040, který stanovil, že agenda fiskálních úřadů byla přenesena na finanční prokuratury potud, pokud nebyla následujícími zákony či nařízeními prokuraturám odňata. Tento výnos však nebyl nikdy řádně vyhlášen, a proto zde až do roku 1898 přetrvala mnohost pramenů vyšlých od roku 1783. Jednalo se zejména o dvorské dekrety, které obsahem odpovídaly době svého vydání, pro dobu ke konci 19. století tedy byly již značně zastaralé. O kompetenci finančních prokuratur tak až do roku 1898 panovaly značné nejasnosti.²⁷ Provizorní instrukcí byly zřízeny finanční prokuratury v téměř všech hlavních městech říše, byly však v duchu bachovského absolutismu podřízeny zemským finančním úřadům správním, což bylo paradoxní, neboť funkcionáři prokuratur museli mít povinně právnické (advokátní) vzdělání, které se u funkcionářů finančních úřadů nepožadovalo.²⁸

Konečně byla příslušnost finančních prokuratur upravena nařízením veškerého ministerstva č. 41 ze dne 9. března 1898 o služební instrukci pro c. k. finanční prokuratury. Finanční prokuratury byly státními úřady pro obvod jedné či více zemí, aby zde vykonávaly funkci právních zástupců státního majetku, či majetku jemu na roveň postavenému. Správním orgánům rakouské monarchie zachovávaly právní předpisy kompetence k nakládání se státním majetkem, v okamžiku zahájení soudního sporu však nastupovala kompetence příslušné finanční prokuratury.²⁹ Konkrétně se pak jednalo o erár (daně a dávky), dvorní erár (vyjma majetku císaře), právo odúmrtí, peněžité tresty a pokuty, fondy spravované ze státních financí, patronátní práva, nadace spravované státními úřady, jmění kostelních a duchovních obročí, veřejné

---

²⁶ § 3 výnosu č. 188/1851 ř. z.

²⁷ Fux, B., K působnosti bývalých královských prokurátorů v Čechách a nynější c. k. finanční prokuratury, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1902, str. 159–160

²⁸ Peka, J., Finanční prokuratury, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1925, str. 7

²⁹ Fux, B., K otázce processuálního postavení eráru před soudem, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1900, str. 450

farní a chudinské ústavy, státní školní úřady a závěti, z nichž měl profitovat stát. Pokud však byly stranami sporu subjekty, které měla oba ze zákona finanční prokuratura zastupovat, byl každé straně zřízen zvláštní zástupce a zastupování finanční prokuraturoou se zde končilo. Podle § 2 III. instrukce byla též finanční prokuratura povolána k zastupování veřejných zájmů před soudem, bylo-li připuštěno, aby státní orgán v dané věci vůbec zasahoval, finanční prokuratura byla o takovou pomoc požádána a nebylo zde jiného orgánu, který by zakročil.

Pro zaměstnance finančních prokuratur byl služební instrukcí stanoven velmi vysoký požadavek na vzdělání, v jiných oblastech státní správy nepožadovaný. Pro přijetí za koncipienta bylo nutné mít vykonané tři státní zkoušky, ke jmenování koncipientem a následně adjunktem pak doktorát práv, minimálně jeden rok praxe a vykonání zkoušky pro konceptní službu u finanční prokuratury. Pro dosažení vyššího postu pak bylo nutno mít vykonanu zkoušku advokátní.³⁰ Peka uvádí, že nepřítelství postoj českého lidu k orgánu reprezentujícímu rakouské státní zřízení a nekomplexně upravený systém služebního postupu měly za následek skutečnost, že se čeští právníci službě u finanční prokuratury vyhýbali. V roce 1918 působili na vyšším postu u pražské prokuratury dva Češi, u brněnské pouze jeden. V 1925 již však byly ¾ personálu brněnské prokuratury národnosti české.³¹

Vztah finanční prokuratury k fisku, který zastupovala, byl dobovou právní teorií přirovnáván ke vztahu advokáta a klienta. Stranou sporu tak nebyla prokuratura jako taková, nýbrž státní orgán či jmění, procesní kroky však mohly být vykonávány pouze finanční prokuraturoou.³² Na finanční prokuratury se vztahovaly předpisy o advokátech, neboť byly zákonnými zástupci fisku, byť svým postavením byly státními úřady. Stejně jako advokátovi, i finanční prokuratuře náležela náhrada nákladů za zastupování, vymezená advokátním tarifem,³³ nebyla však příjmem jí samotné, nýbrž státu.

---

³⁰ Peka, J., Finanční prokuratury, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1925, str. 9

³¹ Tamtéž, str. 10

³² Fux, B., K otázce processuálního postavení eráru před soudem, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1900, str. 453

³³ zákon z 21. prosince č. 293/1897 ř. z.

Na území dnešní České republiky byla zřízena Finanční prokuratura se sídlem v Praze pro území království Českého a v Brně pro markrabství Moravské a Slezsko.³⁴

2. 2. Organizace soudní soustavy od roku 1850

Zákonným základem pro provedení oddělení soudnictví od správy, které zakotvovala březnová ústava, se stalo císařské nařízení ze dne 14. června 1849,³⁵ kterým byl schválen nový systém soudní organizace. Jeho fungování bylo zahájeno k 1. červenci 1850. Výkonem správy nad soudnictvím bylo pověřeno ministerstvo spravedlnosti,³⁶ které se tak stalo nejvyšším správním úřadem v justici. Vrcholem soudní organizace se stal **nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni**³⁷, jenž vznikl přeměnou z nejvyššího soudního úřadu. Dle požadavku březnové ústavy mu již nenáležely správní funkce; v trestním procesu fungoval pouze jako soud zrušovací (kasační). Nejvyšší soudní a kasační dvůr byl vrcholem soustavy, kterou mezi lety 1850-1855 dále tvořily následující soudy:

1. **okresní soudy** – rozhodovaly samosoudcem v civilních i trestních věcech v rámci jednotných kompetenčních předpisů
  - **okresní soudy sborové** – měly výlučně trestní pravomoc pro obvod 1 až 8 soudních okresů, netvořily však separátní instituce s vlastními budovami a personálním aparátem, rozhodovaly ve složení dvou soudců a jednoho předsedy. Pro delikty, které projednávaly porotní soudy, prováděly pouze řízení přípravné, o ostatních trestných činech konaly celé řízení vč. hlavního líčení
2. **krajinské soudy** – s působností pro 6 až 24 soudních okresů, v první stolici soudil sbor dvou soudců a předsedy, ve druhé stolici pak sbor tvořený čtyřmi soudci a předsedou. V trestním řízení se agenda dělila

---

³⁴ § 3 int. instrukce č. 41/1898 ř. z.

³⁵ Březnová ústava jako taková nebyla nikdy uvedena v život, pouze některá její dílčí ustanovení byla provedena císařskými patenty a ministerskými nařízeními.

³⁶ Justizministerium, nejprve označováno jako ministerstvo práv, později ministerstvo spravedlnosti.

³⁷ Jeho organizaci upravoval císařský patent č. 325 ř. z. ze dne 7. srpna 1850

na jednotlivá oddělení, např. pro předběžné vyšetřování či pro hlavní líčení

3. **vrchní zemské soudy** – pro obvod několika krajinských soudů; jejich hranice se zpravidla kryly s hranicemi jednotlivých korunních zemí; vzhledem ke dvojinstančnosti trestního řízení v této době rozhodovaly pouze o stížnostech na procesní postup nižších soudů.

V budově krajinských soudů zasedaly tzv. "**přísežné soudy**", tedy soudy, u kterých zasedala porota a v jejichž pravomoci bylo rozhodovat o přečinech a zločinech spáchaných tiskem. Ty se skládaly z dvanácti porotců a porotního soudu (předseda, čtyři soudci a zapisovatel). Porotcem mohl být muž, který měl více než 30 let, nejméně 1 rok pobýval v dané obci, byl gramotný a měl volební právo do dolní sněmovny říšské rady.³⁸

V roce 1851 však došlo ke zrušení březnové ústavy a byl nastartován přechod říše zpět k absolutistické monarchii. V roce 1852 byly zrušeny porotní soudy ve věcech tiskových, jež byly výdobytkem revolučních let, a v roce 1855 došlo k opětovnému sloučení soudnictví se správou. Nová soudní organizace, která fungovala mezi lety 1855-1868, vypadala následovně:

1. **okresní soudy** – jako u jediných zde rozhodoval samosoudce; byly propojeny s orgány politické správy do tzv. smíšených okresních úřadů. Do jejich trestněprávní příslušnosti spadalo projednávání a rozhodování o přestupcích, pro trestné činy působily výhradně jako soudy vyšetřovací
2. **krajinské soudy** – sborové soudy I. instance; v hlavních městech zemí (Praha, Brno, Opava) byly označovány jako soudy zemské; v jejich trestněprávní příslušnosti byly přečiny a zločiny
3. **vrchní zemské soudy** – sborové soudy II. instance; rozhodovaly jako odvolací instance ve věcech, kde v prvním stupni rozhodoval sborový soud I. instance; ex officio přezkoumávaly uložené rozsudky smrti.

---

³⁸ §23 prozatímního trestního řádu

V roce 1867 byla přijata **prosincová ústava**,³⁹ která znamenala definitivní konec spojení soudnictví a správy. Součástí ústavy byly i dva zákony, které se vztahovaly k soudní organizaci. Jedním z nich byl **Státní zákon o soudcovské moci**, který v čl. 14 stanovil, že „*Soudnictví je ve všech instancích odděleno od správy.*“ Dále také uvádí, že soudce jmenuje do funkce císař. Soudci jsou ve funkci nezávislí, samostatní a jmenování jsou doživotně. Zbavení funkce mohou soudci být pouze na základě zákona.

Soudní soustava vytvořená na základě zákona č. 59/1868 ř. z. vypadala takto:

1. **okresní soudy** – příslušné k rozhodování o veškerých přestupcích; spolupůsobily při vyšetřování zločinů a přečinů
2. **zemské/krajské soudy** – rozhodovaly o všech zločinech a přečinech, které nebyly přikázány porotním soudům; byly soudy vyšetřovacími pro všechny zločiny a přečiny a později také rozhodovaly o opravných prostředcích proti prvoinstančním rozhodnutím o přestupcích
3. **vrchní zemské soudy** – rozhodovaly zejména o odvoláních proti rozhodnutím zemských/krajských soudů
4. **Nejvyšší soudní a kasační dvůr** – soud zrušovací ve věcech, které byly pravomocně skončeny zemskými (krajskými) či vrchními zemskými soudy.

Do soudní soustavy náležely též dva soudy, které byly zřízeny později. Šlo o **nejvyšší správní soud**, zřízený zákonem č.36/1875 ř. z., a **říšský soud**, zřízený státním základním zákonem o zřízení říšského soudu č. 44/1869 ř. z.

V roce 1869 byly do soudní soustavy navráceny porotní soudy,⁴⁰ které byly zrušeny r. 1852. Nejprve byly znovuzavedeny pro přečiny a zločiny spáchané tiskem a od účinnosti nového **trestního řádu č.119/1873 ř. z.** působily

---

³⁹ Prosincová ústava se skládala ze série zákonů č. 141–147/1867 ř. z. doplněných o již dříve schválenou úpravu spolčovacího, shromažďovacího a tiskového práva.

⁴⁰ Na základě zákona č. 32/1869 ř. z.

u zemských (krajských) soudů a rozhodovaly i o zločinech, u nichž byla dolní hranice trestní sazby stanovena minimálně na 5 let.⁴¹

2. 3. Státní zastupitelství od roku 1850

Moderní pojetí instituce státního zastupitelství se do Rakouska-Uherska dostává přes Německo z Francie. Ve Francii bylo Napoleonovým trestním zákoníkem z roku 1808 (Code d'instruction criminelle) a zákonem z 20. dubna 1810 zavedeno veřejné ministerstvo, které získává významné postavení v trestním řízení. Nebylo v soudním řízení v pravém slova smyslu procesní stranou, nýbrž justičním orgánem, který vykonával dozor nad soudy (což bylo zjevně v rozporu se zásadou nezávislosti soudu). Veřejné ministerstvo dbalo ochrany práv obžalovaného, mělo významné pravomoci v civilním řízení a dozorovalo též nad soudci, notáři a advokáty. Německá úprava byla již podobnější formě, v jaké bylo státní zastupitelství zavedeno v Rakousku, neboť se snažila o zachování nezávislosti soudů a neprosazovala postavení státního zastupitelství jako všeobecného strážce zákona. Jako první zavedlo státní zastupitelství do trestního řízení Bavorsko v roce 1831.⁴²

Základem pro vybudování organizace státního zastupitelství v Rakousku-Uhersku se stal **zákon č. 266/1850 ř. z., tzv. organický zákon pro státní zastupitelství**, který vymezoval oblast působnosti státních zastupitelství. Prostřednictvím císařských rozhodnutí bylo státní zastupitelství navázáno na novou soudní organizaci. Stalo se tak pro Čechy nařízením č. 290/1849 ř. z. a pro Moravu nařízením č. 291/1849 ř. z. Formální slavnostní zahájení činnosti státních zastupitelství se konalo 1. července 1850. Absolventům právnických fakult se tak otevřela nová možnost uplatnění v justici a ke slušně honorovanému zaměstnání se mohli dostat i ti, kteří

---

⁴¹ Šlo např. o vraždu, zabití, kvalifikovanou loupež či o velezradu.

⁴² Storch, F., Řízení trestní rakouské, I. Díl, reprint původního vydání, Wolters Kluwer ČR, Praha 2011, str. 257 a násl.

studium práv nedokončili, neboť se mohli ucházet o pozice v pomocném aparátu státních zastupitelství.⁴³

2. 3. 1. Soustava státního zastupitelství

O organizaci státních zastupitelství pojednává organický zákon v prvním paragrafu: „*U Nejvyššího a zrušovacího soudu ve Vídni, jakož i u vrchních soudů zemských budou ustanoveni generální prokurátorové čili vrchní zástupcové státní, u soudů krajských a u okresních soudů sborových zástupcové státní, kterýmžto se přidají náměstkové v počtu s pracemi se srovnávajícím a potřebné osoby kancelářské a služební.*“ Podle této úpravy tedy náležel každému z těchto státních zástupců potřebný počet náměstků a substitutů. Náměstek generálního prokurátora se nazýval generální advokát. Pokud byla práce státního zástupce na určité věci rozsáhlá a náročná, mohl se souhlasem vrchního státního zástupce pověřit samostatným vedením trestní věci některého ze svých náměstků. Nebylo však možné si stanovit zástupce pro zamítání trestních oznámení ve věcech, o nichž rozhodovaly poroty, a při podávání zmatečných stížností.⁴⁴

U okresních soudů nepůsobili státní zástupci, pouze úředníci označováni jako **funkcionáři státního zastupitelství**. Byli to úředníci, na kterých se nepožadovalo zvláštní právnické vzdělání, neboť nevypracovávali obžalobu ani odvolání proti rozhodnutí okresního soudu. Jednání se sice zúčastnili a opravné prostředky byli oprávněni podat, nicméně texty těchto podání vypracovávali státní zástupci, kterým byli funkcionáři podřízeni. Funkcionář byl povinen následovat instrukce státního zástupce, zejména pokud se příkaz týkal podání návrhu na potrestání nebo opravného prostředku.⁴⁵ Každý funkcionář působící u okresního soudu a státní zástupci u krajských soudů podléhali vrchnímu zemskému státnímu zastupitelství. Jednou ze zásad pro fungování státního zastupitelství byla **zásada**

---

⁴³ Skřejpek, M., a kolektiv, Právnický stav a právnické profese v minulosti, Havlíček Brain Team, 1. vydání, Praha 2007, str. 162

⁴⁴ Instrukce ze dne 3. srpna 1854 č. 201/1854 ř. z.

⁴⁵ Štajgr, F., Plundr, O., Organizácia justície a prokuratúry, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Právnický Ústav Ministerstva spravodlivosti, oddelenie v Bratislave, 1956, str. 125

podřízenosti. Státní zastupitelství působící při vrchních zemských soudech byla podřízena ministru spravedlnosti,⁴⁶ který byl hlavou celé organizace státního zastupitelství a jemuž náleželo právo vydávat nařízení v mezích zákona pro usměrňování činnosti státního zastupitelství. Úředníci státního zastupitelství jsou podrobeni vládě. Nezávislost, samostatnost, nesesaditelnost a nepřevoditelnost, které jsou přiznány soudcům, tedy postrádají a jsou plně odpovědni vládě, která má v rukou rozhodování o jejich jmenování či odvolání. Současná právní úprava je této podobná, když čl. 80 Ústavy je systematicky členěn pod hlavu o moci výkonné.

Jmenování vrchních státních zástupců a jejich náměstků, jakož i předních státních zástupců krajských soudů připadá podle § 14 organického zákona císaři. Ostatní náměstky a úředníky pak jmenoval ministr spravedlnosti. Vrchnímu státnímu zástupci příslušelo v přechodném období upozorňovat, že je třeba při některém státním zastupitelství zřídit nové místo.

Státní zastupitelství při okresních sborových soudech a krajská státní zastupitelství byla povinna podávat každý měsíc zprávu o své činnosti vrchnímu zemskému státnímu zastupitelství, tedy o vyřízených a nevyřízených věcech, s žádostí o radu či rozhodnutí. Kromě toho však byla trestním řádem stanovena povinnost podřízených státních zastupitelství informovat nadřízená státní zastupitelství o zahájení či zastavení vyšetřování či o důležitém vyšetřovacím úkonu.⁴⁷ K tomuto byl povinen i funkcionář státního zastupitelství při okresním soudu vůči státnímu zastupitelství u krajského soudu. Kromě toho měli státní zástupci u sborových soudů prvního i druhého stupně povinnost oznamovat místodržícímu rozsudky o vypovězení cizinců pro trestný čin, a to do tří dnů od jejich vynesení. Ministru spravedlnosti podával čtvrtletně zprávu o činnosti státního zastupitelství generální prokurátor, do které zahrnoval informace o chodu úřadu, soudních jednáních a o vadách zákonodárství. Generální prokurátor se také účastnil u nejvyššího soudního a kasačního dvora přelíčení v trestních i civilních věcech a strážil zde jednotu práva a správného užívání zákona.

---

⁴⁶ §52 zákona č. 25/1850 ř. z., prozatímní trestní řád

⁴⁷ §54 zákona č. 25/1850 ř. z., prozatímní trestní řád

Navenek vystupují jednotlivé orgány státního zastupitelství jako jednotný a nedílný celek, a tedy každý jeden úředník představuje celou instituci státního zastupitelství. Tato **jednotnost a nedílnost** se projevuje následovně:

1. Úřední úkony každého jednoho člena státního zastupitelství se považují za úkon státního zastupitelství, jejich zmocnění k jednotlivým úkonům vyplývá přímo ze zákona. Na platnost těchto úkonů nemá vliv, pokud jimi státní zástupce (funkcionář, náměstek) překročil nařízení svého nadřízeného a tato platnost nemůže být navenek ani nikterak omezena.
2. Každému členu vyššího státního zastupitelství přísluší právo devoluční a substituční (právo věc odejmout a vyřídit ji sám nebo jejím vyřízením pověřit svého náměstka) vůči státním zástupcům podřízeným. Tato práva nenáleží ministru spravedlnosti.
3. Platnost úředních úkonů není dotčena změnou v osobě státního zástupce učiněnou ve kterémkoliv stádiu řízení.

2. 3. 2. Předpoklady pro výkon funkce státního zástupce

Předpoklady pro výkon funkce konceptního úředníka státního zastupitelství vymezoval organický zákon o státním zastupitelství. Osoba, která se o funkci ucházela, musela být bezúhonná, spolehlivá, a musela mít **vykonánu zkoušku** soudcovskou či státní zkoušku právnickou. Podle § 10 organického zákona bylo umožněno ministru spravedlnosti prominout kriminální zkoušku osobám, které měly vykonánu zkoušku k finančnímu adjunktství, zkoušku advokátskou či vykonávali praxi v civilním soudnictví. Zkouška měla být složena v jazyku příslušného vrchního zemského soudu, pokud v tomto obvodu žilo národů více, pak měla být zčásti vykonána i v další řeči v tomto obvodu obvyklé. Podle § 7 organického zákona museli znát konceptní úředníci jazyky svého obvodu: „*V těch zemích, kdežto jest více zákonem uznaných jazyků zemských, žádá se také dostatečné známosti těchto v okreseu užívaných více jazyků.*“ U výtečných kandidátů mohl ministr spravedlnosti prominout podmínku praxe, jíž je zapotřebí ke zkoušce, a výteční kandidáti, kteří zkoušku neměli splněnu, mohli být ustanoveni

náměstky státního zástupce do doby, než požadovanou zkoušku vykonají. Za zmínku také stojí ustanovení § 13, které nedovoluje zaměstnat u státního zastupitelství osobu, jež je v příbuzenském vztahu s některým zaměstnancem soudu či státního zastupitelství, a to až do čtvrtého stupně příbuzenství či do druhého stupně švagrovství. Totéž platilo i o řadových úřednících státního zastupitelství ve vztahu k osobám jim nadřízeným. Toto ustanoví je podle mého názoru poměrně přísné a v současné době by bylo pravděpodobně považováno za diskriminační.

Na **mravní profil** zaměstnanců státních zastupitelství byl kladen zvláštní důraz. Dne 3. května 1853 byl **vydán císařský patent č. 81/1853 ř. z., o organizaci soudů**, který stanovil, že ke službě v úřadu nesmí být připuštěn nikdo, jehož bezvadné mravní a dobré politické chování není nějakým způsobem nepochybné.⁴⁸ Toto nařízení platilo i pro zaměstnance státního zastupitelství.

Dalším požadavkem, který stanovoval organický zákon, byl **věk**. Jeho minimální hranice činila pro vrchní státní zástupce, jejich náměstky a státní zástupce krajinských soudů 30 let. Pro ostatní zaměstnance pak byla tato hranice 24 let, neplatila však u právních čekatelů, tzv. auskultantů, kteří vykonávali přípravnou službu.

Pro vznik funkce bylo nutno složit **služební přísahu**. Tu skládali vrchní státní zástupci a generální prokurátor do rukou ministra spravedlnosti. Vrchní advokáti (náměstkové vrchních státních zástupců), řadoví státní zástupci, přední státní zástupci krajinských soudů a ostatní koncepční úředníci generálnímu prokurátorovi. Písaři, funkcionáři a právní čekatelé skládali slib.

Plat státního zástupce činil 2000–2500 zlatých ročně, vrchního státního zástupce 4000 zlatých a plat generálního prokurátora pak 6000 zlatých ročně. Pro srovnání uvedme, že plat dělníka v textilní továrně činil v roce 1860 průměrně 250 zlatých ročně, plat horníka 360–400 zlatých, plat ajznbonského

---

⁴⁸ Princ, M., *Soudnictví v českých zemích v letech 1848–1938 (soudy, soudní osoby, dobové problémy)*, Wolters Kluwer, Praha, 2015, str. 141 a n.

tovaryše pak 80 krejcarů až jeden zlatý za den práce a nejnižší úřednické platy se pohybovaly okolo 315 zlatých.⁴⁹ Kilogram chleba stál v Praze zhruba 11 krejcarů, kilogram masa pak 41 krejcarů.⁵⁰ Platy státních zástupců tak byly již od nejnižších instancí velmi slušné.

Státní zástupci byli za své prohřešky **kárně odpovědní**. Této problematice se věnuje organický zákon ve své části čtvrté s názvem „O vykonávání moci disciplinární“. Sankce byly rozděleny na tresty pořádkové ("pořádeční") a tresty disciplinární. Pořádkovými tresty byly napomenutí a výtka, které se ukládaly za méně závažná pochybení. Disciplinárními tresty pak byla domluva, srážka z platu nebo propuštění ze služby. O srážce ze mzdy rozhodoval ministr spravedlnosti a mohla dosahovat až výše tříměsíčního platu. Srážka se však rozdělovala tak, aby nebyla z jednoho platu strhnuta suma vyšší než 1/3 platu. Propustit státního zástupce bylo nutné v případech, kdy byl odsouzen pro jakýkoliv zločin či pro přečin, který byl spáchán ze zjištěnosti nebo který porušoval veřejnou mravnost, a dále také pro spáchání přestupku, za který byl odsouzen k odnětí svobody ve výši 6 měsíců a více. Mimo to však mohl být úředník propuštěn ze služby i pro závažné porušení svých povinností. Účinnosti nabyla ustanovení o kárné odpovědnosti později než zbytek organického zákona, konkrétně 1. července 1851.

2. 3. 3. Působnost státního zastupitelství

Z původního působení v trestním řízení ve věcech tiskových se pravomoc státních zastupitelství rozšířila na základě prozatímního trestního řádu č. 25/1850 ř. z., jenž upravoval postavení státního zastupitelství ve své hlavě třetí (§ 51–60). Na prozatímní trestní řád odkazoval v § 69 i organický zákon. V působnosti státního zastupitelství bylo podle tohoto předpisu stíhat ex officio všechny trestné činy, o nichž se dozví, s výjimkou tzv. soukromožalobních trestných činů, tedy těch, které bylo možné stíhat pouze

---

⁴⁹ Řihák, H., Útěk do továren, časopis Terra Libera, ročník 11, srpen-září 2011, dostupné online <http://libinst.cz/terralibera/>

⁵⁰ 1 zlatý = 100 krejcarů = 2 K. Koruny byly zavedeny roku 1892.

se souhlasem či na návrh dotčené osoby.⁵¹ Hlavním posláním státního zastupitelství bylo tedy **hájit zájmy státu v oblasti dodržování zákona v soudním řízení, podávat k soudu obžalobu a tuto obžalobu v řízení před soudem zastupovat**. Kromě toho bylo povinností státního zástupce dohlížet na zákonný průběh vyšetřování a na eliminaci zbytečných průtahů v řízení. Státní zástupce byl v řízení před soudem procesní stranou, zároveň však dbal na to, aby nikdo nebyl stíhán neoprávněně.

Z dalších oprávnění příslušelo státním zástupcům právo nahlížet do spisů, podávat soudu návrhy jak ústní, tak písemné, v přípravném řízení mohli žádat bezpečnostní a jiné úřady o poskytnutí pomoci a mohli se též účastnit porady soudů. Naproti tomu se však nesměli účastnit hlasování soudu, a to pod sankcí neplatnosti rozhodnutí. Pokud nebyl konkrétní případ atrahován generálním prokurátorem, pak příslušela státnímu zástupci účast na vyšetřování přečinů a zločinů a na hlavním přelíčení u sborových soudů.⁵²

2. 3. 3. 1. Státní zástupce v přípravném řízení

Dle § 95 prozatímního trestního řádu má státní zástupce povinnost oznámit všechny jemu oznámené zločiny a přečiny **vyšetřujícímu soudci** a zároveň učinit patřičné návrhy (např. návrh na vzetí do vazby). Postavení státního zástupce v přípravném řízení tedy bylo ovlivněno existencí institutu vyšetřujícího soudce, který dnes již české právo nezná.⁵³ Ten, pokud se dozvěděl o spáchání zločinu či přečinu, měl také povinnost o tomto státního zástupce informovat. Pouze na návrh státního zástupce se pak mohlo přípravné řízení konat.⁵⁴ V naléhavých případech mohl sám vyšetřující soudce zakročit, musel však bezodkladně státního zástupce o těchto úkonech informovat. Jak vyplývá z výše uvedeného, měli státní zástupce a vyšetřující soudce jakousi vzájemnou informační povinnost. S přivolením státního zástupce pak bylo též možno přenést přípravné řízení do jiného soudního okresu, pokud v něm

---

⁵¹ §57 odst. 1. zákona č. 25/1850 ř. z., prozatímní trestní řád

⁵² Kuchta, J., Schelle, K., Historie a současnost státního zastupitelství, Masarykova univerzita Brno, 1994, 1. vydání, str. 12

⁵³ Vyšetřující soudce viz. §13 a §§ 89 prozatímního trestního řádu.

⁵⁴ §88 a násl. zákona č. 25/1850 ř. z., prozatímní trestní řád

obviněný bydlel. Naproti tomu se státní zástupce nemohl účastnit výslechu svědků a obviněných, a pokud provedl neodkladné úkony, jako ohledání místa činu či domovní prohlídku, musel o tom bezodkladně informovat vyšetřujícího soudce a poskytnout mu získané poznatky ve formě protokolu. Sám pak v přípravném řízení obstarával státní zástupce aktivně důkazy, které měly být uplatněny v hlavním přeličení, jejich provádění se však účastnit nesměl. „*Dle §§ 94. a 95. činí hlavně návrhy na stíhání, avšak on též spolupůsobí při řízení tím, že v nutných případech dá svědky a znalce buďto úředníky bezpečnostními, anebo i soudci vyslychati, že dá ohledání a důkaz znalci provésti, aniž by se však při uvedených výkonech sám činně účastnil a aktivně do vyšetřování zasahal. Činnost taková se mu dokonce pod trestem nicoty výkonu, při kterém se účastnil, zapovídá.*“⁵⁵ Toto vymezení postavení státního zástupce v předsoudní fázi trestního procesu svědčí o inspiraci francouzskou naukou, dobovými právníckými kapacitami kritizovanou, neboť i v této tvořila veškerá přípravná činnost jednu procesní fázi bez toho, aby se dělila na fázi vyhledávací a přípravnou vyšetřovací. Podle této úpravy tedy náleží státnímu zástupci pouze stíhání pachatele, nikoliv sběr procesního materiálu. Tato nedokonalost byla později v Glaserově trestním řádu zhojena, neboť podle něj již byla rozlišena a oddělena fáze přípravného vyhledávání (§ 88 a násl. trestního řádu z r. 1873) od fáze přípravného vyšetřování (§ 91 a násl. trestního řádu z r. 1873). K zastavení trestního řízení v předsoudní fázi mohlo dojít pouze v případě, že se na tom shodli vyšetřující soudce a státní zástupce. V případě jejich neshody rozhodoval o zastavení trestního stíhání okresní sborový soud. Delikty souzené porotami, u nichž došlo k zastavení trestního stíhání, se předkládaly vrchnímu státnímu zastupitelství.

V praxi bylo u sborových soudů I. instance vyšetřujících soudců poměrně málo a tito soudci nebyli odborně vyškoleni ve vyšetřovacích metodách a postupech. Obecně se vžilo, že vyšetřující soudce je jakýmsi předstupněm před jmenováním "řádným" soudcem. Spíše než prací v terénu, která byla většinou ponechávána na policejních orgánech, se zaměřovali

---

⁵⁵ Zucker, A., O přípravném vyhledávání, Právník, 1902, Náklad jednoty právnícké, Praha, 1902, str. 119

vyšetřující soudci na kancelářskou práci, např. výslechy. Důsledkem této praxe bylo, že většina důkazů v předsoudním stádiu řízení nebyla prováděna soudci, ale jinými orgány.⁵⁶

2. 3. 3. 2. Státní zástupce v hlavním přelíčení

Po skončení přípravného řízení předal vyšetřující soudce spis státnímu zástupci, který byl oprávněn k podání obžaloby k soudu.⁵⁷ V hlavním přelíčení byl státní zástupce procesní stranou, mohl tedy klást obžalovaným i svědkům otázky. Nadto však měl právo ze závažných důvodů učinit návrh na vyloučení veřejnosti z hlavního přelíčení nebo učinit návrh na jeho zastavení či přerušování. Mohl též navrhnout zatčení svědka za křivé svědectví přímo v soudní síni, stíhání téhož obžalovaného pro jiný trestný čin či také navrhnout až polovinu členů poroty, pokud šlo o tiskové delikty. Státní zástupce měl právo navrhnout soudu, aby potrestal obžalovaného až osmi dny vězení, pokud v soudní síni urážel svědka. Po vyhlášení rozsudku porotou měl státní zástupce právo podat do 14 dnů odvolání, v téže časové lhůtě mohl podat odvolání do rozsudku okresního sborového soudu, a to jak v prospěch, tak neprospěch obžalovaného.

2. 3. 3. 3. Státní zástupce v netrestních věcech

Organický zákon pro státní zastupitelství přiznával státním zástupcům poměrně rozsáhlou působnost i mimo trestní řízení. V § 68 stanovil, že od 1. října 1850 mají státní zástupci při zemských soudech a vrchní státní zástupci při vrchních zemských soudech spolupůsobit při projednávání rozluky manželství, zjišťování neplatnosti manželství, prohlášení za mrtvého pro účely uzavření nového sňatku a o ztrátě státního občanství. Pokud takto postupováno nebylo, pak hrozilo, že budou rozhodnutí v těchto věcech prohlášena za neplatná. Dále mělo působit státní zastupitelství u sborových soudů v **civilních věcech**:

---

⁵⁶ Musil, J., Resortní začlenění orgánů přípravného řízení trestního, Československá kriminalistika, č. 3–4, 1990, str. 146–149

⁵⁷ §223 zákona č. 25/1850 ř. z., prozatímní trestní řád

- adopčních
- legitimačních
- opatrovnických
- spory o kompetenci mezi soudy či mezi soudy a správními úřady
- při zamítání soudců a soudů
- při stížnostech syndikátních
- v nesporných řízeních – zejména věci sirotčí projednávané ve druhé a třetí instanci.

Zde tedy státní zástupce vystupuje ze své role orgánu podávajícího obžalobu v trestním řízení a stává se osobou oprávněnou vystoupit na ochranu veřejného zájmu tam, kde se tato ingerence jeví potřebnou.

Státnímu zastupitelství byla rovněž přiznána organickým zákonem příslušnost ve věcech administrativních. Konceptní úředník státního zastupitelství se měl účastnit advokátských, notářských a soudcovských zkoušek. Podílet se měl také na obsazování míst soudců u zemských, vrchních zemských a u Nejvyššího soudu.

Vzhledem k tomu, že na základě císařského nařízení č. 27/1852 ř. z. ze dne 20. ledna 1852 byla omezena působnost státního zastupitelství takřka výhradně na trestní řízení, byl explicitně zrušen i § 68 organického zákona. Státní zastupitelství tak na více než 40 let pozbylo svou působnost v oblasti civilního soudního řízení.

2. 3. 4. Změny v organizaci státního zastupitelství po vydání Silvestrovských patentů

Dočasné zmaření demokratizačních procesů znamenalo v habsburském soustátí vydání Silvestrovských patentů z 31. prosince 1851. Březnová ústava byla odvolána a došlo k opětovnému nastolení absolutismu. Z občanských práv zbylo jediné – rovnost občanů před zákonem. Tento krok se dotýkal také státních zastupitelství. Výnosem ministra spravedlnosti ze dne 21. ledna 1852 č. 24/1852 došlo ke **zrušení generální prokuratury při Nejvyšším soudním**

a kasačním dvoře ve Vídni, neboť napříště se měly zmateční stížnosti projednávat neveřejně, tedy bez účasti obhajoby i obžaloby. To ovlivnilo i vztahy nadřízenosti a podřízenosti; vrchní státní zástupci nyní podléhali přímo Nejvyššímu soudnímu a kasačnímu dvoru ve Vídni. Vrchní státní zástupce jmenoval císař, ostatní konceptní úředníky pak ministr spravedlnosti. Císařským nařízením č. 5/1852 ř. z., byly také **zrušeny porotní soudy**. Státnímu zastupitelství zůstalo zachováno právo ve věcech novinářských kaucí, dozor nad uveřejňováním úředních zpráv a nad uveřejňováním rozsudků v tiskových věcech. Napříště se již přečiny a zločiny neprojednávaly před okresním sborovým soudem, jejich projednávání bylo svěřeno sborovým soudům I. instance, tedy soudům krajským; okresní soudy byly povolány k projednávání přestupků. Státní zastupitelství u sborových soudů okresních byla zrušena, a to na základě výnosu Ministerstva spravedlnosti z 26. března 1855 č. 54/1855 ř. z.

Dále doznalo postavení státního zastupitelství změn podle **trestního řádu z roku 1853 č. 151/1853 ř. z.**, který nabyl účinnosti v roce 1855. Vzhledem ke zrušení pozic funkcionářů státních zastupitelství u okresních sborových soudů se nově státní zástupci mohli podílet na vyšetřování přestupků u smíšených okresních úřadů a soudů.⁵⁸ Státní zástupci podávali návrh na vzetí obviněného do vazby, zabavení pošty, vznášeli námítky proti znaleckým posudkům a dohlíželi na místa výkonu trestu odnětí svobody.

Původně umožňoval zákon **vyloučení** státního zástupce v případech, kdy byl příbuzným strany sporu nebo pokud mohl mít na výsledku řízení osobní zájem, a dále pokud by měl ve věci působit jako svědek, znalec, obhájce, či státní zástupce v předchozí instanci. Nová úprava byla mírnější – státní zástupce byl vyloučen z projednávání věcí, ve kterých působil jako soudce (v předchozím řízení), znalec, obhájce a svědek. Nadále platilo, že státní zástupce nesměl být příbuzný osob působících na soudě a státním zastupitelství, v jehož obvodu působil.

---

⁵⁸ § 417 tr. řádu č. 151/1853 ř. z.

Vrchní státní zástupce se podle § 21 císařského nařízení č. 68/1858 ř. z. podílel na obnově řízení v případech, kdy byl zločin mylně souzen jako přestupek a náleželo mu právo účastnit se porad soudu o rozsudku smrti. Vykonával také dozor nad státními zastupitelstvími v jeho obvodu, měl právo být přítomen jednání vrchního zemského soudu a zasahovat do přelíčení před krajskými soudy. Pokud šlo v jednání o vydání cizince do jiného státu, musel být vrchní státní zástupce slyšen.⁵⁹

Dne 13. listopadu 1865 vyhlásilo ministerstvo spravedlnosti výnos č. 8037, který stanovil, že státní zástupci mají dobrovolně **spolupůsobit při žádostech o milost**. Dále pak došlo nařízením ministerstva z 28. října 1865 č. 1748 k vynětí trestnic a části soudních věznic z gesce státního ministerstva a dozor nad nimi byl přikázán ministerstvu spravedlnosti. Za tímto účelem zřídilo ministerstvo zvláštní úřad generálního inspektora, ten byl však v roce 1867 zrušen a dozor nad věznicemi vykonávala státní zastupitelství. Dále došlo ke změnám v pravomocích státních zástupců v roce 1863, a to s vydáním **nového tiskového zákona**.⁶⁰ Ten stanovil vydavatelům periodik různé povinnosti a jejich nedodržování sankcionoval pokutami. Mezi tyto povinnosti patřily zejména platby kaucí (z těchto pak mohly být strhávány pokuty za případné přestupky) a povinnost zasílání každého nového vydání periodika státnímu zástupci daného okresu. Pokud naznal státní zástupce, že obsah periodika porušuje zákon, vyžádal si souhlas soudu k zabavení všech exemplářů tohoto konkrétního vydání. Státní zastupitelství se podílelo na obžalobě jak tiskových přestupků u smíšených okresních úřadů, tak přečinů a zločinů u soudů krajských.

2. 3. 5. Státní zastupitelství po rakousko-uherském vyrovnání

Po prohrané válce s Pruskem se rakouská monarchie ocitla roku 1866 na rozcestí. Stávající situace již nebyla udržitelná, císař František Josef I. tedy vyhověl tlakům Maďarů a svolil k dualizaci monarchie. Právně se tak stalo

---

⁵⁹ Kuchta, J., Schelle, K., Historie a současnost státního zastupitelství, Masarykova univerzita Brno, 1994, 1. vydání, str. 21

⁶⁰ Zákon č. 7/ 1863 ř. z., o řízení ve věcech tiskových

vydáním zákonného článku 12 ze dne 12. června 1867 a korunovací císaře Františka Josefa I. za uherského krále. Říše byla tímto rozdělena na Předlitavsko, jehož součástí byly i české země, a Zalitavsko, které zahrnovalo zejména oblast Uher. Obě země byly geograficky rozděleny říčkou Litavou. Odtud pochází i další pojmenování rozdělených částí říše – Cislajtánie (Předlitavsko) a Translajtánie (Zalitavsko). Pro západní část říše byly roku 1867 říšskou radou vydány zákony č. 141–147, které se staly základem **prosincové ústavy**. Tou se Předlitavsko transformovalo v demokratickou monarchii, která svým obyvatelům zaručovala občanská a politická práva, což se pozitivně projevilo i v trestním řízení. V oblasti pravomocí a úkolů státního zastupitelství došlo k dílčím změnám.

Roku 1871 byl vydán nový **notářský řád** pod číslem 75/1871 ř. z. Ten stanovil, že pokud měl být notář přesazen, pokud se úřadu zřekl či pokud měl konkrétní úřad zaniknout, pak se na příslušných jednáních podílel vrchní státní zástupce. Spory mezi státním zastupitelstvím a notářskou komorou měl rozhodovat vrchní zemský soud.⁶¹ Vrchní státní zástupce se účastnil podle zákona č. 46/1878 ř. z. **disciplinárních řízení proti soudcům** a podle zákona č. 40/1872 ř. z. (**disciplinární statut**) též proti advokátům. V něm byl státní zástupce oprávněn k podání odvolání k vrchnímu zemskému soudu v případě, že nesouhlasil s disciplinárním postihem, který příslušnému advokátovi či advokátnímu kandidátovi uložila v prvním stupni disciplinární rada advokátské komory. Jak vyplývá ze Zprávy výboru spolku advokátů pražských týkající se vládní předlohy disciplinárního řádu pro advokáty a advokátní kandidáty,⁶² byli advokáti tímto zapojením státního zastupitelství do disciplinárního řízení zaskočeni a rozčarováni. A tato jejich nelibost je pochopitelná, neboť zákon č. 96/1868 ř. z. (advokátský řád) v § 33 stanovil, že disciplinární pravomoc nad advokáty je záležitostí samotných advokátů. Zapojením státního zastupitelství do této disciplinární pravomoci tak dal stát advokátskému stavu najevo, že v něj nemá tolik důvěry, aby ponechal trestání

---

⁶¹ viz dále Balík, S., a kol., Dějiny notářství v českých zemích, Notářská komora české republiky, 2014, str. 97

⁶² Zprávy výboru spolku advokátů pražských týkající se vládní předlohy disciplinárního řádu pro advokáty a advokátní kandidáty, Právník, 1871, str. 321 a násl.

členů pouze v jeho rukou, naproti tomu si ponechal pravomoc do těchto záležitostí prostřednictvím státního zastupitelství zasahovat. Je evidentní, že i přes částečnou liberalizaci poměrů v monarchii nastartovanou v 60. letech 19. století nehodlal stát poskytnout stavovským spolkům plnou samostatnost a ponechal si naopak v rukou možnost zasahovat do jejich interních záležitostí.

2. 4. Trestní řád z roku 1873

Významné změny pro státní zastupitelství přinesl nový **trestní řád č. 119/1873 ř. z.** (dále také jako „Glaserův trestní řád“), který pojednával o státním zastupitelství v ustanoveních § 29–37, § 75–76, § 401–408 a § 441. Svou povahou se tento trestní řád vrací k úpravě, která byla obsažena v prozatímním trestním řádu z roku 1850, je tedy postaven na zásadě obžalovací, ústnosti a veřejnosti, volného hodnocení důkazů a porotních soudů. Ve své hlavě III. stanovil, že u sborových soudů I. instance mají působit státní zástupci, u sborových soudů II. instance vrchní státní zástupci a u Nejvyššího soudu ve Vídni generální prokurátor. Hlavním úkolem státních zástupců nadále zůstalo hájení zájmů státu v soudním řízení. Státní zastupitelství bylo nezávislé na soudech, soustava podléhala ministru spravedlnosti. Podobně jako podle úpravy účinné v letech 1850–1855 mohli být k okresnímu soudu jmenováni funkcionáři státního zastupitelství, kteří postupovali podle pokynů nadřízených státních zástupců působících u sborového soudu I. instance. Vybírání byli zejména z řad úředníků či spolehlivých občanů a do funkce je jmenoval vrchní státní zástupce. Podíleli se na vyšetřování a souzení přestupků a každý měsíc měli za úkol podat zprávu státnímu zástupci o tom, které přestupky stíhali a jak byly vyřešeny.

Interesantní paralelou k funkci státního zástupce byl institut tzv. **soukromého žalobce**, který zakotvoval Glaserův trestní řád v § 2. Vzhledem k tomu, že v současných debatách k tématu nového trestního řádu, který má nahradit účinný trestní řád č. 141/1961 Sb., se objevuje i myšlenka tento institut do českého právního řádu znovu zavést, bude o něm v následujícím textu pojednáno blíže.

2. 4. 1 Soukromý žalobce

Trestní řády z let 1850 a 1853 zakotvovaly ve svých ustanoveních ochranu tzv. negativního zájmu poškozené osoby na trestním stíhání pachatele, tzn., že bez souhlasu dotčené osoby nebylo lze pachatele určitých trestných činů vůbec stíhat, což je také jediná paralela, kterou spatřuji mezi dnešní a dobovou úpravou v oblasti problematiky účastenství soukromého prvku na trestním řízení.⁶³ Glaserův trestní řád šel ještě dále, když některé trestné činy z pravomocí stíhání státnímu zástupci odnímá a prohlašuje je za činy výhradně soukromožalobní, čímž naopak zdůrazňuje pozitivní zájem dané osoby na potrestání pachatele, a uznává existenci deliktů, na jejichž potrestání absentuje veřejný zájem, současně však uznává právo jedince na to, aby se sám před soudem domáhal pachatelova potrestání.⁶⁴ Za trestné činy soukromožalobní pak byly pokládány ty delikty, které označoval trestní zákoník č. 117/1852 ř. z. za návrhové. Jednalo se kupř. o krádež a zpronevěru v rodině, urážku zemřelého, opilství nebo cizoložství. Z deliktů, jejichž skutkové podstaty obsahovaly jiné zákony než trestní zákoník, pak např. podle zákona č. 51/1887 ř. z., mohla být žalobcem pouze rakousko – uherská banka, spočíval-li přečin v zasahování do jejich privilegií k vydávání bankovek a dlužních úpisů. Také podle zákona č. 19/1890 ř. z., o ochraně známek, bylo možné stíhat pachatele přečinu zásahu do známkového práva pouze žalobou soukromou. U některých deliktů pak byla možná žaloba jak veřejná, tak soukromá. Jednalo se např. o přečin urážky na cti podle zákona č. 8/1863 ř. z.

Aby mohl být čin žalován osobou soukromou, musely být podle § 46 trestního řádu splněny dvě podmínky – jednalo se o trestný čin, u kterého trestní zákoník z r. 1852 stanovil, že stíhání je zahájeno na žádost, a že osoba, která dává ke stíhání podnět, jím byla poškozena.

V těchto případech podával soukromý žalobce soudu návrh na zahájení řízení, mohl však, podobně jako státní zástupce, předat soudu rovnou obžalovací spis. Pokud vzal soukromý žalobce svůj návrh zpět, nebylo možné

---

⁶³ srov. § 163 zákona č. 161/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁴ Storch, F., Delikty návrhové a soukromožalobné v právu rakouském, Právník, 1895, str. 377 a n.

v řízení pokračovat. Mohl se též nechat zastoupit státním zástupcem, ten pak ale měl v následném řízení pouze ta práva, která příslušela soukromému žalobci. Soukromý žalobce měl povinnost uhradit soudní poplatek a navíc, nebyl-li obžalovaný shledán vinným, byl také povinen k náhradě nákladů řízení. Z pohledu zákonodárce se jeví toto ustanovení jako logické; princip maximální možné eliminace křivých obvinění a na nich vystavěných subsidiárních žalob je zjevný. Na druhou stranu je třeba říci, že zejména nemajetní mohli být motivováni nevznášet subsidiární žalobu z obavy, že obviněný nebude odsouzen, byť k poškození jejich práv skutečně došlo.

Znovuzavedení možnosti podání soukromé žaloby *de lege ferenda* nejsem nakloněna, neboť toto nabourávání státního monopolu vynucování práva nepovažuji za vhodné, zejména v situaci, kdy orgány činné v trestním řízení nevykazují závažné systémové deficity, a svou úlohu v trestním řízení jsou schopny náležitě plnit. Je třeba také pamatovat na to, že pokud by výhradní právo podání obžaloby v trestním řízení již nenáleželo pouze státu, bylo by nutné prosadit změnu Ústavy. Nejsem zastáncem strnulosti a „zakonzervování“ právního systému; věřím, že modernizace platného práva a inspirace právními instituty zahraničních právních řádů mohou české legislativě prospět, nicméně nejsem přesvědčena, že uzákonění soukromé žaloby je krok správným směrem.

2. 4. 2 Soukromý účastník

Není bez zajímavosti, že Glaserův trestní řád znal také institut, kterému dnes přiřazujeme pojem "poškozený". Nazýval jej **soukromým účastníkem** a šlo o osobu, které bylo zločinem či přečinem ublíženo na jejích právech. Podle § 365 Glaserova trestního řádu měl soud brát *ex officio* do úvahy, zda byla trestným činem způsobena škoda (materiální újma). Dospěl-li ke kladnému závěru, pak měl informovat osobu, která byla poškozena (neměla-li o tom vědomost), aby mohla využít svého práva a připojit se k řízení.

Soukromému účastníku bylo přiznáno právo nahlížet do spisů (a to již během vyšetřování), klást otázky obžalovanému a svědkům a zejména pak měl

právo vystoupit po závěrečné řeči státního zástupce, vznést svůj návrh a odůvodnit jej. V případě, že státní zástupce podle § 90 trestního řádu odmítl stíhání určité osoby, nezabýval se trestním oznámením, upustil od podání obžaloby nebo ji vzal zpět, měl soukromý účastník právo podat tzv. **subsidiární žalobu**, o jejíž přípustnosti rozhodoval zemský soud nebo poradní komora. Ačkoliv se mi konkrétní statistiky o počtu podaných subsidiárních žalob nepodařilo dohledat, domnívám se, že o institut často užívaný se nejednalo. Jsem spíše toho názoru, že možnost poškozeného podat podpůrnou obžalobu mohla být motivačním prvkem státního zástupce k tomu, aby měl na zřeteli práva poškozeného a trestní stíhání lehkovážně nezastavoval. Jako takový pak mohl tento institut v jistých případech poškozenému skutečně, byť třeba nepřímo, k domožení se jeho práv pomoci. Také dnes má poškozený právo domáhat se v trestním řízení náhrady škody či vydání bezdůvodného obohacení, může si však nárokovat i odčinění újmy nemajetkové.⁶⁵ Přísluší mu též právo podat odvolání do rozsudku proti výroku o jeho nároku. Nesouhlasí-li však poškozený s rozhodnutím policejního orgánu o odložení věci, může proti tomuto usnesení podat stížnost, o které rozhoduje dozorující státní zástupce; subsidiární žaloba v účinné legislativě neexistuje.

2. 4. 3 Státní zástupce v přípravném řízení podle Glaserova trestního řádu

V porovnání s úpravou dosavadní však znamenal pro postavení státního zástupce Glaserův trestní řád určité posílení jeho pravomocí. Podle něj mělo přípravné řízení dvojí formu – **přípravné vyhledávání** (policejní či soudní) a **přípravné vyšetřování**. Policejní přípravné vyhledávání vykonávaly bezpečnostní úřady z úřední povinnosti nebo na příkaz státního zástupce a mělo formu jednostranného pátrání. Vydal-li státní zástupce směrem k bezpečnostnímu útvaru pokyn, byl ten tímto pokynem vázán. Důkazy opatřené policejním orgánem však před soudem postrádaly důkazní sílu. Soudní přípravné vyhledávání konal vyšetřující soudce či soud (povětšinou k návrhu státního zástupce), stejně jako přípravné vyšetřování. Naproti

---

⁶⁵ srov. § 43 a n. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

vyhledávání policejnímu však mělo vyhledání soudní a vyšetřování již výhodu, že důkazy v nich získané bylo následně možno provádět v hlavním líčení. Vyšetřování se obligatorně konalo pouze u některých trestných činů, např. u skutků souzených porotami; zahajovalo se proti určité osobě pro konkrétní trestný čin. Obecně lze pak shrnout, že užívat policejní přípravné vyhledání bylo výhodné pro případy jednodušší, když probíhalo pružněji, a státní zástupce tak mohl v těchto věcech relativně rychle podat obžalobu k soudu.

Dělo se tomu tak v praxi poměrně často, a to pravděpodobně i díky ministerskému výnosu č. 14956 ze dne 25. listopadu 1873, který apeloval na státní zastupitelství, aby přípravná vyhledávání konala právě prostřednictvím bezpečnostních úřadů, neboť tyto v něm mohou postupovat operativněji než soud. Jednalo se zejména o výsledky, byť ne přísední, ohledání a domovní prohlídky (pouze z důvodu neodkladnosti). Protokoly o důkazech musely být bezodkladně zasílány vyšetřujícímu soudci, který zkoumal jejich formu a úplnost, popř. nařizoval opakování či doplnění takového úkonu. Důkazní síla takto prováděných důkazů byla sice teoreticky menší než těch provedených v hlavním líčení, avšak v praxi byly formální podmínky pro přiznání důkazní relevance široké a umožňovaly rozšiřující interpretaci. Vzhledem k mimopracovní nedostupnosti vyšetřujících soudců prováděly často bezpečnostní úřady podle § 24 přípravná opatření, jež nestrpěla odkladu.⁶⁶

Domnívám se však, že tato úprava motivovala státní zástupce k postupu, kdy s výjimkou obligatorního vyšetřování zaváděli přípravné vyhledání soudní, a na soud se pak obraceli pouze v případě, kdy jim to explicitně nařizoval zákon. Požadoval-li totiž státní zástupce přípravné vyhledání soudní, byl soud návrhy státního zástupce vázán. Tento postup se z mého pohledu zdá být pro státního zástupce tou nejsnazší cestou, neboť mu usnadňoval postup v tom smyslu, že byly eliminovány možné názorové neshody s vyšetřujícím soudcem o způsobu postupu ve věci. Státní zástupce

---

⁶⁶ Musil, J., Resortní začlenění orgánů přípravného řízení trestního, Československá kriminalistika, č. 3–4, 1990, str. 147

jako dominující prvek při přípravném vyhledávání prováděném soudem měl pak daleko méně svázané ruce než v případném přípravném vyšetřování, a současně materiály jím sesbírané prostřednictvím soudu mohly posloužit jako důkazy v hlavním líčení. Na druhou stranu je však nutné si uvědomit, že tímto postupem se soudní nezávislost stávala bezobsažnou, když soud s jistou mírou nadsázky degradoval na vykonavatele vůle státního zástupce. Zákonodárcem zamýšlená záruka nestrannosti – tedy vyšetřující soudce participující na trestním procesu – tak mohla být legálně obcházena. Na straně druhé mohl postup doporučený výnosem ministerstva, dle mého názoru, rezultovat ve zbytečné zdvojování úkonů, když bezpečnostní úřady operativně činily kroky směřující ke zjištění činu, popř. pachatele, ale pro použitelnost důkazů v hlavním líčení se vše muselo odehrát pod vedením vyšetřujícího soudce nebo soudu. Tak byla před státním zástupcem možnost volby. V případě jednodušších trestných činů dávat pokyny bezpečnostnímu úřadu, který může v terénu velmi operativně konat kroky směřující k vyhledání a dopadení pachatele, a přitom sbírat materii sloužící jako později jako důkazy. V praxi pak po dopadení pachatele v přípravném vyšetřování budou však důkazy prováděny znovu (např. opětovný výslech, poškozeného, svědka či znalce). Druhou variantou je pak pro státního zástupce zvolit vyhledání soudní, neboť materie takto opatřená se již nemusí znova provádět. Lze si však těžko představit, že by soud byl při tomto vyhledávání sám činný v terénu a např. dopadl pachatele, jak se to může podařit policejnímu orgánu. Ať již zvolil stání zástupce kteroukoliv z těchto variant, nesla s sebou každá svá úskalí.

Řešení se v případě této situace nabízí – přiznal-li by zákonodárce pro účely hlavního líčení důkazní relevanci materii sesbírané bezpečnostními orgány (za splnění zákonných podmínek získání daného důkazu), mohlo být trestní řízení zkráceno a nepochybně též vedeno s nižšími náklady.

Přípravné vyhledávání a vyšetřování prováděné vyšetřujícím soudcem sice formálně vzbuzuje větší důvěru v zákonnost postupů a sesbírané materie, nicméně není dle mého názoru namístě mít přehnaná očekávání, že tomu tak bylo i materiálně, neboť to byli právě státní zástupci, kteří vyšetřujícímu

soudci návrhy předkládali, de facto tedy předurčovali rozhodnutí soudce tím, jaké materiály mu odevzdali. Pokud navíc vyšetřující soudce zavedení soudního přípravného vyhledávání nebo přípravného vyšetřování zamítl, nebránilo to státnímu zástupci podat ve věci obžalobu.

Státní zástupce podával obžalobu v trestním řízení a zastupoval ji před soudem, stále však platilo, že se nesměl podílet na vyšetřovacích úkonech, a to pod sankcí jejich neplatnosti. Každý, kdo se dozvěděl o spáchání trestného činu, měl právo o něm učinit oznámení, a to státnímu zástupci, vyšetřujícímu soudci či soudu. Soud (popř. vyšetřující soudce), pokud bylo oznámení učiněno u něj, pak o tomto oznámení obratem státního zástupce informoval. Nařídil-li však císař, aby se v řízení nepokračovalo, muselo být trestní stíhání zastaveno. Pokud měla být souzena osoba uprchlá, vydával státní zástupce obžalobu ve formě zatykače a byl též oprávněn vydat stíhané osobě glejt zaručující jí volný příchod k soudu. Jak již bylo řečeno, státní zástupce dohlížel na věznice ve svém obvodu, konkrétně na korespondenci vězňů, na přepravu vězňů do výkonu trestu a mezi věznicemi a také rozhodoval o vazbě, tedy o jejím prodloužení či propuštění z ní. Státní zástupce se podílel na odvolacím řízení a příslušelo mu právo podat návrh na obnovu řízení. Pokud byl vynesena rozsudek smrti, měl státní zástupce právo navrhnout udělení milosti. Pokud milost udělena nebyla, bylo jeho povinností účastnit se výkonu poprav.

Na základě § 33 odst. 1 trestního řádu byla **úloha generálního prokurátora** omezena na účast při jednáních Nejvyššího soudu o zmatečných stížnostech ve věcech trestních, které byly podány proti rozhodnutí, jež měly svůj původ v porušení zákona či v jeho chybném výkladu. Dále bylo stanoveno, že má Nejvyšší soud slyšet generálního prokurátora před vynesením rozhodnutí v případech, o kterých tak stanoví zákon. Konkrétní oprávnění generálního prokurátora rozvádí odst. 2 předmětného ustanovení takto: *„Generální prokurátor při soudu zrušovacím může z moci úřadu aneb z příkazu ministra práv podati pro zachování zákona stížnost zmatečnou proti rozsudkům trestních soudů, kteréž se zakládají na porušení nebo na nepravém*

výkladu zákona, jakož i proti každému usnesení trestního soudu zákonu na odpor učiněnému nebo proti jednání zákonu na odpor předsevatému, o němž známosti nabude; to učiniti může i tehda, kdyby ani žalovaný ani žalující neužili ve lhůtě zákonem vyměřená práva k podání stížnosti zmatečné. Na státní zástupce náleží, aby případy, v nichž se jim stížnost zmatečná vidí býti příhodná, vrchním státním zástupcům předkládali, kteříž uváží, zdali se tyto případy mají generálnímu prokurátorovi při soudu zrušovacím oznámiti.“ Jak vyplývá z citovaného, **postavení generálního prokurátora** bylo odlišné od postavení státních zástupců, neboť nebyl v pravém slova smyslu procesní stranou, ale spíše strážcem zákonnosti v trestněprávní oblasti v duchu francouzské úpravy. Paralela je zjevná také s širokým spektrem pravomocí, která svěřilo socialistické zákonodárství prokuratuře (viz. 5. kapitola práce).

2. 4. 4 Státní zástupce a vyšetřující soudce

Na tomto místě práce se budu podrobněji zabývat koexistencí vyšetřujícího soudce a státního zástupce, neboť i přes to, že v některých evropských státech tento institut přetrvával až do současnosti, nebyla ani dobová odborná veřejnost v názoru na tuto problematiku ujednocena. Současně také poukáží na problémy pramenící z nutnosti kooperace státního zástupce a vyšetřujícího soudce prostřednictvím kazuistiky.

Jak již bylo zmíněno v předchozím výkladu, byl jako zdroj inspirace pro úpravu trestního procesu užit trestní řád francouzský z roku 1808 (byť byl, jak uvádí Storch, přebrán prostřednictvím úpravy německé). Ten vycházel z práva anglického, ze kterého převzal myšlenku, že nejlepší zárukou pro spravedlivý proces je rozdělení procesu na inkviziční část přípravného řízení (tedy neveřejnou), a akuzační zásadou ovládané řízení před soudem (s dominující zásadou ústnosti a bezprostřednosti). Zde se však nabízí otázka, zda zvolil zákonodárce účelný postup, když rozdělil pravomoci garanta zákonnosti předsoudní fáze trestního řízení a zástupce obžaloby v řízení před soudem do rukou dvou různých osob. Toto rozdělení bylo patrně způsobeno

právě atmosférou postrevoluční Francie, která se stala republikou, kdy ve snaze zajistit co nejširší průchod spravedlnosti bylo proti myslí zákonodárců ponechat jak vyšetřování, tak stíhání v rukách jedné osoby, která by mohla snáze svých širokých oprávnění zneužít. Výsledkem je, nahlíženo optikou moderní doby, jakýsi „hybridní“ systém, který však v praxi způsoboval mnohé komplikace, a mohl působit při výkonu spravedlnosti až obstrukčně.

Již z podstaty věci plyne, že vyšetřující soudce má poskytovat záruku zákonnosti autoritou svého postavení – soudce je na rozdíl od státního zástupce plně nezávislý a nepodléhá žádné subordinaci. Kladu si však otázku, je-li nutno trvat na přísné nestrannosti v předsoudním stadiu trestního řízení. Jsem přesvědčena, že je-li státní zástupce osobou podávající obžalobu, měl by také být ze zákona vybaven oprávněními pro takový postup, který mu umožní vytvořit si bezprostřední představu o dané věci. Jeví se mi pak jako nepravděpodobné, že by bylo v jeho zájmu žalovat osobu, o jejíž vině sám nebyl na základě důkazů shromážděných při vyšetřování přesvědčen. Dlužno také podotknout, že představa státního zástupce, který se na základě materiálu sebraného jinou osobou rozhoduje o podání obžaloby, degraduje státního zástupce jen na jakéhosi „úředníka“, který činí pouze úkony automatické a někým jiným předem určené. Na straně druhé je pak vyšetřujícího soudce možné chápat spíše jako vyšetřovatele sbírajícího skutkový pro státního zástupce než jako osobu zajišťující zákonnost řízení.

Trestní řízení je samo o sobě, při důsledném zachování zásady zákonnosti a šetření práv obviněných, záležitostí komplexní a mnohdy značně komplikovanou, tedy zatěžovat jej nutností kooperace dvou subjektů, jejichž zákonné kompetence na sebe mohou negativně narážet, vidím jako nežádoucí již z hlediska zásady rychlosti řízení. Za nežádoucí považuji rovněž přenášení těžiště trestního procesu do předsoudní (navíc inkviziční zásadou ovládané) fáze. V tomto modelu trestního řízení pak hrozí, že hlavní líčení před soudem je jen jakousi „divadelní dohrou“ zdlouhavého předsoudního vyhledávání a vyšetřování, což se jeví nepříznivě vůči osobě obviněného, ale představuje podle mého mínění značnou zátěž i pro ostatní zúčastněné.

S nadhledem umožněným více než stoletým vývojem trestního procesu je pochopitelně jednodušší poukazovat na dobové problémy trestní justice 19. století. Avšak již v době před rozpadem Rakouska – Uherska se objevovaly hlasy poukazující na nesystematičnost a nedokonalost úpravy.

Toto dokládá i polemika adjunkta krajského soudu v Těšíně B. Šimečka, V. Bozděcha, auskultanta pražského, a někdejšího děkana právnické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity A. Zuckera, publikovaná v časopise Právník roku 1891. Těžištěm sporu pak bylo konkrétně právo státního zástupce navrhnout současně se zahájením trestního řízení i uvalení vazby na obviněného. B. Šimeček zastával názor, že bylo-li uvalení vazby v daném případě u obviněného obligatorní (podle § 180 trestního řádu hrozil-li obviněnému trest vězení na déle než 10 let či trest smrti), pak byl návrh státního zástupce na vzetí obviněného do vazby zjevně nadbytečným. Naproti tomu v případě, kdy bylo rozhodnutí o vazbě fakultativní (§ 180 odst. 1 ve spojení s § 175 odst. 2, 3, 4 tr. ř.), dával státní zástupce návrh na vzetí obviněného do vazby pouze na základě trestního oznámení, neboť právo vyslechnout obviněného měl pouze vyšetřující soudce po jeho zatčení. Státní zástupce tak podle Šimečka nikdy nemohl spolehlivě vědět, zda jsou u obviněného vazební důvody dány (neboť jej nevyslychal), a tímto vazebním návrhem se tak de facto stavěl nad volní úvahu vyšetřujícího soudce. Došlo-li k situaci, kdy státní zástupce navrhl současně s obviněním také vzetí do vazby, avšak vyšetřující soudce po výslechu obviněného vazební důvody neshledal, vyvstávala otázka, jak má být postupováno, než poradní komora soudu tento jejich názorový rozkol rozhodla. Šimeček v tomto případě dochází k závěru, že jediným správným řešením je v této situaci obviněného propustit na svobodu, a to nejméně do doby, než poradní komora v jeho věci rozhodne, či příp. státní zástupce a vyšetřující soudce dojdou ke shodě. Zároveň také zdůrazňuje, že pro předcházení těmto kolizním situacím by měla státní zastupitelství práva navrhopvat vzetí do vazby využívat velmi obezřetně, a „(...) navrhovati uvalení vazby s přídavkem „In eventum“ a ponechati takto

vyšetřujícímu soudci volně uvážení.“⁶⁷ Tomuto názoru ostře kontruje Bozděch, podle kterého není možné považovat vznesení návrhu na vzetí do vazby státním zástupcem za prejudikování názoru vyšetřujícímu soudci, neboť státní zástupce o vazbě nerozhoduje, pouze ji navrhuje. Bozděch tedy zastává názor opačný, tedy že vyšetřující soudce nesmí, a to až do rozhodnutí poradní komory, obviněného bez souhlasu státního zástupce propustit na svobodu.

Zucker se staví v této polemice na Bozděchovu stranu, přičemž uznává, že Šimeček se svou statí dotkl „bolavého místa“ rakouského trestního řádu. Podle Zuckera je pak evidentně nesmyslné, aby v případě názorového rozkolu státního zástupce a vyšetřujícího soudce propustil soudce obviněného na svobodu, pokud by nemohl bezodkladně získat rozhodnutí poradní komory, neboť je nasnadě, že případný pachatel by tak snadno mohl využít tuto příležitost k útěku a mařit tak vyšetřování. Časté názorové pnutí mezi státními zástupci a vyšetřujícími soudci, které mohlo neblaze působit na průběh trestního řízení, vycházelo podle Zuckerova mínění z tendence státních zástupců uzurpovat si "postavení stálého dozorce nad soudcem vyšetřovacím". Z dikce ustanovení § 3 tr. ř. však podle něj jasně vyplývá, že státní zástupce má práva návrhu na vzetí do vazby užívat pouze v případě nutné potřeby, neboť „*Když státní zástupce dle této zásady se neřídí, zneužívá postavení, jež mu zákon a duch soustavy našeho řízení trestního vykazuje.*“⁶⁸ K dosažení účelu trestního řízení je tak podle něj klíčová koordinace spolupráce státního zástupce s vyšetřujícím soudcem tak, aby vzájemně intervenovali do oboru působnosti toho druhého co nejméně, a tím neohrožovali jednotu trestního řízení.

System rakouského trestního procesu glosuje dle mého názoru nejpřiléhavěji německý kriminalista John, když prohlásil: „*jdou vždy dva na honbu, jeden hledá zvěř a pátrá po ní, však jedině soudruh, který zvěř nespatří*

---

⁶⁷ Šimeček, B., Z praxe vyšetřujícího soudce, II. Jak zachovati jest vyšetřujícímu soudci, když veřejný žalobce, navrhuje zavedení vyšetřování, navrhne zároveň s tím uvalení vazby dle § 180 tr. ř., Právník, klad Jednoty právnické ročník XXX, Praha, 1891, str. 122

⁶⁸ Zucker, A., Ještě slovo o návrhu státního zástupce na vznesení řádné vazby vyšetřovací, Právník, ročník XXX, náklad Jednoty právnické, Praha, 1891, str. 122

a nepozoruje, střílí!“⁶⁹ Není bez zajímavosti, že Zucker zároveň poukazuje na logičtější a účelnější úpravu úlohy státního zástupce v přípravném řízení trestním podle německého trestního řádu,⁷⁰ který je v Německu účinný dodnes. V německé úpravě se státní zástupce sám aktivně účastní přípravného řízení, včetně zajišťování důkazního materiálu.

Problematiku rozpornosti názorů vyšetřujícího soudce a státního zástupce na vedené trestní řízení je možno demonstrovat také na nechvalně proslulém případě vraždy v Polné, tedy procesu s Leopoldem Hilsnerem,⁷¹ který je dnes považován za příklad vygradování hysterického antisemitismu na našem území. Kovtun uvádí, že státní zástupce Schneider-Svoboda byl o vině Leopolda Hilsnera přesvědčen téměř okamžitě, a to i přes to, že důkazy sesbírané proti němu nebyly příliš silné. Naproti tomu vyšetřující soudce Baudyš měl o Hilsnerově vině pochyby: „*Kutnohorský proces prožíval Baudyš jako šokující událost. Znal nedůslednosti a nepravděpodobnosti, z kterých byla sestavena žaloba, dlouhé dny přemýšlel o vraždě Anežky Hrůzové a došel k závěru, že v Kutné Hoře byl odsouzen nevinný člověk. Měl výčitky svědomí, že jako vyšetřující soudce při této nespravedlnosti spolupůsobil.*“⁷² Poté co byl Hilsner prvoinstančním soudem v Kutné Hoře uznán vinným z vraždy Anežky Hrůzové, obešel Baudyš předepsanou instanční cestu a obrátil se dopisem přímo na vrchního státního zástupce v Praze. V tomto dopise důsledně odůvodnil všechny své pochybnosti týkající se důkazů a procesu. Díky jeho písemnosti bylo v odvolacím řízení přihlédnuto k dříve opominutým skutečnostem, Hilsnerova vina byla však i ve druhé instanci potvrzena. Výše popsaným procesem jsem však chtěla poukázat na skutečnost, že ani postavení vyšetřujícího soudce nebylo mnohdy jednoduché, neboť byť sám o vině stíhané osoby na základě shromážděných důkazů přesvědčen nebyl, v podání

---

⁶⁹ Zucker, A., O přípravném vyhledávání, Právník, 1902, Náklad jednoty právnické, Praha, 1902, str. 121–122

⁷⁰ RGBI, S.253 z roku 1877, účinný od 1. října 1879

⁷¹ V březnu roku 1899 byla v lese u městečka Polná na Vysočině nalezena mrtvola místní dívky Anežky Hrůzové. Jedním z prvních podezřelých z její vraždy se stal polenský Žid Leopold Hilsner, jenž byl pro tento čin odsouzen, byť obecně panují o jeho vině dodnes pochyby.

⁷² Kovtun, V., Tajuplná vražda – Případ Leopolda Hilsnera, nakladatelství Sefer, Praha, 1994, str. 232

obžaloby nemohl státního zástupce ovlivnit či omezit a v následném soudním řízení žádnými pravomocemi nedisponoval.

Závěrem nemohu než souhlasit s Kallabovou statí,⁷³ k jejímuž napsání jej inspirovala reforma francouzského trestního řádu z roku 1897, a jejíž podstatou bylo zavedení kontradiktornosti předsoudního stadia trestního řízení. Kallab při této příležitosti podrobuje Glaserova vyšetřujícího soudce kritice a současně prosazuje myšlenku vyšetřování vedeného státním zástupcem, a to při širším šetření práv obviněného (jak ostatně z principu kontradiktornosti vyplývá), byť připouští, že šetření práv obviněných je povětšinou na úkor rychlosti řízení. Za přítomnosti advokáta a absence státního zástupce se tak vyšetřující soudce stává v předsoudním stadiu částečně orgánem obžaloby, a pozbývá tak část své nestrannosti. Přítomnost státního zástupce jako orgánu obžaloby by tak znatelně přeskupila síly a napomohla dosažení spravedlnosti.

2. 5. Poslední léta monarchie

Až do zániku rakousko-uherské monarchie pak převládaly změny v postavení státního zastupitelství menšího významu a týkaly se spíše netrestní oblasti jejich působnosti. Roku 1894 byl přijat zákon č. 161/1894 ř. z., který znamenal **změnu ve věcech tiskových**, zejména zrušil vydavatelům periodik povinnost skládat kauce, ze kterých se strhávaly pokuty za trestné činy spáchané prostřednictvím periodika. Místo kaucí však obsahoval ustanovení, která prikazovala uhradit uložené pokuty do 8 dnů od uložení a jejich zaplacení nahlásit příslušnému státnímu zastupitelství.

Oprávnění státního zastupitelství vstupovat do soudního řízení civilního bylo zrušeno v roce 1852, od roku 1896 však mohli být státní zástupci podle zákona o soudní organizaci **pověřování úkony jako zástupci chudých stran**⁷⁴. Šlo zejména o případy, kdy se chtěl nemajetný odvolat do rozsudku

---

⁷³ Kallab, J., Několik poznámek o postavení soudce vyšetřujícího a státního zástupce v řízení přípravném (zvláště dle rak. trest. řádu z 23. května 1873 ř. z. č. 119), Právník, Náklad Jednoty právnické, Praha, 1903, str. 693 a n.

⁷⁴ §90 zákona č. 217/1896 ř. z.

okresního soudu, avšak neměl advokáta a odvolání nemohlo být podáno ústně do protokolu. Pak mohl soud pověřit státního zástupce, aby sepsal odvolání, svým podpisem nahradil podpis advokáta, a toto odvolání ve lhůtě podal soudu. V tomto případě se však jednalo o jakési vybočení ze spektra úkolů vymezených státnímu zastupitelství, neboť zde činnost státního zastupitelství směřovala k hájení zájmu jedné ze stran, ne k hájení zájmu veřejného. Tento zákon též stanovil v § 5, že osoba, která vykonává přípravnou službu, koná tuto tříletou praxi u soudů okresních, u sborových soudů I. instance a u státního zastupitelství, které při sborovém soudu působí. U soudcovské zkoušky, která se konala při vrchních zemských soudech, pak působili jako komisaři mimo jiné též státní zástupci.

V civilních záležitostech bylo postavení státního zástupce posíleno přiznáním práva **podání návrhu na zbavení právní způsobilosti** podle řádu o zbavení svéprávnosti,⁷⁵ což je poprvé, kdy státní zástupce vstupuje do civilního řízení z důvodu ochrany veřejného zájmu od roku 1852. Je evidentní, že nazírání na státní zástupce jako na ochránce veřejného zájmu se prosazovalo jen ve velmi omezené míře, a k masivnímu rozšíření možnosti ingerence státního zastupitelství mimo trestní řízení došlo až v souvislosti se změnami provedenými po roce 1948, tedy se zánikem státního zastupitelství a nástupu socialistické prokuratury.

Nařízením ministerstva spravedlnosti ze dne 5. května 1897, č. 114 ř. z., byl zaveden dodatkový **jednací řád pro státní zastupitelství**, jenž nahradil dosavadní řád č. 224/1854 ř. z., ze dne 3. srpna 1854. Krátce před vydáním toho nařízení byl vydán také jednací řád pro soudy (č. 112 ř. z.) a nařízení ministerstva mělo za úkol zejména uvést do souladu nakládání a práci se spisovým materiálem při soudech a státních zastupitelstvích. Stanovil, že pro každou trestní věc má státní zastupitelství vést deník, kam se zapisovala podstatná znění písemností, které zasílalo státní zastupitelství dále jiným adresátům; do deníků se též zanášely odložené oznámení a návrhy

---

⁷⁵ §26 zákona č. 207/1916 ř. z.

na zastavení řízení vč. odůvodnění. Pro vedení deníků a rejstříků byly nařízením stanoveny vzory formulářů.⁷⁶

2. 6. Jazyková otázka

Na základě článku C II Obnoveného zřízení zemského měl český a německý jazyk de iure rovnoprávné postavení, v průběhu 19. století se však tento stav poměrně dramaticky vychýlil v neprospěch jazyka českého. Po roce 1848 byly sice vydány zákony, které zrovnoprávnily jazyky zemí při jednání s úřady,⁷⁷ formálně byl však ministrem práv Krausem⁷⁸ roku 1852 zaveden konstrukt tzv. „*innere Amtssprache*“, tedy vnitřní úřední řeči,⁷⁹ a jazyk vnější, kterým bylo komunikováno se stranami. Vnitřní řečí byla v souladu s Krausovými nařízeními výhradně němčina.

Dne 19. dubna 1880⁸⁰ vydalo **Stremayerovo** ministerstvo spravedlnosti **nařízení**, jež se vztahovala na politické úřady, státní zastupitelství, soudy a orgány podřízené ministerstvu spravedlnosti a vnitra, jimiž byla potvrzena dosavadní praxe, tedy že čeština a němčina byly rovnocenné při podávání obžalob, přijímání podání, sepisování protokolů, vydávání rozhodnutí a rozsudků v trestním řízení. To se odehrávalo v jazyce, v němž bylo zahájeno, tzn. výslech, obhajoba, hlavní líčení či rozsudek musely být v jazyce obžalovaného (resp. výslech svědka se prováděl ve svědkově jazyce). V boji za zrovnoprávnění češtiny i ve vnitřním úřadování Stremayerova nařízení nijak nepomohla, dlužno však podotknout, že na německé straně způsobila značnou vlnu nevole, a to zejména z obav ze ztráty jazykové hegemonie. Byť se tedy Stremayerova jazyková nařízení snažila o kompromis, neuspokojila ani jednu ze stran – Němci byli nespokojeni s povinností

---

⁷⁶ Hartmann, A., Jednací řády soudů a státních zastupitelství se zákony, nařízeními a výnosy s nimi souvislými, Díl II., Tiskem a nákladem Československého Kompasů, Praha, 2. vydání, 1931, str. 2726 a n.

⁷⁷ Zákon č. 81/1853 ř. z., zákon č. 208/1854 ř. z. a nařízení č. 262/1854 ř. z.

⁷⁸ Tajná nařízení ministerstva ze dne 23. května a 30. června 1852

⁷⁹ Stenografická zpráva o 23. sezení II. zasedání Českého sněmu z r. 1883, dne 15. října 1884, řeč poslance dr. Šolce, dostupné online z

<https://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/023schuz/s023001.htm> (citováno podle znění k 6. 2. 2018)

⁸⁰ Pro Moravu s účinností od 28. dubna 1880

odpovídat na česká podání v češtině, Češi naproti tomu těžko nesli povinnost k vnitřnímu úřadování v němčině.

Dne 19. prosince 1882 vydal moravský vrchní zemský soud usnesení, že komunikace státních zastupitelství a soudů se považují za vnitřní úřadování, státní zastupitelství se tedy nepovažují za strany, a proto musí komunikovat se soudy a jinými úřady výhradně v jazyce německém.

Průlom přinesla **Badeniho jazyková nařízení** v dubnu 1897, která byla určena pro vyjmenované úřady, mj. i státní zastupitelství. Čeština byla zavedena i jako vnitřní úřední řeč pro styk mezi úřady v nižších instancích, úředníci měli mít znalost obou jazyků. Němčina se měla nadále používat zejména v záležitostech disciplinárních, služebních a při podávání statistických hlášení; razítka a pečeti úřadů měly být vyhotoveny v obou jazykových verzích. Pro komunikaci s úřadem vyšší instance byla instance nižší povinna užívat němčiny. Státním zástupcem se tedy mohla stát pouze osoba, která ovládala německý jazyk. Badeniho jazyková nařízení však vzbudila přímo zuřivý odpor Němců a z tohoto důvodu byla záhy zrušena.

O kompromisní náhradu Badeniho jazykových nařízení se pokusila v únoru r. 1898 schválená **Gautschova jazyková nařízení**, podle kterých mělo probíhat úřadování v jazyce většinového obyvatelstva a u smíšených okresů počítala nařízení se zavedením poměrně složitého „rozpásmování“. Obecně tedy mělo vnitřní úřadování probíhat ve většinovém jazyce daného okresu.

Z výše nastíněného dovozují, že pro české státní zástupce neznamenal uvedená nařízení mnoho. V pevné hierarchii státního zastupitelství je jedním z charakteristických znaků subordinace, i v liberálních Badeniho nařízeních byla stanovena povinnost jednání s nadřízenými v němčině; čeští státní zástupci museli tedy ovládat oba jazyky. Naproti tomu výše postavení německy mluvící státní zástupci si tak ve vnitřním úřadování pravděpodobně s němčinou vystačili.

Vláda Manfreda Clary-Aldringena Gautschova nařízení ministerským výnosem ze dne 14. října 1899 zrušila; zachována zůstala Stremayerova

nařízení. Významných změn pak doznala úprava jazykového práva až po vzniku Československé republiky.

Za nejvíce zarážející fakt považuji, že právní platformou pro tento dramatický jazykový konflikt byla nařízení ministra vnitra (tedy podzákonný právní předpis), rozlišující řeč vnitřní a vnější. Jazyková rovnoprávnost byla ústavně zakotvena od 17. století, což bylo dále potvrzováno, naposledy pak v čl. 19 prosincové ústavy. Skutečnost, že k tomuto ústavnímu zakotvení jazykové rovnoprávnosti nebyl nikdy vydán prováděcí zákon, však český jazyk na českém území reálně odsunula na vedlejší kolej, a to až do vzniku Československé republiky.

3. Vývoj státního zastupitelství v Československu mezi lety 1918–1938

3. 1. Vývoj od roku 1918 do přijetí Ústavy 1920

Dne 28. října 1918 byl vyhlášen samostatný Československý stát. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., označovaný též jako „**recepční norma**“, stanovil ve svém druhém článku, že všechny dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti. Měl tak být zajištěn plynulý přechod pro vytvoření vlastní právní úpravy a předejit zmatkům, které by mohly nastat, pokud by rakouský právní řád přijat nebyl. Došlo však k situaci, kdy byl tímto krokem vytvořen režim **právního dualismu**, neboť na Slovensku a Podkarpatské Rusi bylo recipováno nikoliv právo rakouské, ale maďarské. Toto opatření bylo původně zamýšleno jako dočasné, avšak složitá politická situace a krátká doba, po kterou první Československá republika trvala, nakonec způsobily, že mnohé rakouské a maďarské předpisy zůstaly v platnosti až do přelomu 40. a 50. let, kdy byly nahrazeny narychlo přijatými předpisy vzešlými z tzv. právníkové dvouletky (viz kapitola 5). V oblasti trestního řízení, která je těžištěm působnosti státního zastupitelství, byl **recipován rakouský trestní řád č. 119/1873 ř. z., a uherský zákonný článek č. XXXIII. z roku 1896.** Článek 3 zákona č. 11/1918 Sb. dále stanovil: *„Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.“* Tímto došlo tedy i k recipování soustavy státního zastupitelství a zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n. bylo vytvořeno **12 ústředních správních úřadů**, mezi nimi i ministerstvo spravedlnosti, do jehož gesce státního zastupitelství náležela.

Dne 2. listopadu 1918 byl přijat zákon č. 3/1918 Sb. z. a n., který dal vzniknout **Nejvyššímu správnímu soudu**, jenž měl fungovat namísto předchozího Nejvyššího správního soudu ve Vídni. Do jeho agendy náleželo zejména rozhodování o stížnostech občanů proti nesprávným rozhodnutím

správních úřadů. Stejného dne byl též přijat zákon č. 5/1918 Sb. z. a n., který zřizoval **Nejvyšší soud**. Při něm působil **generální prokurátor** spolu se svými zástupci, kteří užívali titul generální advokát. Naléhavá potřeba zřízení tohoto soudu byla způsobena faktem, že Rakousko-Uhersko mělo do roku 1918 dva Nejvyšší soudy s generálními prokuraturami, ani jeden se však nenacházel na československém území (Nejvyšší soud pro rakouskou část monarchie sídlil ve Vídni, uherský pak v Pešti). Původně sídlil Nejvyšší soud v Praze, roku 1919 byl však zákonem č. 219/1919 Sb. z. a n. přesídlen do Brna, kde setrval až do roku 1949.

Dle výnosu ministerstva spravedlnosti č. 15/1920 m. v. byl od roku 1919 **odstraňován titul „státní návladní“**, který byl do této doby používán jako překlad německého „*Staatsanwalt*“. V roce 1928 pak došlo na základě zákona č. 201/1928 Sb. z. a n. ke změně titulatury. Představení státních zastupitelství při krajských a zemských soudech se nazývali prokurátoři a konceptní úředníci státní zástupci. Vrchní státní zastupitelství vedl vrchní prokurátor. U Nejvyššího soudu se lišilo označení dle zařazení do platové stupnice – působili zde jednak náměstci generálního prokurátora, jednak státní zástupci.⁸¹ Výnosem ministerstva spravedlnosti ze dne 2. prosince 1919 č. 13 a 34 m. v. byla změněna formule přísah státních zástupců, přísahalo se republice. Výnosy prezidií Vrchních státních zastupitelství v Praze a Brně zavedly jako vnitřní úřední řeč češtinu již v roce 1918, podle zákona č. 122/1920 Sb. z. a n, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé, který byl prováděcím zákonem k § 129 Ústavy⁸² (a byl součástí ústavní listiny), stanovil jako *státní oficiální* jazyk „jazyk československý“. Vnitřní i vnější úřadování tedy probíhalo v češtině, resp. slovenštině.

---

⁸¹ Princ, M., *Soudnictví v českých zemích v letech 1848–1938 (soudy, soudní osoby, dobové problémy)*, Wolters Kluwer, Praha, 2015, str. 88

⁸² zákon č. 121/1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

3. 1. 1. Situace na území Slovenska a Podkarpatské Rusi

Výše zmíněný uherský trestní řád publikovaný jako zákonný článek XXXIII:1896 nabyl účinnosti dne 1. ledna 1900 a šlo o tradiční trestní řád tohoto období, který vycházel z francouzského a německého modelu. „V porovnání s rakouským trestním řádem (1873) byl modernější a v mnoha oblastech liberálnější a humánnější. Projevilo se to především tím, že důsledně vycházel z obžalovací zásady a zákonodárce při jeho koncipování volil jasné a stručné formulace, přístupné i širší veřejnosti.“⁸³ Přípravné řízení, které bylo písemné a tajné, mělo dvě formy – vyhledávání prováděné policejními orgány a vyšetřování, které vedl vyšetřující soudce. Veřejná žaloba byla reprezentována královským prokurátorem, pokud nebyl žalobcem sám poškozený. V první instanci rozhodovaly okresní soudy samosoudcem, v druhé instanci rozhodovaly sedrie, tedy tříčlenné senáty složené z profesionálních soudců. Podobně jako v Předlitavsku byly pro problematiku trestných činů spáchaných tiskem zavedeny v Uhrách porotní soudy. Ustaveny byly v Prešově a v Trnavě a od roku 1897 spadalo do jejich pravomoci též rozhodování o trestných činech, za které bylo možno uložit trest odnětí svobody na pět a více let. Pro funkci porotce byl zaveden vysoký majetkový cenzus a konečné slovo pro výběr osob do seznamu porotců měli předseda sedrie a vrcholný představitel územní správy v obvodu, do jehož působnosti daný soud spadal. V oblasti hmotného práva platil na Slovensku a Podkarpatské Rusi trestní zákoník z roku 1878 a přestupkový zákon z roku 1879.

Soustava státních zastupitelství na slovenském území, která byla zavedena roku 1861, kopírovala soudní organizaci. Do roku 1871 působili státní zástupci u komitátních soudů a hlavní státní zástupci u distriktních hlavních soudů. Zákonnými články XXXI a XXXII:1871 bylo zakotveno oddělení soudnictví od správy a reorganizována soudní soustava. Nejnižším článkem byly královské okresní soudy, které rozhodovaly pouze v první instanci. Následovaly královské soudní stolice, rozhodující jako soudy

---

⁸³ Vojáček, L., Schelle, K., Slovenské právní dějiny, Vydavatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2014, str. 188

prvního či druhého stupně a zahrnující větší obvod (komitát), a královská tabule, která fungovala jako soud odvolací. Soustavu uzavírala královská kurie se sídlem v Budapešti. U okresních soudů vykonával funkci státního zástupce pověřený koncipient či advokát, u sedrií královský státní zástupce, u královských tabulí vrchní královský státní zástupce a u královské kurie působil generální státní zástupce. Hlavními úkoly státních zástupců bylo podobně jako v Předlitavsku zastupování obžaloby v trestním řízení, dohlížení nad vykonáváním rozsudků a dohled nad výkonem trestu odnětí svobody ve věznicích.⁸⁴ Ke sjednocení soustavy soudů a státních zastupitelství ve všech částech republiky došlo až v roce 1928.

3. 1. 2. Ústava z roku 1920

Účinnost prozatímní ústavy č. 37/1918 Sb. byla zrušena dne 6. března 1920, kdy nabyl účinnosti **ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.**, přijatý Národním shromážděním 29. února 1920. Tato ústava platila v Československu po celou dobu existence I. a II. republiky, období druhé světové války a nahrazena byla až tzv. ústavou 9. května v roce 1948. Ústavní listinu tvořilo 134 paragrafů rozdělených do šesti hlav.

Z hlediska problematiky, jež tvoří náplň této práce, je nejvíce podstatná **hlava IV.**, která byla věnována otázce soudnictví. V souladu se zásadami demokratického právního státu bylo paragrafem 96 zakotveno oddělení soudnictví od správy. Podle § 95 se pak v trestním soudnictví rozlišovaly soudy obecné, které vykonávaly jurisdikci, pokud nebyla zákonem svěřena věc do působnosti soudů vojenských. Dále byly z pravomoci soudů obecných vyňaty věci policejní a finanční. Ve druhém odstavci stojí, že pro území Československa je stanoven jeden Nejvyšší soud. Počítalo se i s porotními soudy; jejich činnost mohla být pozastavena v zákonem stanovených případech. V souvislosti se státním zastupitelstvím je třeba poukázat na ustanovení § 101 odst. 3, který stanoví, že v trestním řízení soudním se uplatní zásada obžalovací, tedy soud může trestní věc projednat a o ní

---

⁸⁴Tamtéž, str. 172

rozhodnout pouze na základě obžaloby podané státním zástupcem (resp. soukromým žalobcem).

3. 1. 3. Organizace soudnictví a státních zastupitelství

Na základě recepční normy byla přejata rakouská soudní soustava i se soustavou státních zastupitelství, došlo pouze k některým dílčím změnám. V soudním řízení platila zásada trojinstančního postupu. Pokud rozhodoval v I. instanci okresní soud, byl odvolacím soudem soud krajský. U těchto došlo k rozdělení dle specializace, přidávalo se tak k názvu určení, zda šlo o soud civilní, trestní, obchodní či exekuční. Kde rozhodoval jako soud první instance krajský soud, příslušelo o opravném prostředku rozhodovat soudu vrchnímu. Mimořádným opravným prostředkem proti rozsudku druhé stolice bylo dovolání či žádost o revizi.

Při Nejvyšším soudu působil **generální prokurátor**, který nebyl orgánem veřejné žaloby a nespadal do soustavy státních zastupitelství. Účastnil se jednání Nejvyššího soudu, neměl v něm však postavení strany. Z vlastního rozhodnutí či z popudu ministerstva spravedlnosti mohl podat zmateční stížnost proti kterémukoliv rozhodnutí, a to i tehdy, pokud s ním obě strany souhlasily. Generální prokurátor podával každoročně zprávy o své činnosti ministerstvu spravedlnosti, kterému funkčně podléhal. Protože však nebyl v pravém slova smyslu článkem soustavy státního zastupitelství, nemohl generální prokurátor rušit rozhodnutí vrchních státních zástupců. Právo přezkoumávat rozhodnutí orgánů státní správy z hlediska zákonnosti mu nepříslušelo.⁸⁵

3. 1. 4. Územní změny v působnosti státních zastupitelství po roce 1918

Krátce po vzniku Československé republiky začalo docházet ke změnám územní působnosti krajských soudů, a tedy i státních zastupitelství. Území

---

⁸⁵ Turek, A., Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1959, Sborník archivních prací IX, Orbis, Praha, 1959, str. 126

Těšínska bylo počátkem roku 1919 obsazeno polskou armádou. To urychlilo proces, ve kterém došlo k rozdělení obvodu krajského soudu a státního zastupitelství v Novém Jičíně na část „valašskou“ se sídlem v Novém Jičíně a část Ostravskou. V červenci roku 1920 pak přesídlil krajský soud i státní zastupitelství z Těšína do Moravské Ostravy.

Dne 23. července 1920 bylo na základě Saint-Germainské smlouvy připojeno k československému území Valticko a Vitorazsko, čímž došlo k rozšíření územní působnosti krajských státních zastupitelství v Českých Budějovicích a Znojmě. Od 31. května 1920 bylo přiděleno Hlučínsko, inkorporované do Československa zákonem z 30. ledna 1920, k zemskému soudu a státnímu zastupitelství v Opavě.⁸⁶

Narižením vlády z 11. srpna 1921 č. 277/1921 Sb. z a n. byl zřízen krajský soud a státní zastupitelství v Klatovech. Přiděleny mu byly čtyři obvody z plzeňského a tři obvody z píseckého kraje. V život však byly uvedeny až ministerskou vyhláškou z 20. a 27. března 1928. Na základě zákona č. 451/1919 Sb. z. a n., jímž se zřizují trestní soudy sborové I. stolice, ve spojení s vládním narižením č. 399/1920 Sb. z. a n. zahájil dnem 1. srpna 1920 svou činnost zemský trestní soud v Praze.

3. 2. Vývoj ve 20. a 30. letech

3. 2. 1. Soudní soustava

Již ve výkladu výše bylo zmíněno vytvoření **Nejvyššího správního soudu**. Župní zákon č. 126/1920 Sb. z a n. zakotvil decentralizovaný systém správního soudnictví, kde měly rozhodovat senáty složené ze státních úředníků a zástupců občanů. Tento zákon však nebyl pro široký odpor realizován, pouze v nedokonalé míře na Slovensku roku 1923. Základem pro správní soudnictví se tedy stal § 105 ústavy, který zněl takto: „*Ve všech případech, ve kterých úřad správní podle zákonů o tom vydaných rozhoduje o nárocích soukromoprávních, volno jest straně tímto rozhodnutím dotčené*

---

⁸⁶ Vládní narižení z 11. března 1920 a Československo-německá úmluva o přenesení soudnictví na Hlučínsku č. 76 a 152-1920 a č. 253/1921 Sb. z. a n.

po vyčerpání opravných prostředků dovolávati se nápravy pořadem práva.“ Vyjma Nejvyššího správního soudu tedy prováděly kontrolu veřejné správy řádné soudy. Dalším soudem byl **Nejvyšší soud**, který sídlil od roku 1919 v Brně. Skládal se ze dvou prezidentů, čtyř senátních prezidentů a čtyřiceti radů; jejichž jmenování příslušelo prezidentu republiky. Právě tento soud v jednom ze svých prvních rozhodnutí⁸⁷ stanovil, že pokud Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni rozhodl po 28. říjnu 1918 o opravném prostředku proti rozsudku soudu, který nyní náleží do Československé republiky, je takové rozhodnutí neplatné.

Roku 1928 byla sjednocena soudní soustava a soustava státních zastupitelství na celém území republiky a to **zákonem č. 201/1928 Sb. z. a n. o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví**, který stanovil v § 1 podobu soudní soustavy takto: *„Řádné soudy civilní a občanské soudy trestní mají toto označení:*

- a) okresní soud;*
- b) krajský soud, jde-li o sborový soud první stolice;*
- c) vrchní soud, jde-li o sborový soud druhé stolice;*
- d) nejvyšší soud.“*

Dále můžeme soudy rozdělit na tři skupiny:

- trestní a civilní soudy řádné
- soudy specializované
- soudy rozhodčí

Samostatnou skupinou pak tedy byly specializované trestní soudy: Státní soud, soudy mládeže, porotní soudy a soudy kmetské.

---

⁸⁷ Kr I 27/1919 ze dne 11. února 1919 – „Rozhodnutí bývalého c. k. nejvyššího dvora soudního a zrušovacího o opravném prostředku proti rozsudku některého soudu oblasti československé republiky jest, stalo-li se po dni 28. října 1918, neplatným.“

3. 2. 2. Změny dotýkající se státních zastupitelství

V chaotické poválečné situaci bylo nutno zabránit narůstajícím problémům s předražováním zboží. Dle § 28 zákona č. 567/1919 Sb. z. a n. o **lidových soudech pro trestání válečné lichvy** bylo možno vyhlásit stanné právo pro okres, kde předražování nabývá takového rozsahu, že je ohrožen veřejný pokoj a řád. O tomto rozhodoval předseda sborového soudu I. stupně po dohodě s vrchním státním zástupcem a zemskou správou. K provedení zákona bylo vydáno nařízení vlády č. 597/1919 Sb. z. a n., které upravovalo v § 38 činnost státních zástupců před lichevními soudy: *„(1) V řízení správním před lichevními soudy nevedou se u státního zastupitelství žádné záznamy o přestupcích správních. Státní zástupce (funkcionář státního zastupitelství) píše své návrhy a prohlášení přímo v konceptě do spisů lichevního soudu. Provádění odvolání a stížnosti před soudem lichevním stane se v řízení správním vždy jen ústně.“* Ve formulaci, kterou zákonodárce zvolil, můžeme spatřovat zejména jeho zájem na tom, aby byly lichevní věci projednány operativně, co možná nejrychleji, a bez nadbytečných formalit.

Zákonem č. 1/1920 Sb. z. a n. byla upravena úloha státních zástupců **při žádostech o milost** u příslušných soudů, při kterých museli být slyšeni. Tento zákon měnil mimo jiné též několik ustanovení trestního řádu. Konkrétně u § 411 tr. ř. stanoví, že žádost o milost zkoumá soud I. instance, který pokud žádost shledá jako důvodnou, postoupí ji soudu II. instance. Předtím, než o ní tento soud rozhodne, vyslechne vrchního státního zástupce. Pokud o milosti rozhoduje Nejvyšší soud, vyslechne k ní generálního prokurátora. Pouze žádosti, které touto procedurou úspěšně prošly, mohly být předloženy prostřednictvím ministerstva spravedlnosti prezidentu republiky. Tento postup se uplatňoval také při žádostech o abolicí, pouze s tím rozdílem, že žádost posuzovalo vrchní státní zastupitelství, které ji pak předkládalo ministerstvu spravedlnosti.⁸⁸

---

⁸⁸ §15 zákona č. 1/1920 Sb. z a n.

Od 1. ledna 1922 byli vrchní státní zástupci **zbaveni dohledu nad místy výkonu trestu**, který vykonávali od roku 1865; nově tato pravomoc přešla na ministerstvo spravedlnosti.⁸⁹ Vrchní státní zástupce byl příslušný pro **podání obžaloby ke státnímu soudu** podle zákona na ochranu republiky; nepříslušelo mu však právo být členem státního soudu. V tomto řízení byl státní zástupce oprávněn podat v neprospěch obžalovaného dovolací stížnost.

Významnou úlohu zastávaly orgány veřejné žaloby **v tiskových věcech**. Dle § 34 zákona na ochranu republiky mohl soud vyslovit zákaz vydávání periodika, pokud byl jeho obsahem spáchán některý z vyjmenovaných trestných činů (např. činy směřované proti svrchovanosti republiky a demokratickému zřízení či ohrožení bezpečnosti republiky). Byla to právě státní zastupitelství, která měla soudu činit návrhy na zastavení vydávání periodika, popř. zabavení či zničení zabavených výtisků.

Počínaje 1. lednem 1923 se státní zastupitelství stala zákonem č. 198/1922 Sb. z. a n. úřadem příslušným k **vedení rejstříku trestů**. Do tohoto rejstříku se zapisovaly údaje o nepodmíněných odsouzeních a zatykačích, o podmíněných odsouzeních a propuštěních a o vyřazených podmíněných odsouzeních. Údaje o cizincích či osobách neznámého rodiště a o odsouzení cikánů vedlo v rejstříku státní zastupitelství v Brně.⁹⁰ Dle zákona č. 111/1928 Sb. z. a n., o **zahlázení odsouzení**, byl státní zástupce (či vojenský prokurátor) oprávněn navrhopvat soudu zahlázení odsouzení do výše jednoho roku, v některých případech až do pěti let. Mohl též rušit zahlázení, pokud dodatečně vyšlo najevo, že podmínky pro zahlázení nebyly splněny.

V květnu 1934 byl vydán zákon č. 91/1934 Sb. z. a n. o **ukládání trestu smrti a doživotních trestech**. Dle § 7 tohoto zákona se po vyhlášení rozsudku, jenž ukládal trest smrti, konalo neveřejné zasedání. V něm vyslechl soud vrchního prokurátora, aby zjistil jeho názor k udělení milosti, popř. jaký trest by považoval za vhodný, pokud by odsouzenci byla prezidentská milost udělena. V případech, kdy o odvolání rozhodoval Nejvyšší soud, musel slyšet

---

⁸⁹ Výnos ministerstva spravedlnosti č. 60 738 z 22. prosince 1921

⁹⁰ Turek, A., Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1959, Sborník archivních prací IX, Orbis, Praha, 1959, str. 128-130

generálního prokurátora. Rozsudky smrti nemohly být vykonány dříve, než prezident republiky o milosti rozhodl.⁹¹

Značné rozšíření oprávnění státních zástupců přinesl zákon č.48/1931 Sb. z. a n. o **trestním soudnictví nad mládeží**. Dozor nad místy, kde si odpykávali tresty mladiství, vykonávala dozorčí rada, jejímž členem byl i státní zástupce. Tato rada mohla také rozhodovat o podmíněném propuštění či dozoru po propuštění mladistvého. Státní zástupce, který měl na starosti agendu mladistvých pachatelů, se nazýval žalobce mládeže a ustanovován byl vrchním prokurátorem. Z řad státních zástupců byl k této činnosti vybírán ten, jenž se svými vlastnostmi, činností a vzděláním nejlépe hodil. Dle § 42 tohoto zákona byl **žalobce mládeže** oprávněn upustit od stíhání mladistvého, pokud se stíhání jeví jako neúčelné nebo jednalo-li čin jen nepatrného významu, v čemž můžeme spatřovat projev zásady oportunity. Státní zástupce mohl podat odvolání do rozsudku jak ve prospěch, tak v neprospěch mladistvého. K provedení tohoto zákona vydala vláda nařízení č. 195/1931 Sb. z. a n., které vymezuje územní působnost žalobce mládeže takto: „*Žalobci mládeže náleží zastupovati veřejnou žalobu u soudu mládeže v sídle krajského soudu a dohlížeti na činnost funkcionářů státních zastupitelství ve věcech mladistvých provinilců u okresních soudů celého obvodu krajského soudu*“.⁹²

Pokud někdo neoprávněně zveřejnil údaje o mladistvém, které umožnily zjištění jeho totožnosti, nebo uveřejnil zprávu o trestném činu, jehož se mladistvý dopustil, mohl být potrestán pokutou od 100 do 5000 K nebo vězení od tří dnů do jednoho měsíce. Čin však nebyl trestný, pokud k němu byl dán předchozí souhlas státního zástupce nebo soudu.⁹³

Můžeme tedy shrnout, že státním zástupcům přibývaly po vzniku Československé republiky postupně rozmanité pravomoci, je však současně třeba si uvědomit, že tyto byly stále ve větší či menší míře svázány s jejich

---

⁹¹ T. G. Masaryk byl znám svou humánností a odmítavým postojem k trestu smrti. Milost udělil za dobu svého úřadu většině odsouzených, konkrétně 422 osobám. Mužů bylo popraveno 21, ženu nenechal popravit ani jedinou. Více k tomuto Pejčoch, I., Masarykovy vražedkyně, Svět křidel, Cheb, 2015, str. 5 a n.

⁹² § 4 nařízení vlády č. 195/1931 Sb. z. a n.

⁹³ § 60 zákona 48/1931 Sb. z. a n.

trestněprávní působností. Na rozšíření oprávnění státních zástupců do mimotrestní oblasti zatím nedocházelo.

3. 2. 3. Vojenská veřejná žaloba

Vojenská veřejná žaloba byla upravena odlišně od úpravy obecné. Tento dualismus trestního práva byl odůvodňován potřebou dodržování pevného řádu a kázně a bezvýhradným plněním stanovených povinností ze strany vojáků a měl v našem právním řádu hluboké kořeny.⁹⁴

Hlavním hmotněprávním pramenem úpravy byl vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech č. 19/1855 ř. z., který nahradil do té doby užívaný Řád pro pěchotu a jízdu Marie Terezie z r. 1768. Trestní proces před vojenskými soudy spočíval až do roku 1912 na přežitých tereziánských zásadách, neboť jako procesní předpis byla používána Teresiana.⁹⁵ Kromě toho existovalo až 600 nařízení nejvyššího vojenského soudu a centrálních úřadů, což činilo zastaralou úpravu také značně chaotickou. Na zastaralost úpravy ukazuje zejména fakt, že role vyšetřujícího soudce, žalobce a obhájce byla soustředěna v rukou jedné osoby – justičního úředníka, tzv. auditora, tedy osoby bez právnického vzdělání.⁹⁶ Pod vojenskou jurisdikci spadalo i četnictvo, které bylo ve zřizovacím zákonu označeno za součást c. a k. armády; stejně jako v armádě byl u každého pluku zřízen plukovní auditoriát.⁹⁷

Zmíněná roztržitost a chaotičnost procesní úpravy byla odstraněna až roku 1912 **zákonem č. 131/1912 ř. z., tzv. vojenský trestní řád pro zeměbranu** (dále v této kapitole jen jako „vojenský trestní řád“). Podle § 11 vojenského trestního řádu spadaly pod trestní pravomoc vojenských

---

⁹⁴ Matulová, H., Vojenské trestní právo *In* Malý, K., Soukup, L., Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, Sborník příspěvků, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010, str. 844

⁹⁵ Fenyk, J., Veřejná žaloba, Díl I., Institut ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha, 2001

⁹⁶ Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita 2006, 3. vydání, str. 58

⁹⁷ Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny policie a četnictva I. (Habsburská monarchie 1526-1918), Nakladatelství Themis, Praha, 1997, str. 65

soudů také četnické osoby nacházející se v činné službě. Následně pak bylo toto podřazení potvrzeno i **zákonem č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu**, konkrétně v § 12 tohoto zákona: „*Četnictvo podléhá vojenským trestním zákonům a soudům a platí pro ně vojenský služební řád. Disciplinární předpisy stanoví pro ně ministerstvo vnitra.*“

Po vzniku Československé republiky byla recipována jak hmotněprávní úprava obsažená ve vojenském trestním zákoně z r. 1855, tak procesní předpisy představované vojenským trestním řádem pro zeměbranu a zákonným článkem č. XXXIII/1912, který platil před vyhlášením republiky v uherské části monarchie.

Osobní působnost vojenského trestního řádu se vztahovala na dvě kategorie osob – osoby všeobecně podřízené (zejména osoby vojenské, četnické a osoby v činné službě) a osoby, které bylo možno stíhat jen pro některé trestné činy (např. neuposlechnutí povolávacího rozkazu do služby).

Obvody vojenských soudů kopírovaly obvody soudů obecných, tedy okresních a krajských. V první instanci se jednalo o **soudy brigádní**, ve druhé pak o **soudy divizní**. Vrcholem soustavy byl nejvyšší vojenský soud se sídlem v Praze a podléhající ministerstvu národní obrany.

Velmi rychle byla po vzniku republiky přijata novela vojenského trestního řádu, konkrétně zákonem č. 89/1918 Sb. z. a n., s účinností od 27. prosince 1918. Tato novela mj. rušila oprávnění do té doby náležející příslušnému veliteli (vojenskému žalobci), když institut příslušného velitele byl zrušen změnou znění § 27 vojenského trestního řádu.

Na místo vojenských žalobců nastoupila vojenská prokuratura - § 3 odst. 1 vojenského trestního řádu stanovil, že vojenskou žalobu zastupuje **vojenský prokurátor**. U divizních soudů se jednalo o funkcionáře vojenského prokurátora, u brigádních soudů pak o vojenského prokurátora.⁹⁸ Jejich příslušnost se řídila podle příslušnosti soudu, u kterého byli činní a vybírání byli z justičních důstojníků; ti museli splňovat podmínku právnického

---

⁹⁸ § 44 vojenského trestního řádu, ve znění novelizace provedené zákonem č. 89/1918 Sb. z. a n.

vzdělání a vykonání tří státních zkoušek. Funkcionáři podávali obžalobu k brigádním soudům pro všechny přečiny s nejvyšší sazbou šesti měsíců vězení, peněžitého trestu nebo trestu ztráty hodnosti. Vojenský prokurátor byl příslušný ve věcech odvolání proti prvoinstančním rozhodnutím, v prvním stupni pak ve věcech, ke kterým nebyl příslušný v první instanci funkcionář vojenského prokurátora.

Tyto prokuratury netvořily soustavy úřadů, vojenští žalobci byli jednotlivě přiděleni k vojenským soudům, aby zde zastupovali veřejnou žalobu. Nejvýše byl postaven generální vojenský prokurátor, kterého jmenoval prezident republiky, a jehož úkolem bylo při nejvyšším vojenském soudu zastupovat zmateční stížnosti, stížnosti pro zachování zákona a žádosti o mimořádnou obnovu řízení.

Velmi podrobně byla činnost orgánů vojenské veřejné žaloby upravena vládním nařízením ze dne 30. srpna 1928 č. 157/1928 Sb. z. a n., tzv. služební instrukce a jednacím řád.

Veřejný žalobce měl podle služební instrukce přijímat udání o trestných činech a osobu oznamující vyslechnout takovým způsobem, aby nebylo nutné ji v rámci řízení vyhledávacího vyslýchat opětovně. Pro případ, že žalobce zjistil, že jde o čin, ke kterému nebyl příslušný, byl povinen jej bez odkladu postoupit příslušnému úřadu. Pokud došel k závěru, že se ve věci jedná o provinění disciplinární, předal věc veliteli osoby, která čin spáchala. Proti tomuto mohl podat jak velitel, tak poškozený stížnost k nejvyššímu vojenskému soudu. Pokud žalobce zjistil, že je pro danou věc příslušný, měl pečlivě zvážit, o jaký trestný čin se v daném případě jedná a na základě tohoto pak vést vyhledávání způsobem, který nejrychleji a nejlépe povede k vyřízení věci.

Po skončení vyhledávání, ať již vedeného veřejným žalobcem nebo soudem, pak záviselo na veřejném žalobci, jakým způsobem věc vyřídí. Přenechat vyhledávání soudu měl prokurátor podle instrukce jen ve výjimečných případech. Podstatnými důvody k tomu pak byla např. situace,

kdy byl žalobce natolik pracovně vytížen, že by jeho vinou mohly vzniknout značné průtahy v řízení, či pokud se žalobce musel se svými návrhy obracet na soud tak často, že přestalo být účelným, aby on sám vyhledání vedl. V případě, že se jednalo o trestné činy podle zákona č. 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti, měl žalobce přenechat vyhledávání soudu vždy. Podle vojenského trestního řádu bylo právem žalobce zúčastnit se ohledání, prohlédání domu, či označení předmětů, o které se má vyhledávání rozšířit. Stejně jako státní zástupce v obecném trestním řízení, nesměl se ani veřejný žalobce zúčastnit výsledků obviněných a svědků.⁹⁹

Pokud nebyl veřejný žalobce po skončení vyhledávání pevně rozhodnut, podá-li obžalobu, či zda řízení zastaví, měl o tomto nechat rozhodnout příslušný soud. Zajímavým shledávám ustanovení § 24 odst. 2 instrukce, který nařizuje žalobci při sepisování obžaloby následující postup: *„Při tom má býti vojenský prokurátor pamětliv toho, že odůvodnění obžaloby nemá podati důkaz viny obžalovaného, nýbrž spíše zjednati osobám zúčastněným při hlavním přelíčení jasný přehled projednávaného případu v jeho objektivní a subjektivní podstatě, a tím prokázati, že podání obžaloby jest ospravedlněno.“* Tímto ustanovením je, dle mého názoru, stavěn vojenský prokurátor směrem k roli nezávislého vyšetřovatele trestného činu než do role orgánu, který žalobu před soudem zastupuje. Vystupuje tak zřetelně do popředí úkol prokurátora, aby pečlivě zjistil okolnosti svědčící jak ve prospěch, tak i neprospěch obviněného.

Veřejný žalobce mohl upustit od obžaloby také po zahájení hlavního líčení. Instrukce předpokládala, že taková situace mohla nastat, pokud vyšlo po provedení důkazů najevo, že obžalovaný je nevinen. Pokud však přetrvávaly pochybnosti o vině či nevině, měl toto rozhodnutí žalobce přenechat k rozhodnutí soudu.

Druhá a třetí hlava instrukce pak upravuje jednacím řád pro vojenské prokurátory, jejich funkcionáře a generálního vojenského prokurátora, a

---

⁹⁹ § 146 vojenského trestního řádu

současně odkazuje na obdobné užití instrukce pro divizní a brigádní soudy č. 155/1928 Sb. z. a n. v záležitostech spisové služby. Tato instrukce pak upravuje poměr vyšetřujícího soudce a veřejného žalobce, když stanovuje, že vyšetřující soudce bez zbytečného odkladu informuje veřejného žalobce o všech důležitých událostech ve vyhledávání a umožní mu nehlédnout do spisů. Pokud nebyl podle vojenského trestního řádu vyšetřující soudce návrhy veřejného žalobce vázán, konal vyhledávání dle vlastní úvahy.

Z výše uvedeného můžeme vyhodnotit, že vojenská žaloba byla organizována velice podobně žalobě obecné, když i zde byla zakotvena jak funkce žalobce zastupujícího obžalobu, tak vyšetřujícího soudce, který měl svým působení ve vojenském trestním procesu zajišťovat (alespoň formálně) nestrannost a zákonnost. Kromě specifické působnosti vojenských prokuratur se pak lišily i organizací, tedy tím, že netvořily samostatné úřady jako státní zastupitelství, ale přináležely přímo k vojenským soudům. Za nejpokrokovější změnu provedenou po vzniku Československa pak možno označit odstranění laického prvku z řízení a svěření vojenského trestního procesu do rukou osob s právnickým vzděláním.

3. 2. 4. Finanční prokuratury

Na základě recepční normy byla do československého právního řádu přejata též rakouská úprava postavení a organizace finančních prokuratur. Peka uvádí, že místy se objevily hlasy, které volaly po zrušení tohoto úřadu, avšak z hlediska ekonomického by bylo takové rozhodnutí zjevně nešťastné. Nejenže náklady na zastupování státu advokáty by byly mnohonásobně vyšší, byl by zde však také dán konflikt zájmů, neboť služební instrukce z r. 1898 zapovídala úředníkům prokuratury zastupovat jiné osoby. Toto omezení by pak mohlo vyústit v rozpolcení advokacie ve dvě – advokáty soukromé a „státní“.¹⁰⁰

V roce 1920 byl Národnímu shromáždění předložen vládní návrh zákona o rozšíření stížnostního práva finančních prokuratur, neboť bylo

---

¹⁰⁰ Peka, J., Finanční prokuratury, Právník, nákladem Jednoty právnické, Praha, 1925, str. 12

zapotřebí orgánu, který by jednotně dohlížel nad tím, aby do veřejných rejstříků nebyly zapisovány společnosti, které nesplňovaly zákonné požadavky. Původně zamýšlela vláda za tímto účelem vytvořit nový specializovaný orgán, tzv. firemního komisaře, jenž byl zaveden v Uhrách a na Slovensku, avšak tato varianta nebyla mezi politiky kladně přijata. Naproti tomu bylo dosaženo konsensu, že k této funkci je možno využít finanční prokuraturu, neboť ta již určitým oprávněním týkající se zápisů do rejstříků disponovala. Podle § 102 zákona č. 56 ze dne 9. března 1906 příslušelo finančním prokuraturám právo stížnosti proti povolení zápisu společnosti s ručením omezeným do veřejného rejstříku, pokud nebyly pro takový zápis splněny zákonné požadavky. Již před vydáním tohoto zákona bylo diskutováno zřízení orgánu, který by kontroloval údaje do rejstříku zapisované a dbal toho, aby nebyla zapsána firma, která již v rejstříku zapsaná je. Navrhováno bylo dokonce též zřízení "civilního státního návladnictví", které by podávalo stížnosti proti rejstříkovým rozhodnutím soudu, které dostatečně nehájí veřejný zájem. Jako celek se tedy vláda usnesla na návrhu zákona, který by odstranil rozpory ohledně stížnostního práva finanční prokuratury a vyhnul se tak zřizování dalšího orgánu. Stížnostní právo finanční prokuratury se tak rozšířilo na všechny případy zápisů do rejstříku obchodního a společenstevního.¹⁰¹

Tento návrh zákona byl Národním shromážděním přijat dne 30. června 1921 a vyhlášen jako **zákon č. 257/1921 z. a n., o opravných prostředcích státních úřadů zástupčích ve věcech firemních**. Již v roce 1922 však byl poslancem dr. Winterem předložen návrh zákona, kterým se rušil zákon č. 257/1921 z. a n. Dr. Winter odůvodnil zájem na zrušení zákona tím, že doba jeho přijetí byla značně ovlivněna atmosférou nového společenského řádu a strachem z přetížení soudů, avšak byrokracie a administrativa, kterou zákon do zápisů zavedl, jednoznačně převažuje nad pozitivními účinky, tedy omezení chybných zápisů.¹⁰² Tento návrh sice přijat nebyl, k derogaci zákona

---

¹⁰¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o rozšíření stížnostního práva finančních prokuratur, dostupné online: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0470_00.htm

¹⁰² Návrh poslance Wintera a soudruhů na zrušení zákona č. 257/1921 z. a n. Dostupné online http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3918_00.htm

č. 257/1921 z. a n. však přece jen došlo, konkrétně v roce 1927 zákonem č. 64/1927 Sb., o opravných prostředcích státních úřadů zástupčích ve věcech firemních. Finančním prokuraturám tak bylo ponecháno pouze právo stížnosti proti zápisu společnosti s ručením omezeným dle § 102 zákona č. 56/1906 ř. z.

Dalším prvorepublikovým problémem na poli zastupování státního majetku před soudem byla dualizace právního řádu, v jejímž důsledku na území Slovenska a Podkarpatské Rusi výše zmíněné zákony před rozpadem Rakouska-Uherska neplatily. Do roku 1918 zastupoval státní erár na území Slovenska budapešťský *causarum regalium* direktorát, jehož funkce po vzniku Československa na slovenském území pochopitelně zanikla. Překlenovací úpravu měl zajistit podzákonný právní předpis – nařízení vlády ze dne 27. března 1919 č. 279 Sb. z. a n., které svěřilo zastupování státního majetku na Slovensku generálnímu finančnímu ředitelství v Bratislavě, avšak zároveň přikazovalo v určitých případech zastupování advokátem. V praxi se vyvinul usus, že takové zastupování bylo vykonáváno právníky vyslanými z pražské finanční prokuratury, toto však postrádalo zákonnou oporu a bylo tedy nutné přijmout zákon, jenž by tyto nedostatky odstranil. Ještě více neutěšená pak byla situace na Podkarpatské Rusi, kde byl k zastupování státu zmocněn interním výnosem ministerstva financí z 20. května 1920 č. 4405 referát civilní správy v Užhorodě. Bylo-li nutné advokátní zastoupení, měla se civilní správa obracet na oddělení pro právní zastupování státu při generálním finančním ředitelství v Bratislavě.¹⁰³

Za účelem unifikace zastupování státu před soudy byl tedy roku 1933 vydán **zákon č. 97/1933 Sb. z. a n., o finančních prokuraturách**, který zrušil vládní nařízení č. 279/1919 Sb. z. a n. Úkolem finančních prokuratur bylo podle tohoto zákona obstarávat právní úkoly pro stát před soudy, úřady, a pokud o to byly požádány, pak měly předkládat právní posudky a spolupůsobit při jednáních. Výjimku tvořily záležitosti pozemkových knih, věci drážní a horní, ve kterých měl být stát zastoupen ministerstvem dopravy a techniky, resp. jim podřízenými úřady. Ke státu byly prokuratury v poměru právních

---

¹⁰³ Peka, J., Zákon o finančních prokuraturách, Právní obzor, ročník XVI., nákladem Právníckej jednoty na Slovensku, Bratislava, 1933, str. 553–554

zástupců, podle zákona jim příslušela práva advokáta, avšak nevztahovaly se na ně stavovské zvyklosti ani advokátní řád. Dr. Peka, prezident finanční prokuratury v Praze, však uvádí, že ze 44 konceptních úředníků pražské finanční prokuratury mělo 37 vykonánu advokátní zkoušku¹⁰⁴ (rok 1934 – pozn. aut.). Kromě tohoto měly prokuratury zejména v nesporných řízeních dispoziční právo a rozhodovaly o žádostech a podáních stran. Původně měly finanční prokuratury obligatorně zastupovat země i okresy, taková idea však narazila na odpor ústavně-právního výboru senátu, tudíž bylo ponecháno na okresech, zda v konkrétním případě požádají finanční prokuraturu o zastupování, zatímco u zemí byla obligatornost zastoupení ponechána. Za zastupování náležela prokuratuře náhrada, nesměla však přesahovat výši náhrady, jež by jinak příslušela místnímu advokátovi, který by okres zastupoval namísto prokuratury.¹⁰⁵ Zákon o finančních prokuraturách pozbyl účinnosti dne 31. ledna 1950, kdy byl derogován zákonem č. 270/1949 Sb., o finančních prokuraturách.

3. 3. Judikatura

Tato podkapitola je věnována několika rozhodnutím Nejvyššího soudu Československé republiky, která se dotýkala činnosti státních zastupitelství, resp. finančních prokuratur.

K tomuto tématu se též váže problém, se kterým se prvorepubliková justice potýkala, a to přetížení Nejvyššího soudu a generální prokuratury zmatečnými stížnostmi v trestních věcech. Důsledkem těchto problémů pak byly často mnohaměsíční odklady výkonu rozhodnutí. Na toto přetížení způsobené faktem, že zmateční stížnosti byly přípustné proti rozsudkům sborového soudu I. instance, reaguje generální advokát J. Herrnritt návrhem novely trestního řádu. Dle jeho úvahy by bylo rozumné považovat zmateční stížnost za nedůvodnou, pokud se jednalo o otázkách, které již byly Nejvyšším soudem řešené a opakovaně stejně rozhodnuté, a na tomto výkladu se jednoznačně

---

¹⁰⁴ Peka, J., Několik poznámek k novému zákonu o finančních prokuraturách, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1934, str. 316

¹⁰⁵ Tamtéž

Nejvyšší soud a generální prokuratura shodly. Dále pak byla navržena decentralizace rozhodování o tomto opravném prostředku, kdy by o zmatečných stížnostech již nerozhodoval Nejvyšší soud, ale sborové soudy II. instance, jejichž agenda byla oproti agendě Nejvyššího soudu značně odlehčená. Je patrné, že také finanční hledisko nebylo zcela zanedbatelné: „*Zdá se mně býti věru nehospodárným zatěžovati nejvyšší soud stížnostmi ve věcech mnohdy zcela nepatrných, kde odsouzen byl na př. pachatel sborovým soudem první stolice pro přestupek třeba jen ke skrovné peněžitě pokutě.*“¹⁰⁶ Tato snaha však vyšla naprázdno, neboť Herrnittovy návrhy do zákona přijaty nebyly, a generální prokuratura (resp. také Nejvyšší soud) se musela s vysokým nápadem agendy potýkat i nadále.

1.) Rozhodnutí **Kr I 67/19** z 12. března 1919: ***Překročení obžaloby soudem nalézacím – čin do obžaloby nepojatý nemůže nikdy dáti podnět k nálezu o nepřislušnosti soudního dvora dle § 261 tr. ř.***¹⁰⁷

Skutkový stav: Obžaloba kladla obžalovanému za vinu, že odcizil svému zaměstnavateli zboží v hodnotě 519 K a dopustil se tímto krádeže dle ustanovení §§ 171, 173, 174 IIc, 176 IIb trestního zákoníku. V průběhu hlavního líčení byla obžaloba státním zástupcem rozšířena o odcizení koňských opratí v hodnotě 250 K, celková škoda tedy činila 769 K. Na základě výpovědi poškozeného vzal soud po skončení hlavního líčení též za prokázané, že obžalovaný odcizil svému zaměstnavateli vkladní knížku v hodnotě 3000 K. Ač obžaloba nebyla vůbec o tuto částku rozšířena, rozhodl soud o své nepřislušnosti, neboť hodnota odcizených věcí přesahovala 2000 K, a posouzení toho skutku tak mělo náležet soudu porotnímu dle § 179 trestního zákoníku č. 117/1852 ř. z. a čl. VI uvozovacího zákona k trestnímu řádu č. 119/1873 ř. z.

Z odůvodnění: V daném případě rozhodl Nejvyšší soud, že takovéto vyslovení nepřislušnosti soudu, učiněné na základě stavu, kdy došlo k překročení obžaloby, je porušením zásady obžalovací. Dle § 267 tr. ř. je

¹⁰⁶ Herrnritt, J., Proti přetížení nejvyššího soudu zrušovacího a generální prokuratury zmatečnými stížnostmi, Právník, ročník XL., sešit XI., Praha 1921, str. 21

¹⁰⁷ Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919-1945), I/1919, str. 23

soud vázán návrhem žalobce (státního zástupce), a nemůže tedy obžalovaného uznat vinným skutkem, k němuž obžaloba ani původně nesměřovala ani během hlavního líčení nebyla rozšířena. V tomto případě žalobce nevznesl ani nerozšířil obžalobu na nový čin obžalovaného, tedy krádež vkladní knížky. Při zkoumání příslušnosti se měl soud omezit pouze na činy, které byly do obžaloby státním zástupcem zahrnuty, skutky do obžaloby nezahrnuté uvažovat neměl.

Toto rozhodnutí názorně demonstruje skutečnost, že trestní proces rakouský, resp. československý, byl důsledně postaven na principu obžalovací, tedy že *dominus litis* je až do soudního rozhodnutí státní zástupce. To znamená, že pouze on mohl vzít žalobu zpět, rozšířit ji, či naopak zúžit. Vzal-li soud do úvahy i skutky do obžaloby nezahrnuté, porušil tím zásadu obžalovací, tedy výsostné oprávnění státního zástupce s žalobou nakládat. V tomto směru byla pozice státního zástupce posílena oproti Francii či Německu, kde po podání obžaloby nemohl státní zástupce obžalobou již dále disponovat.

2.) Rozhodnutí **Rv I 1203/24** ze dne 7. ledna 1925: *„Státní obilní ústav jest ústavem, pro nějž jest finanční prokuratura povolána konati práce, vyznačené v §u 1 instrukce pro finanční prokuraturu. Státní obilní úřad nemůže svěřiti s obehitím finanční prokuratury své zastupování soukromým osobám, třebas ze stavu advokátského. Učinil-li přes to advokát vědomě se Státním obilním ústavem úmluvu o povšechném jeho zastupování, jest smlouva v celku neplatnou.“*¹⁰⁸

Skutkový stav: Žalobce (advokát) uzavřel dohodu se Státním obilním ústavem o provádění právních porad v oblasti zahraničního obchodu a importu, přičemž se ústně zavázal, že za tyto služby si nebude účtovat odměny podle advokátního tarifu, neboť vzhledem k výši částek, o které se v daných záležitostech jednalo, by se výše jeho odměny pohybovala v milionových částkách. Po skončení spolupráce však

---

¹⁰⁸ Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919-1945), VII-a/1925, 4528

předložil advokát Státnímu obilnímu ústavu vyúčtování podle advokátního tarifu na částku 13.614.444 Kčs 54 h. Po obdržení zamítavého stanoviska úřadu pak uplatnil žalobce svůj nárok u soudu, kde se omezil na vymáhání částky 6.489.005 Kčs. Ústav zaujal stanovisko, že předchozí dohoda o odměně, učiněná mezi žalobcem, ředitelem a prokuristou ústavu, nebyla přijata dle platných stanov ústavu a nelze se jí tedy dovolávat, dále že žalobce si musel být vědom skutečnosti, že ústav může být zastupován pouze finanční prokuraturou a konečně že vyúčtování je přemrštěné, neboť práce žalobcem vykonané nedosahovaly takové obtížnosti, jaké žalobce tvrdí. Prvoinstanční soud žalobě vyhověl, neboť dovedl, že zastupování Státního obilního ústavu advokátem neodporuje instrukci č. 41/1898 ř. z., která nezapovídá státní instituci přibrání advokáta pro řešení právních záležitostí s cizinou. Nadto se nejednalo o právní zastoupení, nýbrž pouze o udělování právních rad a Státní obilní ústav není úřadem ani fondem, ale obchodní společností zapisovanou do obchodního rejstříku, je tedy sporné, zda se na něj zmíněná instrukce z r. 1898 vůbec vztahuje. Toto rozhodnutí potvrdil i odvolací soud, Nejvyšší soud však žalobu zamítl.

Z odůvodnění: Nejvyšší soud se ztotožnil s námitkou dovolatele, že obcházení finanční prokuratury a sjednání právních služeb s advokátem je porušení kogentní normy, tedy instrukce č. 41/1898 ř. z. Skutečnost, že Státní obilní ústav je zapisován do obchodního rejstříku, automaticky neznámá, že se nejedná o úřad spadající pod instrukci, neboť dle svých stanov je dotován státem a v případě zisku přebytků připadají tyto státu, což materiálně naplňuje znaky vytýčené v instrukci. Z důkazního materiálu vyplynulo, že žalobce si musel být tohoto obligatorního zastoupení ústavu prokuraturou vědom, neboť při jednáních s prokuristou se dotazoval, zda by se neměl ústav obrátit v případě zájmu o právní služby nejprve na prokuraturu. Smlouva mezi ústavem a žalobcem je tedy neplatná a nemohou z ní vzejít práva a povinnosti, neboť maří účel shora uvedené instrukce a míří proti její podstatě.

Na tomto místě je třeba poukázat na skutečnost, že služební instrukce pro finanční prokuratury z r. 1898 povolovala zastoupení státního orgánu jiným zástupcem než finančním prokuraturou pouze v těch případech, kdy byly oběma stranami sporu orgány státu. Zastoupení advokátem tedy nebylo vyloučeno, vztahovalo se však jen na specifické případy, o takový se však v daném rozhodnutí nejednalo.

Z citovaného rozsudku je také patrné, jak nešťastným rozhodnutím by bylo bývalo zrušení finančních prokuratur a svěřením zastupování státního majetku advokátům ad hoc. Vzhledem k tomu, o jak velký objem finančních prostředků může být veden spor, když jednou z dotčených stran je stát, je udržování stálých zaměstnanců při úřadu finanční prokuratury minimálně z hlediska finančního velmi racionální.

3.) Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 25525/28 ze dne 20. září 1928: *„Obžalovaný, který je příslušníkem jazykové menšiny, nemá nárok na to, aby státní zástupce provedl odvolání také v jazyku menšinovém.“*¹⁰⁹

Skutkový stav: V trestní věci proti stěžovateli pro přečiny zákona na ochranu republiky podalo státní zastupitelství odvolání do rozsudku krajského soudu, které sepsalo v českém jazyce. Jedno vyhotovení odvolání bylo dodáno obhájci stěžovatele k vyjádření. Stěžovatel se domáhal toho, aby bylo odvolání státního zástupce podáno rovněž v němčině, a to na základě ustanovení § 2 zákona č. 122/1920 Sb. z. a n.,¹¹⁰ jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Vrchní státní zastupitelství v Praze stížnost zamítlo, stěžovatel podal žalobu k Nejvyššímu správnímu soudu.

---

¹⁰⁹ Bohuslav, administrativní rozhodnutí, publikační číslo 7428/1928

¹¹⁰ „Soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost vztahuje se na okres soudní, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého, jsou ve všech věcech, jichž vyřízení náleží jim na základě toho, že působnost jich vztahuje se na tento okres, povinny přijímatí od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání. Pokud v území jedné obce je zřízeno několik okresních soudů, pokládá se celá obec za jediný soudní okres. Za stejných podmínek jest veřejný žalobce povinen trestní žalobu proti obviněnému jiného jazyka i v tomto jazyku, po případě jen v tomto jazyku vznésti.“

Z odůvodnění: Nejvyšší správní soud vyslovil právní názor, že "vyřízení" ve smyslu § 2 jazykového zákona jsou jen takové úkony státních orgánů, kterými se obrací na strany jako adresáty, nikoli však projevy státních orgánů, jimiž se obracejí na jiné orgány z titulu své funkce nositelů veřejné moci nebo v úloze procesní strany na soudy nebo úřady.

Státní zastupitelství podalo odvolání podle § 294 odst. 2 trestního řádu, odvolalo se jím do rozsudku krajského soudu, neobrátilo se tedy na stěžovatele a nešlo v tomto případě o "vyřízení" ve smyslu § 2 jazykového zákona. Stěžovatel se nemůže dovolávat ani čl. 23 ani čl. 24 jazykového nařízení.¹¹¹ Článek 23 ukládá veřejnému žalobci povinnost, aby činil mimo obžalobu i ostatní návrhy a prohlášení v menšinovém jazyce, je-li obviněný jeho příslušníkem, jen tehdy, jsou-li adresovány přímo účastníkům. Čl. 24 se týká ústního jednání se stranami, obviněnými a jinými účastníky a vyřízení vydávaných stranám. Ani jeden z těchto článků se tedy na podání odvolání nevztahuje.

Státní zastupitelství zde vystupovalo jako procesní strana v trestním řízení, vystupovalo však zároveň jako státní úřad. Bylo tedy povinno užít podle § 1 jazykového zákona¹¹² československého státního jazyka.

Z mého úhlu pohledu na sebe naráží v dané věci povinnost státních orgánů komunikovat mezi sebou v jazyce státním, a právo příslušníka jazykové menšiny na vedení soudního procesu v jeho jazyce. Rozhodnutí jde podle mého názoru svým formalismem proti smyslu ústavně zaručené ochraně práv menšin. Byť se totiž v daném případě jedná o podání učiněné státním zástupcem směrem k soudu, je takové podání z hlediska materiálního neméně významným též pro osobu, proti které se řízení vede.

Zajímavé je, že ač se podle čl. 68 odst. 2 vládního nařízení k provedení jazykového zákona v okresech s 20% jazykovou menšinou měli ustanovovat

---

¹¹¹ Vládní nařízení ze dne 3. února 1926 č. 17/1926 Sb. z. a n., jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy

¹¹² „Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky.“

soudci, úředníci a jiní zaměstnanci ovládající jazyk menšiny, nebyla zde stanovena žádná další povinnost k prokázání této znalosti, např. zkouška jazykové způsobilosti.

Naproti tomu znalost státního jazyka byla pro výkon těchto zaměstnání esenciální, když čl. 69 vládního nařízení stanovil, že se všechny zkoušky vykonávají ve státním jazyce (např. soudcovské, notářské atd.). Z logiky věci tak měli příslušníci jazykových menšin ztíženou cestu k uplatnění ve státní správě i justičním aparátu, a to i v okresech, kde bylo jejich zastoupení v populaci dosti vysoké.

4. Situace za období tzv. Druhé republiky, Protektorátu Čechy a Morava a v poválečném Československu (1938–1948)

4. 1 Německá státní zastupitelství, jejich organizace a pravomoci

Znakem nacistického trestního procesu válečné doby bylo silné postavení státního zástupce, neboť byl zakotven princip dvojího podílu na trestním řízení, tedy že o vině a trestu rozhoduje soud a o všech ostatních záležitostech pak státní zastupitelství. Státní zástupce tak rozhodoval např. o místě výkonu trestu, o zahazení odsouzení, podmíněném propuštění nebo o milosti.¹¹³

Soustava německých státních zastupitelství byla určena podle § 141 zákona o soudní organizaci z roku 1877 a § 4 nařízení „o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava“ a měla odpovídat soustavě německých soudů. U úřednických soudů působili **úřední zástupci**, u německých soudů zemských a vrchních zemských působili **státní zástupci**, při lidovém soudním dvoře v Berlíně **říšský zástupce**, a u lipského říšského soudu **vrchní říšský zástupce**. Pro soudy mládeže fungovali podobně jako v Československu zvláště vyčlenění státní zástupci při úředních a zemských soudech. U zvláštních soudů plnil tuto funkci **úřad obžaloby**. Pomocným aparátem státního zastupitelství byla německá policie, včetně obávané tajné policie neboli Gestapo.

Státní zástupce byl oprávněn vznášet k soudu obžalobu či trestní stíhání nezahajovat nebo od něj upustit. Mohl též zahájit vyhledávací řízení. To pak končilo zastavením nebo podáním obžaloby k soudu. Pokud měl státní zástupce za to, že věc spadá do příslušnosti úředního soudu, pak mohl podat obžalobu k němu. Naproti tomu soudce tohoto soudu měl právo ji odmítnout

---

¹¹³ Moravčík, C., Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava, Masarykova univerzita, Brno, 1993, str. 6–7

s argumentem, že věc přesahuje jeho působnost. Pokud byl státní zástupce přesvědčen, že věc náleží do působnosti německého zemského soudu či zvláštního soudu, mohl obžalobu podat tam.¹¹⁴

4. 2. Autonomní protektorátní soudnictví a změny v působnosti státních zastupitelství

Co se týče organizace protektorátního soudnictví a státních zastupitelství, ta nedoznala výraznějších změn, došlo však k faktickému posunu kompetencí směrem od protektorátních orgánů k orgánům německým.¹¹⁵ Kromě toho, že byly zrušeny pracovní soudy, se pouze **změnily územní obvody některých soudů**, a to podle vládního nařízení ze dne 17. dubna 1941 "o změnách územní organizace soudů Protektorátu Čechy a Morava". Nejpodstatnějšími změnami, které toto nařízení přineslo, bylo podle § 3 zrušení krajských soudů v Jičíně a Klatovech a přemístění krajského soudu v Českých Budějovicích do Vodňan a krajského soudu v Kutné Hoře do Kolína. Dále byl podle § 4 nařízení zrušen okresní soud ve Slezské Ostravě, jehož soudci a zaměstnanci přešli na okresní soud v Moravské Ostravě, který byl nařízením rozdělen na okresní soud pro Moravskou Ostravu a okresní soud pro Moravskou Ostravu – východ. V § 5 nařízení se uvádí, že zaměstnanci, kteří nebudou ustanoveni pro samostatný okresní soud, stávají se zaměstnanci krajského soudu (státního zastupitelství) v jeho novém sídle, a konečně v § 6 je uvedeno, že změny nařízením zamýšlené platí též pro úředníky veřejné žaloby. Příloha nařízení dále obsahovala kompletní seznam soudů a obvodů, jež do působnosti soudy spadaly.

Samotný proces před soudy se řídil nadále ustanoveními trestního řádu č. 119/1873 Sb. Ustanovení, které se jako jediné neaplikovalo, bylo to, které umožňovalo připojení poškozeného k trestnímu řízení a jeho oprávnění vznést subsidiární žalobu, pokud byl poškozený německým státním příslušníkem.

---

¹¹⁴ Moravčík, C., Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava, Masarykova univerzita, Brno, 1993, str. 5–6

¹¹⁵ Štajgr, F., Plundr, O., Organizácia justície a prokuratúry, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Právnický Ústav Ministerstva spravodlivosti, oddelenie v Bratislave, 1956, str. 125

Důvodem byla snaha zabránit situaci, kdy by o soukromoprávním nároku poškozeného rozhodl soud v Protektorátu dříve než německý civilní soud.¹¹⁶

Do protektorátního soudnictví zasáhla též **dohoda mezi Česko-Slovenskou republikou a Německem z 19. prosince 1938**, publikovaná ve sbírce pod číslem **31/1939 Sb., o převedení soudnictví**. Trestním věcem se věnuje dohoda ve své části IV., která stanoví, že pokud má německé státní zastupitelství za to, že věc, v níž bylo českými orgány zahájeno řízení, náleží do říšské jurisdikce, musí tyto české orgány odstoupit od jejich projednávání. Pokud se stalo, že posouzení případu bylo sporné, rozhodoval o přikázání německý vrchní zemský soud. Státní příslušníky jednoho státu nebylo možno dát k dispozici druhému státu pro trestní stíhání nebo pro výkon trestu. Neposkytovala se právní pomoc výkonem trestu ani předvedením svědků a znalců před úřady druhého státu. Z trestních rejstříků v Česko-Slovensku měly být postupně vyloučeny trestní listky, které se vztahovaly na osoby, které se narodily na území Sudet, a měly být odevzdány příslušnému německému rejstříku. Toto fungovalo i naopak, tedy listky protektorátních příslušníků narozených v Sudetech byly odevzdány do rejstříků československých.¹¹⁷ **Rozhodnutím Nejvyššího soudu** bylo judikováno, že v případě, kdy nynější příslušník Protektorátu spáchal trestný čin na Slovensku před vyhlášením Slovenského státu, nepovažuje se toto jednání za jednání tuzemce v zahraničí, proto je v Protektorátu dle zásady "ne bis in idem" vyloučeno opětovné stíhání pachatele, který byl již pravomocně potrestán.¹¹⁸

Slovenský stát uzavřel 20. června 1939 s Říší analogickou dohodu, publikovanou pod č. **238/1939 Zb. z., o vzájemném uspořádání věcí v soudnictví**. Ve světle Dohody pak Nejvyšší soud Slovenského státu ve svém nálezu konstatoval, že zločin spáchaný na území tzv. historických zemí bývalé Česko-Slovenské republiky se kvalifikuje dle platných trestních předpisů

---

¹¹⁶ Mirička, A., Solnař, V., Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava, Melantrich Praha, 1939, str. 22

¹¹⁷ Dohoda mezi Česko-Slovenskou republikou a Německem z 19. prosince 1938, publikována ve sbírce pod číslem 31/1939 Sb., o převedení soudnictví

¹¹⁸ Rozhodnutí NS – Zm I 24/1943 č. 7060/1943 Sb. rozh. tr.

Slovenské republiky.¹¹⁹ V jiném rozhodnutí Nejvyšší soud prohlásil, že není oprávněn řešit spory o příslušnost mezi soudy slovenskými a protektorátními, neboť § 28 trestního řádu předpokládá, že sporné soudy náleží do stejného státu. V daném případě pak vrátil spis k žilinskému okresnímu soudu, jenž namítal nepřislušnost, aby provedl další řízení.¹²⁰

Další změnu v trestním soudnictví znamenala **novelizace trestního řádu č. 119/1873 Sb. z. a n. vládním nařízením ze dne 29. srpna 1940, jímž se mění a doplňují trestní řád a předpisy o složení soudů**. Tato novela zavedla do trestního řádu § 34a, kterým bylo možno upustit od stíhání veřejnou žalobou, byl-li obviněný vydán cizí vládě, nebo pokud byl vypovězen z území Velkoněmecké říše. Za § 363 bylo vloženo ustanovení § 363a, které umožňovalo trestní stíhání obnovit, pokud se obviněný na území Protektorátu navrátil. Dále byla článkem III. zastavena činnost porotních soudů do konce roku 1941. Pozornému čtenáři pravděpodobně neuniklo, že novelizace trestního řádu neproběhla formou zákona, jak se tomu v případě zákonných norem obligatorně děje, nýbrž vládním nařízením. Pro úplnost tedy uvedme, že na základě článku II. **ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací** byla vláda po dobu dvou let od přijetí tohoto ústavního zákona oprávněna vydávat nařízení ve věcech, ve kterých by jinak bylo nutné přijmout zákon. Kromě toho byl oprávněn zasahovat do autonomního práva také říšský protektor, a to prostřednictvím nařízení, pokud to vyžadoval společný zájem. Při nebezpečí z prodlení byl oprávněn vydávat předpisy všeho druhu.¹²¹

Z pohledu činnosti státního zastupitelství a soudů bylo významným **vládním nařízením ze dne 16. dubna 1942 č. 143/1942 Sb., jímž se protektorátní trestní právo přizpůsobuje právu říšskému**. Na základě článku II. tohoto nařízení získali prokurátoři všech instancí právo navrhnout podmíněně prominutí trestů formou milosti u odpovídajících soudních instancí

¹¹⁹ Rozhodnutí NS Slovenské republiky – Zm 314/1941 č. 432/1942 Ú. sb. rozh. tr

¹²⁰ Rozhodnutí NS Slovenské republiky – Nd 12/1939 č. 27/1940 Ú. sb. rozh. tr

¹²¹ §1 nařízení RP12/39 o právu vydávati právní předpisy na území Protektorátu Čechy a Morava

a vrchní prokurátor byl oprávněn rozhodnout o podmíněném propuštění z výkonu trestu vězení (čl.III). Dále byl doplněn trestní řád o § 34b, který umožnil státnímu zástupci zastavit trestní stíhání, pokud trest, který za tento trestný čin obviněnému hrozil, byl bez významu vedle trestu, který byl obviněnému uložen, či se jeho uložení očekává. Toto ustanovení je analogické k § 172 odst. 2 písm. a) účinného trestního řádu č. 141/1961 Sb. Výmluvným příkladem vyzdvižení principu oportunitity a posílení pozice státního zástupce v trestním řízení obecně je také ustanovení § 34d: *„Jde-li o čin přikázaný k souzení okresním soudům, budiž od jeho stíhání veřejnou žalobou upuštěno, jestliže vina pachatelova je nepatrná a následky činu jsou bezvýznamné, ačli není veřejného zájmu, aby bylo vyvoláno soudní rozhodnutí.“* Možno tedy shrnout, že v období Protektorátu získala státní zastupitelství nejširší škálu oprávnění v trestním řízení za dobu své dosavadní existence, tento krok byl však motivován nikoliv úmyslem zkvalitnit trestní proces, ale snahou přiblížit protektorátní právo právu říšskému.

Pro souzení českých politiků, kteří se provinili proti protektorátnímu režimu, byl v Praze zřízen **Národní soud**.¹²² Ustaven byl v období po atentátu na říšského protektora R. Heydricha jako jeden z nástrojů perzekuce protektorátních příslušníků.¹²³ Obžalobu před Národním soudem vznášel jménem českého národa konceptní úředník generální prokuratury při Nejvyšším soudě v Brně, ustanovený ministrem spravedlnosti. Z § 2 nařízení vyplývá, že soud měl pouze dvě možnosti rozhodnutí – rozsudek smrti nebo zastavení řízení. Jiné tresty nebylo možno vynášet.

Vzhledem k faktu, že nacisté plošně perzekvovali zejména židovské obyvatelstvo a prováděli jeho deportace, nabylo určení krevního původu na důležitosti. Německé právo nemělo zájem na tom, aby se manželství

---

¹²² Vládní nařízení č. 227/1942 Sb. ze dne 27. června 1942

¹²³ Původní a méně známý Národní soud vznikl v roce 1939 z podnětu výkonného výboru Národního souručenství a jeho úkolem bylo provádět revize jmění osob činných ve veřejném životě, tedy odhalovat a trestat možnou korupci veřejných činitelů. V řízení před tímto soudem však absentoval orgán, který by přijímal podněty k vyšetřování a dokládal tvrzené skutečnosti důkazním materiálem. Státní zastupitelství a policejní orgány tedy v řízení před tímto soudem nevystupovaly. Národní soud byl v r. 1942 zrušen prezidentem E. Háchou. Viz. Tauchen, J., Národní soud (1939–1942), Právněhistorické studie 44/1, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 2014, str. 134 a n.

udrželo za každou cenu. Naopak prosazovalo odstranění manželství, které bylo bezcenným pro národní společenství a stejně tak mělo zájem na tom, aby byl za každou cenu odhalen pravý původ dítěte.¹²⁴ V tomto ohledu byla tedy rozšířena oprávnění státního zástupce v civilním řízení, kdy podle § 2 odst. 3 **vládního nařízení ze dne 7. května 1941 č. 180/1941 Sb., kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ**, byl státní zástupce oprávněn podat žalobu na určení pokrevního příbuzenství dítěte, vyžadoval-li to veřejný zájem. Od roku 1943 zastávala státní zastupitelství veřejný zájem při uznání a popření manželského původu dítěte, ve sporech mezi rodiči a dětmi, pokud nebyly majetkového charakteru, a ve sporech o určení krevního původu nemanželských dětí, kde bylo jeho úkolem hájit zájmy dítěte.¹²⁵

V nacistickém pojetí práva se stíral rozdíl mezi veřejným a soukromým právem. Tato skutečnost se pak nutně projevila i v postavení státního zástupce, u něhož spočívalo primární těžiště jeho působnosti v právu trestním, resp. veřejném. „*Současná ideologie vychází totiž ze zásady, že každé t. řeč. subjektivní právo jedincovo je nutně omezeno se zřetelem na zájmy národní pospolitosti. I ve sporech o soukromé právo může nastat případ, kdy soudní rozhodnutí, upravující jinak poměr mezi stranami, se dotkne zájmů veřejných.*“¹²⁶ Příkladem ochrany národní pospolitosti státním zástupcem je pak působnost mu přiznaná **říšským zákonem o akciových společnostech Říš. zák. I, str. 107, ze dne 30. ledna 1937**. Ten stanovil, že rozdělování zisku členům předsednictva akciové společnosti musí být v přiměřeném poměru k tomu, co se vynakládá ve prospěch dělnictva. Na toto dohlížela dozorčí rada, avšak státní zastupitelství bylo oprávněno vynucovat prosazování této zásady prostřednictvím civilní žaloby. Zásahy státních zástupců byly považovány za natolik nezbytné, že došlo dokonce k přijetí všeobecného předpisu o jejích působnosti v civilním řízení – zákona ze dne

---

¹²⁴ Šebor, M., Státní zástupce a občanské věci právní, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1941, str. 423

¹²⁵ Schelle, K., Větrovec, V., Státní zastupitelství, historie, současnost a perspektivy, EUROLEX BOHEMIA, Praha 2002, str. 52

¹²⁶ Šebor, M., Státní zástupce a občanské věci právní, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1941, str. 424

15. července 1941, Říš. zák. I, str. 383. Tento dal státnímu zástupci právo zúčastnit se všech jednání, uplatňovat důkazy a vyjadřovat se k rozhodnutím, bylo-li třeba v řízení přihlídnout k zájmům národní pospolitosti.¹²⁷

Poslední větší změny v oprávnění státních zástupců přineslo **nařízení ministerstva spravedlnosti** ze dne 26. srpna 1944 č. **184/1944 Sb., ke zjednodušení protektorátního trestního soudnictví**. Důvodem těchto úprav patrně byla pro Německo nepříznivě se vyvíjející situace jak na západní, tak na východní frontě, kvůli které se Němci soustředili více na bojové akce než na situaci v Protektorátu. Podle nařízení mohl státní zástupce upustit od stíhání činu, jehož se dopustil protektorátní příslušník v cizině, nebylo-li stíhání z hlediska národní pospolitosti třeba nebo bylo-li by stíhání nepřiměřeně obtížné. Byl též oprávněn upustit od stíhání, byl-li trest na obviněném již z valné části vykonán v cizině.¹²⁸ Soukromý žalobce pozbyl práva provádět stíhání namísto státního zástupce.¹²⁹ Pokud šlo o stíhání zločinů a přečinů, za něž stanovil zákon trest odnětí svobody méně než 5 let, mohl státní zástupce v obžalobě navrhnout, aby byla věc posouzena samosoudcem, pokud bylo možné mít dle okolností za to, že k potrestání pachatele postačí nejvýše pětileté podmíněné odsouzení či peněžitý trest. Pokud ve věci rozhodoval samosoudce, mohl se státní zástupce zříci účasti na hlavním líčení.¹³⁰

4. 3. Dekrety prezidenta republiky a obnovení právního pořádku

Základním právním předpisem pro úpravu poválečných poměrů v zemi se stal **ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úředního věstníku čsl., o obnovení právního pořádku**, který byl Prozatímním Národním shromážděním ratifikován a s konečnou platností publikován ve sbírce zákonů jako zákon č. 12/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1945. Tato norma obsahovala 14 článků, z nichž první stanovil, že předpisy, které byly přijaty

---

¹²⁷ Tamtéž, str. 424–425

¹²⁸ Čl. IV nařízení ministerstva spravedlnosti č. 184/1944 Sb.

¹²⁹ Čl. V tamtéž

¹³⁰ Čl. XIV tamtéž

v době nesvobody, tedy po 29. září 1938, nejsou součástí československého právního řádu. Tímto byla zajištěna právní kontinuita s předválečným Československem. Výjimku stanovil článek druhý, který umožnil nadále po přechodnou dobu použití těch předpisů, které byly přijaty po 29. září 1938, a které neodporují ústavě z roku 1920.¹³¹ Pokud soud nebo správní úřad rozhodoval v konkrétní věci na základě předpisů přijatých v době nesvobody, posuzoval jako předběžnou otázku, zda ustanovení, podle kterého má rozhodnout, náleží do výjimky dle ustanovení druhého článku, a své rozhodnutí o této předběžné otázce byl povinen odůvodnit. Jednalo-li se o rozhodování v oblasti trestního práva, nebylo lze předpisy z období nesvobody použít vůbec a trestní rozsudky z tohoto období byly prohlášeny za nicotné, pokud nešlo o jednání, které bylo trestné podle československého práva. Pokud byl někdo trestním soudem v období nesvobody odsouzen pro skutek, který byl sice trestný podle československého práva, avšak byl spáchán s úmyslem přispět k osvobození Československa, mohl žádat soud o zrušení takového rozhodnutí. **Veřejný žalobce** je zmíněn v tomto článku v odstavci 3, ve kterém je mu uložena povinnost podat návrh na rozhodnutí o neplatnosti rozhodnutí, pokud se dozví, že u určitého odsouzeného jsou tyto okolnosti dány. Činnosti soudů se dotýkal článek 13, jenž stanovil, že vláda svým nařízením určí, které správní úřady a soudy budou nadále dočasně vykonávat svou činnost. Úřady, které podle tohoto ustanovení nadále svou činnost vykonávat neměly, byly povinny odevzdat věc neprodleně místně a věcně příslušnému československému soudu.

Stav československé justice po skončení druhé světové války byl velmi neutěšený. Za okupace nepřibývali z důvodu uzavření vysokých škol do justice absolventi právnických fakult, starší právníci byli předčasně penzionováni, mnoho zaměstnanců zahynulo v koncentračních táborech či při výkonu nucených prací a nemálo osob také zahynulo v rámci persekuce přímo v Protektorátu. Na soudech a státních zastupitelstvích tak scházela zhruba polovina soudců a státních zástupců, ostatní personál dosahoval zhruba $\frac{3}{4}$

---

¹³¹ Období konce nesvobody bylo nařízením vlády stanoveno na 4. května 1945, tedy den Pražského povstání.

počtu pracovníků oproti roku 1938. Po odtržení pohraničních oblastí a omezování pravomocí protektorátnímu soudnictví byly tyto počty zaměstnanců relativně dostačující, z pochopitelných důvodů se však po roce 1945 začal nedostatek personálního aparátu v justici drasticky projevovat.¹³²

4. 4. Změny v poválečném soudnictví provedené dekretální normotvorbou

V důsledku osamostatnění Slovenska došlo v průběhu válečných let k dalšímu prohloubení právního dualismu. Vládním nařízením č. 49/1939 Sl. z. byl zřízen pro území Slovenského státu v Bratislavě Nejvyšší soud a ústavním zákonem č. 120/1940 Sl. z. Nejvyšší správní soud. Československá vláda sice uzavřela se Slovenskou národní radou dne 2. června 1945 **tzv. První pražskou dohodu** o tom, že nejvyšší soudní tribunály budou pro celé území republiky společné, avšak dohodou z 11. dubna 1946 byla tato původní dohoda změněna ve smyslu, že Nejvyšší soud v Bratislavě se považuje za součást jednotného Nejvyššího soudu v Brně.¹³³

Další právní normou dotýkající se poválečného soudnictví a úřadu veřejné žaloby se stal **prezidentský dekret č. 79/1945 Sb., o zatímní úpravě soudnictví v České a Moravskoslezské zemi** z 19. září 1945. Organizace a působnost soudů byla tímto navracena ve stav před 29. září 1938, pouze s drobnými odchylkami, které byly stanoveny následovně: „*V Moravské Ostravě se ponechává okresní soud pro Moravskou Ostravu-západ s obvodem dřívějšího okresního soudu v Moravské Ostravě a okresní soud pro Moravskou Ostravu-východ s obvodem dřívějšího okresního soudu ve Slezské Ostravě. Obvody okresních soudů ve Velké Bíteši, Bystřici nad Pernštejnem, Novém Městě na Moravě a Městě Žďáře se ponechávají v obvodu krajského soudu v Brně. Obvod okresního soudu v Náměšti nad Oslavou se přenáší do obvodu krajského soudu v Brně.*“

---

¹³² Drtina, P., O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách československé justice, Mladá fronta, Praha, 1946, str. 22

¹³³ Schelleová, I., Schelle, K., a kolektiv, Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), EUROLEX BOHEMIA s. r. o., Praha, 2004, 1. vydání, str. 167

Soustava státních zastupitelství byla tvořena generální prokuraturou při Nejvyšším soudě v Brně, dvěma státními zastupitelstvími při vrchních soudech v Praze a Brně, a dále 16 státními zastupitelstvími v Čechách a 10 na Moravě při krajských soudech. Ministru spravedlnosti bylo dáno oprávnění, aby svou vyhláškou po přechodnou dobu navrhol výjimky z působnosti jednotlivých soudů. Konkrétně mohl přenést působnost okresních a krajských soudů na jiné soudy a mohl též rozhodnout, že se odsouvá den, kterým měly některé soudy zahájit svou činnost. Tento dekret také **zlikvidoval německé soudnictví v občanských a trestních věcech**. V trestním řízení bylo dále na státním zástupci, aby dle spisu posoudil, zda jsou dány důvody pro trestní stíhání obviněného. Pokud důvody dány nebyly, byl oprávněn věc odložit, v opačném případě měl podat okresnímu soudu spolu se spisovým materiálem návrh k potrestání. U věcí pravomocně skončených měl státní zástupce posoudit, zda jsou dány podmínky pro zrušení rozhodnutí podle ústavního dekretu o obnově právního pořádku, popř. podat soudu návrh na zahájení řízení o zrušení takového rozhodnutí. Dokumenty k těmto případům zasílaly státním zastupitelstvím při sborových soudech I. instance obligatorně úřady, které přebraly spisy po likvidaci německých soudů a u kterých se spisy toho času nacházely. Pro provedení řízení, které započalo před německým soudem, byl dále příslušný soud, jehož příslušnost stanovily platné normy československého práva.

Dekret se též zmiňoval o **příslušnosti k přebrání trestních rejstříků**. Ty měla převzít státní zastupitelství v obvodu, v němž sídlil německý úřad, který rejstříky vedl. Státní zastupitelství, která podle tohoto ustanovení rejstříky přebrala, je pak dále zasílala státním zastupitelstvím, která byla pro jejich vedení příslušná na základě ustanovení § 14 vládního nařízení č. 198/1922 Sb. z. a n., o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.

4. 4. 1. Retribuční soudnictví

Po skončení II. světové války bylo v osvobozeném Československu zapotřebí potrestat zločiny spáchané v době nsvobody nejen německými, ale

i československými příslušníky. Za tímto účelem byly vydány s platností pro české země následující právní předpisy:

- Dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, **č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech** (tzv. *velký retribuční dekret*)
- Dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, **č. 17/1945 Sb., o Národním soudu**
- Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, **č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti** (tzv. *malý retribuční dekret*)
- Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé v době revoluční

Norma, která by jednotně upravovala retribuci na území celé republiky, neexistovala. Na území Slovenska upravovaly retributivní justici zejména tyto dva předpisy:

- nařízení Slovenské národní rady ze dne 15. května 1945, č. 33/1945 Zb. nar. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví
- prováděcí nařízení Sboru pověřenců SNR ze dne 5. června 1945, č. 55/1945 Zb. nar. SNR.

Velkým retribučním dekretem č. 16/1945 Sb. bylo stanoveno, že pro potrestání pachatelů se zřizují **mimořádné lidové soudy**, jejichž příslušnost se určí dle trestněprocesních předpisů platných na tom kterém území, a které mají zasedat v sídlech krajských soudů. Soudní senát tvořil jeden soudce z povolání a dva soudci z lidu, které jmenoval ministr spravedlnosti ze seznamů sestavených okresním národním výborem. Zastávat funkci soudce z lidu bylo považováno za občanskou povinnost, jejíž porušení mohlo být sankcionováno uložením pokuty až do výše 10.000,- Kč nebo

vězením až na 8 dnů. Obžalobu k mimořádnému lidovému soudu podával **veřejný žalobce**.

Dekret definoval osobu veřejného žalobce v § 24: veřejným žalobcem mohl být vládou (resp. ministrem spravedlnosti, byl-li k tomu vládou pověřen) jmenován státní zástupce, soudce, advokát, či jiná práva znalá osoba, jež měla vykonány 3 právní zkoušky, doktorát práv, minimálně však zkoušku judiciální, a byla zapsána v seznamech, které za tímto účelem pořídily okresní národní výbory. Vedoucím veřejným žalobcem u mimořádného lidového soudu byl povětšinou státní zástupce z povolání. Veřejní žalobci podléhali ministru spravedlnosti a mohli být jmenováni pro určitou dobu, konkrétní případ či na celé období činnosti mimořádného lidového soudu. Veřejný žalobce tedy nespadal do řádné soustavy státního zastupitelství, před mimořádným lidovým soudem však disponoval oprávněními jako státní zástupce v obecném trestním řízení; jeho úkolem bylo nejenom předkládat materiál obviněného usvědčující, ale také důkazy jeho viny zmírňující. V první polovině r. 1946 vykonávalo v českých zemích funkci 249 veřejných žalobců, z toho 35 státních zástupců, 79 soudců, 103 advokátů a 33 jiných právníků.¹³⁴

Do působnosti mimořádných lidových soudů náleželo rozhodování o vyjmenovaných trestných činech: § 1: *„Kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky dopustil na území republiky nebo mimo ně některého z těchto zločinů podle zákona na ochranu republiky ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb.: úkladů o republiku, trestá se smrtí; kdo se dopustil přípravy úkladů, ohrožení bezpečnosti republiky, prorady, zrady státního tajemství, vojenské zrady a násilí proti ústavním činitelům, trestá se těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí a za okolností zvláště přitěžujících smrtí.“* Dle následujících paragrafů se postihovalo též členství v některých německých, maďarských či českých organizacích¹³⁵ a trestalo se také propagování fašistických a nacistických hnutí. Dobou zvýšeného ohrožení republiky rozumíme

---

¹³⁴ Drtina, P., O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách československé justice, Mladá fronta, Praha, 1946, str. 31

¹³⁵ Např. Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei, Freiwillige Schutzwaffeln, Rodobrana, Hlinkova garda

pro účely tohoto dekretu období mezi 21. květnem 1938 a 31. prosincem 1946. Počátek této doby stanovil samotný dekret, konec pak vláda svým nařízením.¹³⁶ Z působnosti mimořádných lidových soudů byly vyňaty těhotné ženy, avšak pouze po dobu trvání těhotenství.

Řízení před mimořádným lidovým soudem se zahajovalo k návrhu veřejného žalobce, nejvýznamnější vliv na průběh následného řízení však měly vyšetřovací komise okresních národních výborů, na základě jejichž zjištění místní lidové soudy rozhodovaly, neboť právě ony prověřovaly všechna udání, shromažďovaly důkazy, zajišťovaly podezřelé a rozhodovaly, které případy budou předány veřejnému žalobci k podání obžaloby. Na žádost veřejného žalobce konaly komise přípravné vyhledávání, veřejnému žalobci ani ministru spravedlnosti však nepodléhaly; v nejvyšší instanci byly podřízeny ministerstvu vnitra. Až do doby předání vyšetřovaných osob soudu se tyto nacházely v pravomoci národních výborů; v této době nemohl veřejný žalobce věc odložit a obviněného propustit.¹³⁷ Drtina podotýká, že výjimkou nebyly případy, kdy národní výbory místo usnadnění práce veřejné žalobě řádný výkon funkce komplikovaly, neboť „*namnoze nám byly odevzdány do zajišťovací vazby osoby pouze s lístkem, na němž je napsáno jen jejich jméno a jejich generálie a nic víc. Ani ne označení trestného činu, pro který byl do vazby dodán.*“ Toto Drtinovo prohlášení jen dokresluje nelehkou situaci, ve které se mnohdy veřejní žalobci při své práci nacházeli.

Celý proces probíhal formou hlavního líčení a dekret jej přikazoval ukončit nejdéle do tří dnů od zahájení. První novela velkého retribučního dekretu¹³⁸ změnila § 26 v tom smyslu, že nebude-li věc možno do tří dnů projednat a rozhodnout, měla být postoupena obecnému trestnímu soudu; veřejný žalobce však mohl požadovat, aby i přes uplynutí této lhůty v řízení pokračoval mimořádný lidový soud. Pokud se obžalovaný k soudu nedostavil,

---

¹³⁶ Vládní nařízení ze dne 22. listopadu 1946 č. 217/1946 Sb. z. a n., jímž se stanoví konec doby zvýšeného ohrožení republiky

¹³⁷ Drtina, P., O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách československé justice, Mladá fronta, Praha, 1946, str. 18

¹³⁸ Zákon č. 22/1946 Sb. z. a n., ze dne 24. ledna 1946

byl veřejný žalobce oprávněn navrhnout konání líčení v jeho nepřítomnosti, soud byl však *ex officio* povinen jmenovat k jeho zastupování obhájce.

Proti rozhodnutí soudu se nepřipouštěly opravné prostředky a tresty smrti se vykonávaly do dvou hodin od vynesení rozsudku. Zde přichází na řadu velmi důležité oprávnění veřejného žalobce (§ 31 odst. 2): „*Výkon trestu smrti bude však na přiměřenou dobu odložen, žádá-li to veřejný žalobce z důležitého veřejného zájmu.*“ Takto měl veřejný žalobce přímý vliv na život či smrt konkrétních osob, např. představíme-li si situaci, kdy pozdržení popravy mohlo znamenat dostatek času pro udělení milosti, neboť sama o sobě neměla žádost o milost odkladný účinek. Je však podle mého soudu pravděpodobnější, že častěji využíval veřejný žalobce tohoto oprávnění v případech, kdy byl zájem popravít odsouzeného za přítomnosti široké veřejnosti, která by se v takto krátkém časovém horizontu nestihla shromáždit.

Přípustné proti rozhodnutí byly **mimořádné opravné prostředky** – zmateční stížnost pro zachování zákona, žádost o obnovu řízení a mimořádná obnova řízení. Je však nutno si uvědomit, že na rozdíl od řádných opravných prostředků neměly ty mimořádné odkladný účinek, tedy nebyly na překážku výkonu hrdelního rozsudku a byly povoleny spíše pro případ, kdy byla osoba zproštěna obvinění a v její věci byly zjištěny nové okolnosti, díky kterým mohla být znovu postavena před soud. Pokud by užití mimořádných opravných prostředků bylo vyloučeno, nemohly by tyto osoby být znovu souzeny z důvodu zachování zásady *ne bis in idem*.¹³⁹

Zajímavé poznatky o práci veřejného žalobce můžeme čerpat z **Deníku žalobce mimořádného lidového soudu v Praze**, kam si žalobce zaznamenával jednotlivé případy, o nichž získával poznatky z různých zdrojů, zejména z národních výborů, závodních rad podniků, organizací osvobozených politických vězňů, od státní bezpečnosti i od jednotlivců.¹⁴⁰ Deník obsahuje

---

¹³⁹ Solnař, V., Jsou přípustné t. zv. mimořádné opravné prostředky proti rozsudkům mimořádných lidových soudů a Národního soudu? Právník, náklad Jednoty právníké, Praha, 1946, str. 161

¹⁴⁰ Jechová, K., Deník žalobce jako přístupová cesta k porozumění fondu Mimořádného lidového soudu a nebo jen oklika? In Borák, M., Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu; Židovská problematika a antisemitismus ve spisech Mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948 (Sborník příspěvků), Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky Praha, 2002

i záznamy o údajích obviněného, označení paragrafu retribučního dekretu, ke kterému se obvinění vztahuje, záznamy o postupu předběžného vyšetřování při vypracování obžaloby a údaje o výpovědích svědků. Pokud byla podána obžaloba, obsahuje deník také její návrh, a došlo-li k odsouzení, zakládala se zde i kopie rozsudku.

Takto se také dozvídáme o konkrétním případě: Obžalovaná A. H. byla **obviněna z udavačství dle § 11 retribučního dekretu**, kterého se měla dopustit v roce 1941 udáním Zdeňka Košatého, že je Žid a nenosí hvězdu. Na základě udání byl Košatý zatčen, umístěn v koncentračním táboře, a tam zemřel. Obviněná byla pro nedostatek důkazů zproštěna obvinění, neboť obvinění se zakládalo pouze na výpovědi německého četníka, kterému soud neuvěřil. Pokud by obviněnou soud uznal z udavačství vinnou, čekala by jí poprava. Veřejný žalobce dr. Čížek požadoval v červnu 1948 revizi, ke které nakonec nedošlo, neboť nový veřejný žalobce konstatoval, že pod veřejným tlakem by obžalovaná byla pravděpodobně znovu osvobozena.¹⁴¹

Další překážkou pro výkon retribuční spravedlnosti byla falešná udání. Borák k tomuto uvádí: „*K charakteristickým rysům retribučního soudnictví patřilo, že u naprosté většiny oznámených trestných činů nikdy nedošlo k zahájení trestního řízení, neboť oznámení byla většinou falešná, vedená ziskuchtivostí či snahou o vyřízení osobních účtů. Prokázal se i konjunkturální charakter mnoha kolektivních udání, zvláště odborových orgánů a závodních rad, jež mnohdy připustila dělnickou mstu vůči náročným nadřízeným, podobně jako oznámení společenských a politických organizací z místa bydliště obviněných, jež byla mnohdy vedena zcela osobními motivy členů výboru.*“¹⁴² Shrňeme-li výše nastíněné, můžeme vysledovat podstatný vliv veřejného mínění na výkon retribučního soudnictví, který mělo zjevně v některých případech přednost před spravedlností. Vzhledem k širokým možnostem národních výborů zasahovat do zahájení trestního řízení, není

---

¹⁴¹ Tamtéž, str. 107-108

¹⁴² Borák, M., Janák, D., Československé retribuční soudnictví v letech 1945–1948 a postih německého obyvatelstva u mimořádných lidových soudů Moravská Ostrava, Opava a Nový Jičín, Právněhistorické studie č. 42, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 2012, str. 247

těžké si domyslet, že počet justičních přehmatů a nespravedlností musel být nemalý, a práce zúčastněných justičních osob na případech velmi náročná.

Není pak překvapivé, že samotnou veřejnou žalobu provázely po dobu trvání retribučního soudnictví také nemalé personální překážky. Dostatečně kvalifikovaných právníků nebylo mnoho, navíc byli pracovně vytíženi ve svém zaměstnání nebo jiných veřejných funkcích. Funkce veřejného žalobce byla také rozsáhlejší než agenda soudců, neboť museli prostudovat i případy, které se následně před soud nedostaly, ať už z důvodu zastavení či předání jinému orgánu; tyto úkony museli veřejní žalobci následně také odůvodňovat ministerstvu spravedlnosti. Dále také veřejní žalobci informovali retribuční referát ministerstva spravedlnosti o chystaných přelíčeních, avizovali případy, ve kterých mohl být po projednání vynesena rozsudek smrti a rozsudky hlásili České tiskové kanceláři.¹⁴³ O náročnosti výkonu funkce veřejného žalobce svědčí mj. tato slova ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny: *„Používám této příležitosti, abych jako člen vlády, odpovědný za justiční správu, poděkoval všem soudcům z povolání, činným v lidovém soudnictví, veřejným žalobcům u mimořádných soudů lidových z řad státních zástupců nebo jiných veřejných zaměstnanců z řad advokátů, za neúnavnou a úmornou, namáhavou a těžkou práci, kterou s takovou nevšední pílí a vlasteneckým zanícením konají pro rychlé a spravedlivé skončení tohoto těžkého úkolu, který na nás veliká a těžká doba vložila.“*¹⁴⁴

Pro souzení vysoce postavených protektorátních činitelů a představitelů Slovenského státu byl dekretem č. 17/1945 Sb. zřízen **Národní soud**, který fungoval jako soud trestní a čestný. Podle Kmocha iniciovali vznik tohoto dekretu především komunisté.¹⁴⁵ Rozdíl spočíval již v zahájení řízení – jednali soud jako trestní, zahajovalo se řízení obžalobou, jednali coby soud čestný, zahajovalo se řízení písemným obviněním. Působnost soudu

---

¹⁴³ Jarkovská, L., Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku, Prostor, 2008, str. 79 a n.

¹⁴⁴ Drtina, P., O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách československé justice, Mladá fronta, Praha, 1946, str. 14

¹⁴⁵ Kmocho, P., Provinění proti národní cti, „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy, Academia, Praha, 2015, str. 59

se vztahovala na protektorátního prezidenta, členy protektorátní vlády, členy fašistického hnutí Vlajka, členy Kuratoria pro výchovu mládeže, členy České ligy proti bolševismu, na novináře, kteří napomáhali vládní propagandě, a na všechny ty, kteří měli z titulu své funkce hodnosti či postavení být bráni za vlastenecký vzor pro československé občany. O tom, kdo bude před tento soud postaven, rozhodoval **národní prokurátor** jmenovaný na návrh ministra spravedlnosti vládou, jenž byl příslušný pro podání obžaloby a který byl vybírán "z řad osob znalých práva". Jediným předpisem hmotného práva, podle kterého soud rozhodoval, byl velký retribuční dekret (hmotněprávní úpravu obsahovala Hlava I. dekretu). Vyšetřování se nekonalo, vyhledávání bylo omezeno na skutečnosti zásadní důležitosti.¹⁴⁶ Působil-li Národní soud jako soud čestný, rozhodoval o tom, zda se jednotlivé osoby chovaly "jak se slušelo na věrné a statečné občany československé", a to s časovým vymezením po 21. květnu 1938 a současně za podmínky, že nebyly postižitelné podle trestní působnosti soudu, tedy svým jednáním nenaplnily některou ze skutkových podstat v dekretu obsažených. Toto vymezení může ve světle dnešní doby působit poněkud obskurně, musíme si však uvědomit, že tehdejší doba si žádala potrestání nejen osob, které naplnily svým jednáním skutkovou podstatu některého z trestných činů retribučního dekretu, ale také těch, od kterých se za dané situace očekávalo z titulu jejich pozice jednání, kterým by důstojně hájili zájmy republiky. Trestem pro tyto osoby byla ztráta aktivního i pasivního volebního práva do veřejných zastupitelstev a některých dalších politických práv.¹⁴⁷

Předsedové sedmičlenných senátů národního soudu byli soudci z povolání jmenovaní prezidentem republiky. Jako přísedící pak mohli působit "osvědčení vlastenci, zejména osoby, které se zasloužily v domácím či zahraničním odboji". Stejně jako u osob souzených mimořádnými lidovými soudy musel i zde být obžalovaný zastoupen, a to osobou s doktorátem práv či třemi právními státními zkouškami. Odvolání proti rozsudkům nebylo

---

¹⁴⁶ Kabele, J., Z kapitalismu do socialismu a zpět, Teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky, Univerzita Karlova v Praze, 2005, str. 246

¹⁴⁷ Právo svolávat veřejná shromáždění a účastnit se jich, sdružovat se v politických spolcích, vydávat politické časopisy.

přípustné a popravky se vykonávaly do dvou hodin po vyhlášení rozhodnutí. Pokud se však jednalo o čin spáchaný zvláště surovým způsobem či o pachatele, u něhož byla konstatována zvláště zvrhlá povaha, mohla být poprava odložena až o 24 hodin, aby bylo umožněno zajistit účast široké veřejnosti. Národní soud byl pro území Čech zřízen v Praze, slovenský pak v Bratislavě.¹⁴⁸ Nejsledovanějším procesem u bratislavského Národního soudu byl proces s J. Tisem,¹⁴⁹ kterému byl uložen trest smrti. Ten byl vykonán v bratislavské věznici 18. dubna 1947. Celkem bylo postaveno před Národní soud v Bratislavě od 6. července 1945 do 31. prosince 1947 83 obžalovaných, nad 17 z nich byl vynesena trest smrti.¹⁵⁰

Na Slovensku se při uplatňování retributivní justice před Národním soudem také projevovalo mnoho problémů. Jedním z nich byl **případ veřejného žalobce JUDr. Imricha Kabiny**. Ten odmítal ideu kolektivní viny bývalých slovenských poslanců a zaujímal k nim naopak příznivé stanovisko. Od června 1945 do února 1946 podal Národnímu soudu pouze dva návrhy na soudní stíhání, 5 návrhů na odeprání stíhání a 26 návrhů na propuštění obviněných. Z tohoto důvodu byl dr. Kabina rozhodnutím politické komise pro záležitosti Národního soudu a lidových soudů suspendován z funkce, a dokonce proti němu bylo zavedeno disciplinární řízení.¹⁵¹

Kdo svým nepřístojným chováním urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu vzbudil veřejné pohoršení, provinil se proti národní cti podle **malého retribučního dekretu**. Tyto skutky neposuzovaly soudy, nýbrž samotné **okresní národní výbory**, které mohly ukládat tresty peněžní až do výše 1.000.000,- Kčs, tresty vězení až do výše jednoho roku či veřejné pokárání, a to i kumulativně. Promlčecí lhůta těchto trestných činů byla 6

---

¹⁴⁸ Na rozdíl od českého Národního soudu nebyl bratislavský chápán jako čestný, šlo tedy pouze o trestní soud

¹⁴⁹ Jozef Tiso byl římskokatolický kněz, československý a slovenský politik, člen Hlinkovy slovenské ľudové strany, ministr československých vlád a předseda vlády autonomních vlád Slovenska i vlády slovenského státu. V letech 1939–1945 prezident Slovenského státu.

¹⁵⁰ Bianchi, L., Hlavní procesy s luďáky před Národním soudem v Bratislavě v letech 1945–1947, Právněhistorické studie č. 20, Československá akademie věd, Praha, 1977, str. 224

¹⁵¹ Krejčová, H., Poznámky k retribučnímu soudnictví na Slovensku, str. 156-157 In Borák, M., Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu; Židovská problematika a antisemitismus ve spisech Mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948 (Sborník příspěvků), Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky Praha, 2002

měsíců od jejich spáchání, nezapočítávala se však doba před vydáním dekretu, ani doba, po kterou byly příslušné spisy v dispozici mimořádných lidových soudů, úřadu veřejného žalobce či správního úřadu. Na Slovensku vykonávaly obdobnou činnost místní lidové soudy, které rozhodovaly v 5 až 11členných senátech.

Příkladem odsouzení podle malého retribučního dekretu mohou být případy Františka Navrátila z Bruntálu a Eleonory Janourové z Olomouce. Navrátil byl vypovězen svým židovským domácím z bytu, a obrátil se na olomoucké bytové družstvo se stížností, že *"byty pro židy jsou a pro Čechy nejsou"*. Revizní komise v lednu roku 1949 konstatovala, že Navrátil se domáhal pomoci u německých úřadů proti českému spoluobčanu a propagoval rasismus. Jako trest mu byla uložena pokuta 10.000,- Kč a měsíc vězení. Janourová pak, ač Židovka, od začátku okupace podporovala nacistický režim užíváním pozdravu „*Heil Hitler*“ či vylepováním podobizny Adolfa Hitlera v oknech svého bytu. Trestní komise vzala v jejím případě její židovství jako polehčující okolnost a uznala, že obžalovaná takto jednala do určité míry z obav, že jako Židovka bude perzekvována. Přesto však byla veřejně pokárána a trestní nález měl být po dobu jednoho měsíce vyvěšen na olomoucké radnici.¹⁵²

Lidové soudy fungovaly do 4. května 1947, poté byly nedořešené případy předány státním zastupitelstvím působícím u řádných soudů.¹⁵³

Legislativní úprava a nepříznivé společenské klima po skončení druhé světové války dle mého názoru způsobily, že veřejná žaloba měla neúměrně ztížené podmínky pro řádný výkon funkcí, k nimž byla povolána. Za situace, kdy se justice obecně potýkala s nedostatkem odborného aparátu, do vyšetřování agilně zasahovaly komise národních výborů (často politicky

---

¹⁵² Crhová, M., Židovská problematika a antisemitismus ve spisech podle tzv. malého dekretu v oblasti Krajského soudu Olomouc 1945-1948, str. 123-124 In Borák, M., Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu; Židovská problematika a antisemitismus ve spisech Mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948 (Sborník příspěvků), Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky Praha, 2002

¹⁵³ Vlček, E., Vývoj prokuratury v letech 1945–1990, str. 386 In Malý, K., Soukup, L., Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2004

motivované) a veřejné mínění žádalo potrestání i tam, kde se veřejný žalobce nacházel v důkazní nouzi, je naprosto pochopitelná nechuť právníků k zastávání pozic u veřejné žaloby. Riziko, že bude sám veřejný žalobce považován za kolaboranta (např. v důsledku propuštění neoprávněně obviněné osoby, o jejíž vině však panovalo všeobecné přesvědčení) pak muselo nutně rezultovat do snah o vyhýbání se výkonu této funkce, což dále vedlo k neúměrnému přetížení již jmenovaných veřejných žalobců, potažmo ke snižování efektivity celé retributivní justice, která tak selhávala ve svém primárním účelu, pro který byla založena.

Závěrem k retribučnímu soudnictví možno říci, že kromě nacistických zločinců a jejich pomahačů byla odsouzena i velká skupina nevinných osob. Zákonná úprava procesu před mimořádnými lidovými soudy byla velmi nedokonalá, neboť nezaručovala obžalovaným základní procesní práva (jak je nejvíce patrné v absenci opravných prostředků proti rozhodnutím retribučních soudů). Lata k tomuto uvádí následující temnou, avšak dle mého názoru velmi přiléhavou bilanci: „*Řada státních zástupců a soudců si tak osvojila heslo, že když se kácí les, lítají třísky, a zvykla si naslouchat (nejen) hlasu z ulice.*“¹⁵⁴ Retribuce tak dodnes zůstává jednou z bolestných kapitol československé historie, ve světle událostí přelomu 40. a 50. let se však byla pouze předeheurou událostí pro justici ještě dramatičtějších.

4. 5. Činnost státního zastupitelství a změny provedené dekretální normotvorbou

Dne 10. ledna 1946 byla zákonem¹⁵⁵ **omezena pravomoc státních zástupců ve věcech sporů rodinného práva**, která jim byla přiřknuta během války. Konkrétně v řízeních o určení či popření pokrevního původu nemanželského dítěte již nebyl státní zástupce oprávněn toto řízení iniciovat, a všechna taková řízení, která dosud nebyla skončena, byl povinen soud usnesením zastavit.

---

¹⁵⁴ Lata, J., Prokuratura *In* Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V., Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita, Brno 2009, 1. vydání, str. 849

¹⁵⁵ Zákon č. 8/1946 Sb. o řízeních v některých sporech rodinného práva

Novelizací trestního řádu¹⁵⁶ č. 119/1873 Sb. a trestního řádu zák. čl. XXXIII/1896 bylo precizováno právo veřejného žalobce k upuštění od trestního stíhání, konkrétně v případě, kdy osoba obviněného měla být odsunuta či repatriována z ČSR. Účelem tedy evidentně bylo odlehčit agendě veřejné žaloby, která již tak byla po skončení války značně přetížena stíháním na základě retribučních dekretů, aby nebyl zbytečně marněn čas na stíhání osob určených k vysídlení. Pokud se však osoba na československé území navrátila, mohl státní zástupce podat návrh na pokračování v řízení za podmínky, že nebyla promlčena trestnost činu.¹⁵⁷

Jedním z dalších dekretů prezidenta republiky¹⁵⁸ byly pozměněny názvy orgánů veřejné žaloby. Při krajských soudech jako soudech I. instance nesla označení státní zastupitelství, při sborových soudech II. instance zemská státní zastupitelství a nejvýše postavenou byla generální prokuratura. Změněny byly též úřední tituly. V čele generální prokuratury stál generální prokurátor, jeho náměstky pak byli generální státní zástupci. U zemských prokuratur byli přednostové označováni jako zemští prokurátoři, náměstci pak jako zemští viceprokurátoři. Na nejnižším stupni při krajských soudech byli přednosta prokurátoři, jejich náměstkům příslušel titul viceprokurátora. Běžným konceptním úředníkům příslušel titul státní zástupce. Dekret tak rušil zákon č. 201/1928 Sb., o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví, platil však pouze v zemi České a Moravskoslezské. Na Slovensku platila úprava přijatá v době Slovenského státu.¹⁵⁹ V této podobě setrvala soustava státních zastupitelství do roku 1948.

---

¹⁵⁶ Zákon č. 166/1946 Sb. jímž se mění a doplňují trestní řády

¹⁵⁷ § 363b trestního řádu č. 119/1873 Sb.

¹⁵⁸ Dekret prezidenta republiky ze dne 2. října 1945 č. 90/1945 Sb. o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví

¹⁵⁹ Na základě nařízení SNR č. 1/1944 Sb. n. zůstaly v platnosti zákony č. 112 a 113/1942 Sb. z.

5. Zánik státního zastupitelství a vznik prokuratury v letech 1948–1952

5. 1. Situace po únorovém převratu

Dne 25. února 1948 došlo v Československé republice k události, které na 40 let zcela změnilo její státoprávní uspořádání, právní i společenský život. V důsledku komunistického převratu byla nastolena tzv. diktatura proletariátu, a z dosud demokratického právního státu se stal stát totalitní. Pro vývoj státního zastupitelství na našem území je toto období zlomové, neboť ve formě, jak bylo dosud známé, a jejíž analýzou se doposud zabývala tato práce, se objeví znovu až za dlouhých 45 let.

Po komunistickém převratu bylo ovládnutí justice jedním z primárních cílů únorových iniciátorů. K nelibosti těchto osob bylo pouze velmi nízké procento justičních pracovníků členy Komunistické strany Československa. Proto byla provedena čistka, o jejíchž výsledcích se dozvídáme ze Zprávy kádrového odboru Ministerstva spravedlnosti Ústřednímu výboru KSČ ze dne 5. září 1950: *„Přes provedenou očistu justičního aparátu po únoru 1948, při níž bylo odstraněno 239 zaměstnanců (tj. 3,2 %), z toho 159 soudců a prokurátorů a 80 kancelářských úředníků a zřízců, dále z 54 vedoucích zaměstnanců u soudů a prokuratur 38 nahrazeno spolehlivými silami, byla kádrová situace před 1. prosincem 1948 naprosto neuspokojivá. Skutečnost, že pouze 6 % soudců a prokurátorů pocházelo z dělnické třídy, z toho jen 5 a 1/2 % bylo členy KSČ, a že téměř všichni soudci a prokurátoři byli zatíženi starým buržoazním pojetím práva, byla největší překážkou toho, aby justiční aparát mohl plnit svou pokrokovou funkci v lidově demokratické republice. Proto již bezprostředně po zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948 byla dne 1. prosince přes značné potíže (umístění školy, instruktorský sbor aj.)*

otevřena Právnická škola pracujících u Ministerstva spravedlnosti v Praze.¹⁶⁰

Právnické školy pracujících (PŠP) měly tedy za úkol rychlé proškolení příslušníků dělnických profesí, aby mohli zastávat funkce v soudnictví a prokuratuře, popř. také u ministerstva spravedlnosti. Z citovaného dopisu se též dozvídáme, že první kurz zahájila pražská PŠP dne 1. prosince 1948 a ke studiu nastoupilo 78 osob. Kurz o rok později, dne 30. listopadu 1949, úspěšně absolvovalo 72 posluchačů. Tito absolventi byli následně umístěni ve všech člancích prokuratury, tedy od okresních prokuratur, přes krajské prokuratury a státní prokuraturu až po prokuraturu generální. Zarážející informaci se dozvídáme v další části citovaného dopisu: „*Zkušenosti absolventů I. běhu PŠP v práci na prokuraturách ukázaly, že program dalšího školení dělnických prokurátorů je třeba zaměřiti více prakticky, zejména věnovat zvýšenou pozornost vypracovávání obžalob, rozsudků, inscenaci hlavních přelíčení, výsledků atd.*“¹⁶¹ Jak vidno, prokuratura byla již od začátku zamýšlena ne jako orgán napomáhající zákonnosti a ochraně práv jednotlivce, ale jako prostředek třídního boje k potlačení nežádoucího protirežimního smýšlení a likvidaci nepohodlných osob.

5. 2. Zákon o zlidovění soudnictví

Již v nové Ústavě z 9. května 1948 bylo počítáno s odlišným modelem justice, než jaký fungoval na českém území bezmála 100 let. Z článku XI. A § 140 Ústavy¹⁶² vyplývalo, že na rozhodování se budou podílet jak soudci profesionálové, tak i soudci z lidu. Co se týče orgánu veřejné žaloby, počítalo se se zřízením prokuratury tzv. leninského typu podle sovětského vzoru, v roce 1948 však ještě pro takovou změnu nebyly dány potřebné subjektivní ani objektivní podmínky.¹⁶³ Nejprve bylo třeba vychovat novou generaci

---

¹⁶⁰ Citováno z Vorel, J., Šimánková, A., Babka, L., Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, Díl II., Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha, 2004, str. 110

¹⁶¹ Tamtéž, str. 111

¹⁶² Tzv. Ústava 9. května – ústavní zákon č. 150/1948 Sb.

¹⁶³ Flegl, V., Československá justice a prokuratura 1945–1978, Ústav státní správy, Praha, 1979, str. 159

soudců a prokurátorů, která by odpovídala představám nového státního režimu.¹⁶⁴

Zcela nový směr v organizaci orgánů veřejné žaloby pak znamenal zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví z 22. prosince 1948, který nabyl účinnosti k 1. únoru 1949. Ve svém § 20 stanovil, že úřady veřejné žaloby již nejsou státní zastupitelství, ale prokuratury. Nejnižším článkem veřejné žaloby byly prokuratury okresní, zřizované při okresních soudech. V jejich čele stáli okresní prokurátoři, kterým byl jmenován potřebný počet náměstků. O stupeň vyšším článkem pak byly krajské prokuratury zřizované při krajských soudech; v jejich čele stáli krajszí prokurátoři, taktéž se svými náměstkami. Okresní prokuratury byly těm krajským přímo podřízeny. V čele celé instituce pak stál ministr spravedlnosti. Celkem bylo zřízeno 272 okresních prokuratur a 19 krajských prokuratur.¹⁶⁵ V přechodných ustanoveních¹⁶⁶ pak bylo obsaženo ustanovení, kterým se rušily zemské (vrchní) soudy a zemská (vrchní) státní zastupitelství. Jejich personální aparát byl rozdělen mezi nově vytvořené okresní a krajské soudy a prokuratury. O tom, jak budou zaměstnanci rozděleni, příslušelo rozhodovat ministru spravedlnosti.

Zákonem č. 320/1948 Sb., o územní organizaci soudních orgánů pak bylo určeno, že nová soudní organizace se bude překrývat s novou organizací lidové správy – krajské soudy a krajské prokuratury měly sídlit v budovách krajských národních výborů. Na základě ustanovení § 105 zákona o zlidovění soudnictví byl generální prokurátor oprávněn podávat stížnost pro zachování zákona, a to do každého pravomocného trestního rozhodnutí soudu, kterým byl porušen zákon, kromě rozhodnutí Nejvyššího soudu. Toto ustanovení též zakotvuje podřízenost generálního prokurátora ministru spravedlnosti. Je tedy patrné, že soustava prokuratur nedisponovala plnou hierarchizací, neboť

---

¹⁶⁴ Vlček, E., Vývoj prokuratury v letech 1945–1990, str. 387 In Malý, K., Soukup, L., Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2004

¹⁶⁵ Lata, J., Prokuratura In Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V., Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita, Brno 2009, 1. vydání, str. 850

¹⁶⁶ § 141 zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

generální prokurátor nebyl nadřazen okresním a krajským prokuraturám, protože sama generální prokuratura nebyla řádným orgánem obžaloby. Zákon o zlidovění soudnictví však nepřinesl pouze změny v orgánech veřejné žaloby. Další velkou změnou byla likvidace třístupňové soudní soustavy a její nahrazení systémem dvojstupňovým. Na nejnižším článku, tedy při okresních soudech, již neměli působit pouze funkcionáři státního zastupitelství bez právnického vzdělání, ale vystudovaní právníci – prokurátoři. Nová soudní soustava v trestním soudnictví pak vypadala následovně:

- okresní soudy
- krajské soudy
- (státní soud)
- Nejvyšší soud

Trestní působnost okresních soudů byla vymezena negativně – okresní soud byl příslušný konat řízení ve věcech, ve kterých nebyl příslušný státní soud (viz dále). Nebylo-li stanoveno jinak, rozhodoval krajský soud o opravném prostředku proti rozhodnutí okresního soudu. Novinkou byl též **institut tzv. soudců z lidu**. Ti byli, pokud šlo o rozhodování okresního soudu v 1. stupni, dva, a spolu se soudcem z povolání tvořili tříčlenný senát. Pokud se však jednalo o trestný čin, za který bylo možno uložit trest smrti či trest odnětí svobody nad 10 let, pak byl senát pětičlenný, přičemž složen byl ze dvou profesionálních soudců a tří soudců z lidu. V takovémto složení rozhodoval i krajský soud, pokud rozhodoval jako soud odvolací. Pokud zákon určil, že je k rozhodování krajský soud příslušný ve stupni prvním, pak byl senát, stejně jako u okresního soudu, složen z jednoho soudce z povolání a dvou soudců z lidu. Soudci z lidu tedy měli vždy nad soudcem z povolání početní převahu. Doplnění o laický prvek neušel ani Nejvyšší soud; soudil v senátech složených ze dvou profesionálních soudců a tří soudců z lidu. V tomto případě však byla dána podmínka, že se musí jednat o osoby znalé práva. Pokud však šlo o mimořádný opravný prostředek – stížnost pro zachování zákona, převládal v senátech profesionální prvek, tedy tři soudci z povolání a pouze dva soudci z lidu. Důležité je zmínit, že soudce

z lidu byl postaven naroveň soudci z povolání, profesionální soudce tak sice konal v některých záležitostech coby samosoudce (např. vyšetřovací úkony), formálně však nebyl jeho hlas silnější než hlas soudce-laika. Soudcem z lidu mohl být pouze bezúhonný československý občan, který byl starší 30 let, ne však více než 60 let, byl zapsán ve voličském seznamu a zejména byl státně spolehlivý a oddaný myšlence lidově demokratického zřízení. Zákon také stanovil, kdo soudcem z lidu být nemohl – soudci z povolání, konceptní úředníci orgánů veřejné žaloby, advokáti, notáři, duchovní a obhájci v trestních věcech. Soudci z lidu vykonávali svou funkci po dobu dvou let; k okresnímu soudu byli povoláváni okresními národními výbory, ke krajským soudům krajskými národními výbory a k nejvyššímu soudu vládou.

Zákon přinesl též změny v úpravě předsoudního stadia řízení. Vyšetřování se obligatorně konalo pouze tehdy, jednalo-li se v řízení o zločin, za nějž stanovil zákon trest odnětí svobody na více než 5 let či trest smrti, nebo pokud se řízení vedlo proti osobě nepřítomné.¹⁶⁷ Pokud podal prokurátor návrh na zahájení vyšetřování, byl vyšetřující soudce povinen jeho návrhu vyhovět.¹⁶⁸ De facto tím zákon o zlidovění soudnictví **rušil institut vyšetřujícího soudce**, de iure se tak stalo až účinností trestního řádu č. 87/1950 Sb.

5. 3. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky, státní soud a státní prokuratura

Více než dva měsíce před přijetím zákona o zlidovění soudnictví byl 6. října 1948 přijat **zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky**, a na něj navazující procesní **zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu**, který zřizoval soud, jenž byl příslušný pro projednávání trestných činů podle zákona na ochranu republiky, a také státní prokuraturu, jež byla příslušná pro podávání obžalob k tomuto soudu. Státní prokuratura byla řízena státním prokurátorem, který podléhal přímo ministru spravedlnosti. Ze své podstaty měl nový zákon vycházet z prvorepublikového zákona na ochranu

---

¹⁶⁷ § 75 odst. 1 zákona o zlidovění soudnictví

¹⁶⁸ § 75 odst. 2 tamtéž

republiky (č. 50/1923 Sb.), avšak realita byla úplně jiná. Na další dva roky (než byl nahrazen novým trestním zákonem, který do sebe pojal trestné činy proti republice) se stal symbolem a prostředkem likvidace skutečných i domnělých odpůrců socialistického zřízení. Zákon, který stanovil přes 40 skutkových podstat trestných činů, umožňoval natolik extenzivní výklad, že dle jeho ustanovení bylo možné postihnout téměř jakékoliv jednání. V praxi se pak nejvíce využívalo ustanovení § 1 (velezrada) a § 5 (vyzvědačství).¹⁶⁹

Státní soud sídlil v Praze a jeho územní působnost zahrnovala celou republiku, byly však vytvořeny i pobočky v Brně a Bratislavě. Ani v jeho složení nechyběl laický prvek, tedy soudci z lidu. Kromě nich se skládal státní soud z prezidenta soudu, viceprezidentů a řadových soudců z povolání. Funkci soudce z lidu mohl u státního soudu zastávat občan mezi 35-60 lety. Stejně jako u ostatních soudů, ani zde nemohli zastávat funkci soudce z lidu soudci z povolání, konceptní úředníci orgánů veřejné žaloby, advokáti, notáři, duchovní a obhájci v trestních věcech. Výčet byl však ještě doplněn o prezidenta republiky, členy zákonodárných sborů, členy vlády a sboru pověřenců.

5. 3. 1. K procesům před státním soudem

Právě u Státního soudu probíhaly nechvalně známé procesy, jako např. „proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice“, kdy byla odsouzena k smrti mj. **JUDr. Milada Horáková**, či proces s **Rudolfem Slánským**, někdejším tajemníkem KSČ. Tyto procesy, z nichž u některých jsou dochovány filmové záznamy, podléhaly přesnému zinscenování, a to do nejmenších detailů. Na základě výsledků vyšetřování prováděného Státní bezpečností (StB) vypracovávali prokurátoři obžaloby. Vyšetřovací metody StB byly velmi kruté a nezapadly si co do brutality s praktikami gestapa za 2. světové války. Na denním pořádku tak bylo bití obviněných, odpírání spánku či podávání omamných látek, a to vše za účelem vynucení přiznání.

---

¹⁶⁹ Vorel, J., Šimánková, A., Babka, L., Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, Díl II., Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha, 2004, str. 15

Jsou dochovány případy osob, které toto kruté zacházení nepřežily.¹⁷⁰ Bylo běžné, že StB neinformovala prokurátory o zatčení podezřelých osob a jejich vzetí do vazby. Pokud se tak stalo, nepřistupoval k tomuto prokurátor individuálně, pouze vyplnil formulář, jenž byl už předem předtištěn.¹⁷¹ Těmi nejznámějšími prokurátory, kteří se podíleli na justičních vraždách, jsou Ludmila Polednová – Brožová, absolventka 1. ročníku PŠP, a Josef Urválek.

Do konce roku 1952 bylo postaveno před Státní soud 27 000 osob, nad 249 z nich byl vynesena trest smrti.¹⁷² Značná část těchto procesů byla vedena podle rakouského trestního řádu z roku 1873, o jehož nedokonalostech bylo pojednáno výše. Nemohu než souhlasit s Musilem, který konstatuje, že institut vyšetřujících soudců nemohl dostatečně garantovat záruky zákonnosti a efektivnosti přípravného řízení, což se na procesech vedených dle Glaserova trestního řádu negativně projevilo,¹⁷³ nicméně jsem toho názoru, že vyšetřující soudce nebyl materiálně zárukou zákonnosti ani dříve. Úlohu vyšetřujících soudců v politických procesech před státním soudem vnímám spíše jako „labutí píseň“ před tím, než byl vyšetřující soudce z českého právního řádu definitivně odstraněn.

Většina obětí justičních vražd byla v průběhu 60. let rehabilitována¹⁷⁴ a politické procesy byly pro svou krutost oficiálně odsuzovány. V roce 1968 vznikl v rámci ÚV KSČ dokument, jenž navrhuje opatření proti prokurátorům, kteří se zúčastnili politických procesů. Na tomto seznamu figuruje i Josef Urválek. Ten zaznamenal po své účasti na politických procesech v 50. letech strmý kariérní vzestup, když se stal předsedou nejvyššího soudu. V 60. letech, kdy začala otevřená kritika těchto procesů, byl sesazen, a „umístěn“ v Ústavu kriminalistiky při Generální prokuratuře. Ve zmiňovaném dokumentu je navrhováno Urválkovo potrestání – stranické pokárání či důtka. Citovaná

---

¹⁷⁰ Pravděpodobně nejznámějším je případ katolického kněze Josefa Toufara, který zemřel po mučení StB 25. února 1950

¹⁷¹ Vorel, J., Šimánková, A., Babka, L., Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, Díl II., Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha, 2004, str. 72

¹⁷² Tamtéž, str. 174

¹⁷³ Musil, J., Resortní začlenění orgánů přípravného řízení trestního, Československá kriminalistika, č. 3 – 4, 1990, str. 147

¹⁷⁴ Konkrétně JUDr. Horáková v roce 1968, R. Slánský v roce 1963

publikace obsahuje přepis dopisu Josefa Urválka, kterým ospravedlňuje svou účast na politických procesech s tvrzením, že prokurátorům ani soudcům nebylo známo, jaké praktiky StB vůči obviněným uplatňovala. Odvolává se také na to, že prokurátoři a soudci byli přesvědčeni, že prezident Gottwald, pod jehož dohledem procesy probíhaly, by krutost a nezákonnost nikdy nedovolil. Tento dokument tak dokresluje snahu o svalení odpovědnosti na jiné osoby a odmítnutí vlastní osobní odpovědnosti na procesech.¹⁷⁵

5. 4. Organizace a působnost tzv. obecné prokuratury

Další změny na poli působnosti orgánu veřejné žaloby, zejména ve smyslu postavení prokurátorů, znamenal **zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád**, který byl přijat spolu s novým trestním zákoníkem č. 86/1950 Sb., na základě **výsledků tzv. právnícké dvouletky**. Cílem těchto kodifikačních prací bylo odbourání původních právních předpisů, z nichž většina byla přijata ještě v dobách Rakouska-Uherska, a jejich nahrazení kodexy, které by lépe odpovídaly duchu doby.¹⁷⁶ Trestní řád zrušil zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, resp. jej nahradil. Rušil také všechny předchozí trestní řády včetně vojenského trestního řádu z r. 1912. Základní myšlenka je formulována již v § 1 odst. 2: *„Projednávání věcí se má dít tak, aby vychovávalo občany k ostražitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí a k plnění občanských povinností.“* Z takovéto dikce je zřejmé, že komunisté se ani nesnažili zakrývat pravý účel, pro který hodlají trestní proces využít. K osobě prokurátora Ondrejko uvádí: *„Dôsledné plnenie jeho úkolov vyžaduje od prokurátora ideologicke vzdelanie, triednu uvedomelosť a absolútnu oddanosť k vláde pracujúceho ľudu, v mene ktorého jedná a vystupuje. Nemôže a nesmie ostať izolovaný od verejného politického života, ako to v minulosti robili býv.“*

---

¹⁷⁵ Tamtéž str. 143

¹⁷⁶ Právnícká dvouletka vyústila mezi lety 1949–1951 v rekodifikaci všech právních odvětví kromě pracovního práva. Protože trestní právo bylo pojato jako nástroj zostřujícího se třídního boje, byly trestní zákoník (č. 86/1950 Sb.) a trestní řád vypracovány prioritně, neboť měly napomoci ovládnutí právního systému komunistickou stranou.

státní zástupci.“¹⁷⁷ Na rozdíl od státního zástupce se tedy od prokurátora nečekalo, že bude ve výkonu své funkce politicky neutrální, naopak bylo proklamováno jako žádoucí, aby se prokurátor aktivně hlásil k myšlenkám socialismu. Není tak už osobou, která si na základě sebraných důkazů utváří vlastní přesvědčení o vině či nevině obviněného a podává na něj obžalobu, ale fakticky je nástrojem pro podání obžaloby na osobu, jejíž odsouzení je v zájmu pracujícího lidu.

Formulace trestního zákoníku i řádu byly značně jednoduché, neboť komunisté prosazovali myšlenku, že je třeba z právních předpisů odstranit „buržoazní složitost“, proto se vypracování nových právních předpisů účastnili také zástupci pracujících z řad dělnictva. Řád byl charakteristický tím, že naprosto změnil dosavadní strukturu procesu, neboť kladl silně důraz na přípravné řízení, dával široký prostor policejním orgánům a naproti tomu oslabil práva poškozeného a postavení obhájce.¹⁷⁸

Základním úkolem prokurátora v trestním řízení bylo zejména konat přípravné řízení, bdít nad spravedlivým potrestáním pachatelů a dbát o výkon trestů jim uložených.¹⁷⁹ Samotné přípravné řízení pak bylo rozděleno na stadium vyhledávání a stadium vyšetřování. K vyhledávání byly příslušné zejména policejní orgány, v určitých případech pak soud (např. pokud šlo o vydání příkazu k zatčení na základě návrhu prokurátora dle § 97 trestního řádu). Tyto fáze se však nemusely dít v každém případě obligatorně – v praxi docházelo k situacím, kdy se o spáchání trestného činu dozvěděl sám prokurátor, pak se tedy nemuselo konat vyhledávání, nebo bylo možno vynechat fázi vyšetřování, pokud policejní orgány samy zajistily tolik důkazního materiálu, že prokurátor mohl rovnou podat obžalobu k soudu. Vyšetřování měl obligatorně provádět prokurátor, avšak podle ustanovení § 84 odst. 2 trestního řádu mohl pověřit jednotlivými vyšetřovacími úkony vyhledávací orgán. Judikaturou bylo dovozeno, že pokud vzal prokurátor

---

¹⁷⁷ Ondrejko, J., *Funkcia prokurátora podľa nového trestného poriadku*, Právnik, Jednota československých právníků, Praha, 1950, str. 459

¹⁷⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní*, 2. přepracované vydání, Praha, C. H. Beck, 2003, str. 29

¹⁷⁹ § 2 odst. 2 trestního řádu č. 87/1950 Sb.

obžalobu zpět před nařízením hlavního líčení, řízení se nezastavovalo, ale vracelo se zpět do fáze vyšetřování.¹⁸⁰ Skutečnost, že takto podstatnou mezeru v zákoně bylo třeba překlenout judikatorně, svědčí dle mého názoru mnohé o úrovni tohoto trestního řádu.

Dle § 13 trestního řádu byl **státní prokurátor** příslušný k vyšetřování trestných činů hlavy první zvláštní části trestního zákona č. 86/1950 Sb., pokud za ně zákon stanovil trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí či v délce minimálně 10 let. Jednalo se o trestné činy proti republice, jako např. vyzvědačství, velezrada, podvracení republiky atd., které byly převzaty ze zákona na ochranu lidově demokratické republiky, jenž byl účinností trestního řádu derogován. Následuje vágní ustanovení druhého odstavce, podle kterého může státní prokurátor vést přípravné řízení také o ostatních trestných činech první hlavy zvláštní části. Takto široce formulovaná pravomoc pak samozřejmě dávala prostor pro nedůvodné přebírání případů státní prokuraturou. Dle judikatury Nejvyššího soudu ČSR byl státní prokurátor obligatorně příslušný i pro projednání věci, kterou okresní prokurátor v žalobě nekvalifikoval jako trestný čin podle hlavy první zvláštní části trestního řádu, ale po podání obžaloby vyšlo najevo, že se o takový trestný čin jedná.¹⁸¹ Státní prokurátor mohl též vést přípravné řízení ve věcech trestných činů příslušníků Sboru národní bezpečnosti. Mimo tyto případy konal přípravné řízení okresní prokurátor.¹⁸² Pro řízení byl pak příslušný soud, u kterého byl činný prokurátor podávající obžalobu. Okresní prokurátor obligatorně postoupil věc státní prokuratuře, pokud to státní prokurátor navrhl ještě před vynesemím rozsudku okresním soudem. Z popsaného je zřejmé, že krajský soud byl v trestních věcech pouze instancí odvolací, jako prvostupňový soud rozhodoval pouze v některých civilních záležitostech a to až do novely trestního řádu zákonem č. 67/1952 Sb. s účinností od 1. ledna 1953.

Prokurátor byl vyloučen z projednávání věci, měl-li poměr k projednávané věci či k osobám zúčastněným na řízení. Toto bylo dále

---

¹⁸⁰ Rozhodnutí NS ČSR Tz I 10/51 – Sbíрка rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, publ. č. 84/1951

¹⁸¹ Rozhodnutí NS ČSR Tz I 46/51 - Sbíрка rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, publ. č. 97/1951

¹⁸² § 14 trestního řádu č. 87/1950 Sb.

rozšířeno rozhodnutím krajského soudu v Košicích, který judikoval: „*Vylúčený z vykonávania úkonov trestného konania vo zmysle § 39 ods. 2 tr. por. je aj ten sudca, ktorý sa zúčastnil konania ako prokurátor.*“¹⁸³ Z těchto ustanovení vyplývá, že trestní řád de iure zrušil institut vyšetřujících soudců, který byl de facto zrušen již účinností zákona o zlidovění soudnictví. Výslovně byly derogovány trestní řád z dob rakouské monarchie a trestní řád uherský, po více než 30 letech byl tedy z československého trestního práva definitivně **odstraněn přetrvávající dualismus**.

Trestní řád také odstraňoval rozdělení procesních předpisů pro soudy obecné a soudy vojenské, neboť rušil i vojenský trestní řád z roku 1912. **Vojenskou obžalobu** zastupovali před vojenskými soudy nižší a vyšší vojenští prokurátoři a nejvyšší vojenský prokurátor.¹⁸⁴ Do působnosti vojenských soudů patřilo zejména projednávání trestných činů osob činných ve vojenské službě, ale i dalších (např. vojenské osoby ve výslužbě a vojenští pensisté, osoby, příslušníci vojensky organizovaných a jiných sborů v činné službě, osoby ve vazbě nařízené vojenským prokurátorem nebo vojenským soudem, váleční zajatci).¹⁸⁵

Pracovní podmínky a pracovní povinnosti prokurátorů upravoval **soudcovský zákon č. 67/1950 Sb.**¹⁸⁶ Prokurátor byl podle zákona povinen při plnění svých úkolů chránit a posilovat lidově demokratické zřízení a zachovávat zákony, jiné předpisy i zásady lidově demokratického zřízení a dbát služebních příkazů. Prokurátorem se mohla stát pouze státně spolehlivá a bezúhonná osoba, jež absolvovala právnické studium (za které bylo samozřejmě považováno i absolvování PŠP) a příslušnou justiční zkoušku. Další podmínkou bylo přiměřeně dlouhé předchozí zaměstnání ve výrobě. Jakákoliv další výdělečná činnost, kromě činnosti vědecké a umělecké, byla prokurátorům zapovězena. Prokurátoři byli kárně odpovědní za nedbalostní a úmyslné porušení svých povinností. Trestem mohlo být pokárání, peněžité

---

¹⁸³ Rozhodnutí trestní 4 Tk 185/51 ze dne 3. srpna 1951 - Sběrka rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, publ, č. 56/1952

¹⁸⁴ § 11 trestního řádu č. 87/1950 Sb.

¹⁸⁵ § 7 trestního řádu č. 87/1950 Sb.

¹⁸⁶ Zákon o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů

trest (do výše měsíčního platu) a v nejhorším případě pak propuštění. K rozhodování o kárných proviněních byl příslušný kárný senát Nejvyššího soudu na základě žaloby generálního prokurátora. Rozhodoval ve složení předseda soudu, jeden profesionální soudce, jeden prokurátor a dva soudci z lidu. Podle zákona byli okresní a krajsí prokurátoři jmenováni ministrem spravedlnosti, státní prokurátor vládou a generálního prokurátora, jehož funkce měla povahu správního orgánu, pověřoval prezident republiky.

5. 5. Působnost obecných prokuratur mimo trestní řízení

Po přijetí zákona o zlidovění soudnictví se působnost prokuratury postupně rozšiřovala až do doby, než byl v roce 1952 přijat nový zákon o prokuratuře, který zcela změnil pojetí orgánu veřejné žaloby u nás. Těžištěm působnosti sice nadále zůstalo trestní řízení, přibývaly však také úkoly vyplývající z dalších předpisů.

Spolu se zákonem o zlidovění soudnictví byl dne 22. prosince 1948 přijat i **zákon č. 322/1948 Sb., o advokacii** (advokátní řád), který stanovoval obligatorní sdružování advokátů do krajských sdružení. Pokud porušil advokát své povinnosti, bylo možno proti němu zavést kárné řízení, které bylo vedeno u krajského soudu, jenž byl příslušný podle sídla krajského sdružení, jehož byl stíhaný advokát členem. V tomto řízení působil jako kárný zástupce krajský prokurátor. Pokud se advokát proti nálezu kárného soudu odvolal, rozhodoval o opravném prostředku nejvyšší soud, kde coby kárný zástupce působil generální prokurátor.¹⁸⁷ Analogická pak byla role krajského, popř. generálního prokurátora v kárných řízeních proti notářům dle **zákona č. 201/1949 Sb., o notářství** (notářský řád).¹⁸⁸ V roce 1951 byl však přijat **nový zákon o advokacii č. 114/1951 Sb.**, v němž prokuratura svých práv na účasti v kárném řízení pozbyla, neboť kárná provinění advokátů už podle tohoto zákona neposuzoval soud, ale Ústředí advokátních poraden.¹⁸⁹

---

¹⁸⁷ § 30 odst. 4 zákona o advokacii

¹⁸⁸ § 38 odst. 4. notářského řádu

¹⁸⁹ Advokátní poradny nahradily krajská sdružení advokátů

Na základě trestního řádu vydal ministr spravedlnosti **nařízení č. 117/1950 Sb., o rejstříku trestů**, jejichž vedením pověřuje s účinností k 1. srpnu 1950 krajské prokurátory. Tresty zapisoval do rejstříku ten prokurátor, v jehož obvodu byla narozena osoba, které se zápis týkal. Nebylo-li možno toto místo zjistit, či pokud byla osoba cizincem, zapisovaly se tresty do rejstříků vedených krajskou prokuraturou v Brně.¹⁹⁰

Významnější pravomoci však přinesly nový **zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)** a **zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži**. Tyto zákony znamenaly průlom v roli prokurátora, který v tomto případě vystupoval i mimo trestní řízení, a pravomoci, jež mu byly těmito předpisy přiřknuty, nebyly zdaleka zanedbatelné.

Zákon č. 99/1950 Sb. upravoval postupy při uzavírání hospodářských smluv na objednávky zboží potřebného za účelem zajišťování jednotného hospodářského plánu. Pokud z takovéto zakázky vznikl spor, byly k jeho rozhodování příslušné nikoliv soudní orgány, ale arbitrážní komise.¹⁹¹ Podle § 26 odst. 2 arbitrážního zákona byl generální prokurátor oprávněn navrhnout ministrovi či předsedovi krajského národního výboru **zrušení rozhodnutí arbitrážní komise**, a to zejména v případě, že tato rozhodnutí porušily zákon nebo byly v rozporu s obecným zájmem, zejména s potřebami hospodářského plánování. V návaznosti na toto ustanovení generální prokurátor příkazem ze dne 16. února 1951 uložil krajským prokurátorům, aby mu bezodkladně předkládali stejnopisy rozhodnutí krajských arbitrážních komisí. Připojit měli též své vyjádření z hlediska zájmů střežených arbitrážním zákonem a promítnutých do hospodářských poměrů svých obvodů. K zaujetí stanoviska mohli přibrat tehdy ještě existující finanční prokuraturu.¹⁹²

S účinností od 1. ledna 1951 byl prokurátor **oprávněn vstoupit do kteréhokoliv civilního řízení** v případě, že to vyžadovala ochrana státu či

---

¹⁹⁰ §§ 1-2 nařízení o rejstříku trestů

¹⁹¹ § 13 odst. 1 zákona č. 99/1950 Sb.

¹⁹² Flegl, V., Československá justice a prokuratura 1945–1978, Úřad státní správy, Praha, 1979, str. 160-161

práv pracujícího lidu. Vystupoval zde tedy jako zástupce státu a strážce zákonnosti. Pokud do řízení vstoupil, byl pak oprávněn ke všem procesním úkonům, které mohl vykonat účastník podle stavu řízení, sám však účastníkem nebyl. Soud pak byl povinen oznamovat prokurátorovi veškerá jednání ve věci a doručovat mu všechny písemnosti, které se doručují účastníkům. Příslušelo mu též právo podat odvolání do rozsudku ve věcech, do nichž vstoupil, a také podat návrh na obnovu řízení.¹⁹³ Pokud se účastníci shodli na dosažení klidu řízení,¹⁹⁴ musel s tímto prokurátor vyjádřit souhlas.¹⁹⁵ Zejména pak byla posílena pravomoc generálního prokurátora, když mu bylo dle § 210 přiznáno právo podávat **stížnost pro porušení zákona proti jakémukoliv pravomocnému rozhodnutí soudů v občanských záležitostech**, vyjma rozhodnutí Nejvyššího soudu. Byla tak reálně rozšířena jeho působnost, neboť dle zákona o zlidovění soudnictví byl toliko příslušný podávat tyto návrhy do rozsudků trestních. O této stížnosti pak rozhodoval Nejvyšší soud bez ústního jednání po slyšení generálního prokurátora.¹⁹⁶ V některých případech byl prokurátor legitimován též k podání návrhu na zahájení řízení, např. v řízení o prohlášení za mrtvého.

5. 6. Finanční prokuratura

Dne 19. prosince 1949 byl Národním shromážděním přijat **zákon č. 270/1949 Sb., o finančních prokuraturách**, s účinností od 1. února 1950. Tento zákon, čítající pouze osm paragrafů, přizpůsoboval finanční prokuraturu novým poměrům, které byly nastoleny po únoru 1948, podřídil finanční prokuratury ministerstvu spravedlnosti a derogoval dosavadní předpisy o finančních prokuraturách. V důvodové zprávě k osnově tohoto předpisu¹⁹⁷ se uvádí, že se změnou v soudnictví, tedy odstraněním buržoazního soudního aparátu a zavedením dvoustupňové soudní soustavy, je nutno podobně strukturovat i finanční prokuratury, které měly sídlit v budovách krajských

---

¹⁹³ § 204 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních

¹⁹⁴ V platném právu tento institut označujeme jako smír

¹⁹⁵ § 421 odst. 2 tamtéž

¹⁹⁶ § 214 tamtéž

¹⁹⁷ Osnova zákona č. 270/1949 Sb., o finančních prokuraturách, a důvodová zpráva, dostupné online z http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0397_00.htm

soudů. Zdůrazňováno bylo právo každého domáhat se svých práv ve svém kraji, na druhé straně také výhoda znalosti místních poměrů, která měla usnadnit práci krajským funkcionářům finančních prokuratur. *„Znalost místních poměrů je nezbytná pro každého právního zástupce, tím spíše pro právního zástupce tak důležitých právních podmětů, jako jsou ty, o které tu jde. Protože se pak obecný soud právních podmětů zastupovaný finanční prokuraturou zpravidla řídí sídlem příslušné finanční prokuratury, učiní se rozložením finančních prokuratur do krajů další významný krok k zpřístupnění soudů pracujícím lidu.“*¹⁹⁸ Důvodem nové úpravy však byla zejména potřeba náležité ochrany státního majetku. Ten byl spravován státem buď přímo, či prostřednictvím národních podniků, které měly právní subjektivitu, ač byly samy ve vlastnictví státu. Z tohoto důvodu byla dosavadní úprava finančních prokuratur považována za zastaralou a bylo nutno ji reorganizovat. Stručnost zákona je pak odůvodněna snahou o dosažení maximální možné pružnosti, která má být zajištěna prostřednictvím vládních nařízení, která budou jako prováděcí předpisy vydávána. Konkrétně upravilo působnost a příslušnost finančních prokuratur vládní nařízení č. 7/1950 Sb., jež nabylo, stejně jako zákon o finančních prokuraturách, účinnosti 1. února 1950. Obligatorně zastupovala finanční prokuratura stát a svazky lidové správy, ústavy, podniky, fondy a zařízení jimi zřízené nebo spravované, fakultativně pak Ústřední národní pojišťovnu, národní podniky, komunální podniky a lidová družstva. Pokud o to byla požádána, zastupovala tyto subjekty ve správním řízení, vydávala právní posudky a spolupůsobila při právních jednáních. Značně široký prostor, co se týče působnosti finančních prokuratur, získalo ministerstvo spravedlnosti, neboť mělo-li za to, že je ve veřejném zájmu, aby finanční prokuratura zastupovala i jiné subjekty, než byly nařízením vyjmenovány, mohlo vyslovit, že finanční prokuratura zastoupí i tyto strany. Došlo-li ke střetu stran, u nichž bylo zastoupení finanční prokuraturou

---

¹⁹⁸ Důvodová zpráva k zákonu o finančních prokuraturách

obligatorní, mohlo ministerstvo spravedlnosti určit, u které ze stran zastupování prokuraturou odpadá.¹⁹⁹

Na výše popsaném je tak patrné, že stejně jako v jiných právních oblastech, i zde byl dán široký prostor pro zasahování do práv státní mocí, neboť exekutivě byly svěřeny podstatné nástroje k ovlivňování právních poměrů, přičemž toto bylo ospravedlňováno jako nástroj k přizpůsobování právní úpravy aktuálním poměrům a změnám situace. Tato legislativa však byla účinná pouze necelé tři roky, neboť po roce 1952 došlo v organizaci prokuratury k zásadním změnám (viz dále).

5. 7. Stručný nástin úpravy účinné po roce 1952

Konečná likvidace státního zastupitelství a prokuratury jako článku v soustavě justičních orgánů byla provedena s účinností od 1. ledna 1953. Státní soud byl spolu se státní prokuraturou zrušen, jejich agenda byla převedena na úroveň krajských soudů a prokuratur,²⁰⁰ a prokuratura se plně vydělila jako samostatný orgán nezávislý na ministru spravedlnosti. Zaniklo také správní soudnictví a finanční prokuratura, jejichž úkoly přešly na prokuraturu obecnou. Stalo se tak jednak **ústavním zákonem č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře**, jednak **zákonem č. 65/1952 Sb., o prokuratuře**. První ze zmiňovaných zákonů svěřil generálnímu prokurátorovi dozor nad prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů ministerstvy, úřady, soudy, národními výbory, institucemi, orgány, úředními osobami a také občany.²⁰¹ Prokuratura se tak stala samostatným, monokratickým a centralizovaným orgánem nejvyššího dozoru: „*Prokuratura byla vybudována na leninských zásadách, které jsou společné prokuraturám všech socialistických zemí.*“²⁰² Odpovědný byl generální prokurátor vládě (pouze on sám, nikoliv prokuratura jako jednotná soustava orgánů), do funkce jej jmenoval a odvolával prezident republiky. Příslušelo mu právo atrakce věci

---

¹⁹⁹ Vládní nařízení ze dne 24. ledna 1950 č. 7/1950 Sb., kterým se vydávají podrobné předpisy o působnosti finančních prokuratur

²⁰⁰ Stalo se tak zákonem č. 66/1952 Sb., § 52 bod 12

²⁰¹ § 6 ústavního zákona č. 64/1952 Sb.

²⁰² Flegl, V., Československá justice a prokuratura 1945–1978, Úřad státní správy, Praha, 1979, str. 161

kteréhokoliv prokurátora, současně pak měli vyšší prokurátoři právo atrahovat věc z prokuratury níže postavené. Vojenská prokuratura se stala součástí jednotné prokuratury, přičemž hlavní vojenský prokurátor se stal jedním z náměstků generálního prokurátora. Nově byl zřízen náměstek generálního prokurátora pro Slovensko, který na slovenském území plnil úkoly generálního prokurátora ve stanoveném rozsahu.

Novelou občanského soudního řádu č. 68/1952 Sb. byl rozšířen okruh oprávnění prokurátorů v civilním řízení. V taxativně stanovených případech byl prokurátor oprávněn podat návrh na zahájení řízení. Pokud tento návrh podal, byl v následném řízení účastníkem. Generální prokurátor byl oprávněn podat žalobu na popření otcovství, vyžadoval-li to obecný zájem.

Hlavními povinnostmi prokuratury byla ochrana socialistického státního zřízení, ochrana bojeschopnosti ozbrojených sborů, upevňování velitelské kázně a pořádku, výchova občanů k dodržování zákonů, pravidel socialistického soužití a k plnění občanských povinností. Generálnímu prokurátorovi byla dána k plnění úkolů prokuratury působnost upozorňovat úřady, národní výbory, orgány a instituce na zjištěné nedostatky a dávat podnět k přezkoumání rozhodnutí, která odporovala zákonu, pečovat o zjišťování trestných činů a spravedlivé potrestání pachatelů, dohlížet na výkon uložených trestů, dohlížet nad zákonností postupů orgánů národní bezpečnosti, účastnit se řízení před soudy, zajišťovat ochranu zájmů státu a pracujících v občanskoprávních řízeních a vykonávat všeobecný dozor. K zajištění všeobecného dozoru nad orgány veřejné správy měla prokuratura právo protestu proti rozhodnutí či opatření a upozornění na nezákonnost rozhodnutí, opatření nebo postupu.²⁰³ Přerod státního zastupitelství jako orgánu státu zastupujícího veřejný zájem v orgán s posláním budovat a upevňovat státní ideologii, byl tímto završen.

---

²⁰³ Vlček, E., Vývoj prokuratury v letech 1945–1990, str. 389-390 *In* Malý, K., Soukup, L., Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2004

Závěr

Jak plyne z předloženého textu práce, orgány veřejné žaloby prošly za dobu své existence mnoha různými stadii vývoje. První kapitola práce stručně nastínila vývoj předcházející revolučnímu roku 1848, zejména za účelem vytvoření přesnější představy o tom, co vedlo k vytvoření moderní soustavy státního zastupitelství. Ve středověku nebylo činěno rozdílu mezi soudním řízením trestním a civilním, proto bylo úkolem královského prokurátora zejména zastupování panovníka a hájení jeho zájmů, jeho působení v trestním řízení tvořilo pouze část agendy, kde jinak převažovala zejména péče o královský majetek. Mohlo by se zdát, že s vydáním Obnoveného zřízení zemského nabyla funkce královského prokurátora v trestním řízení na významu, neboť mu byla uložena povinnost stíhat trestné činy. Prakticky však jeho význam ustoupil do pozadí, neboť se v 17. století na našem území prosadil princip inkvizičního procesu, ve kterém připadla úloha žalobce i obhájce jedinému soudci. Tím bylo také způsobeno, že úřad královského prokurátora byl v 18. století přejmenován na úřad fiskální.

Těžištěm práce je pak detailní rozbor soustavy, mechanismů a úkolů státního zastupitelství po jeho zákonném zakotvení v Rakousku-Uhersku. Tato úprava byla pro předkládanou rigorózní práci klíčová, neboť po vzniku samostatného Československa byl recipován rakouskouherský právní řád, včetně soudní soustavy a soustavy státního zastupitelství. Nejvýraznější zásahy do této úpravy nastaly až po převzetí moci komunisty v roce 1948. Jako výdobytek revolučních let se v právním řádu Rakouska-Uherska prosadilo oddělení soudnictví od správy a nahrazení inkvizičního procesu procesem obžalovacím. Byl tak vytvořen prostor pro vytvoření autonomního specializovaného úřadu, který by zajišťoval stíhání pachatelů trestných činů a jejich postavení před řádný soud. Nejprve bylo státnímu zastupitelství svěřeno do působnosti stíhání tiskových trestných činů, po roce 1850 byla však jeho agenda rozšířena na stíhání všech trestných činů, o kterých získalo povědomí. Podrobněji

upravil pravomoci státních zástupců v trestním procesu trestní řád z roku 1873. Hlavním úkolem státního zástupce bylo tedy postavit pachatele trestného činu před soud na základě obžaloby a tuto obžalobu před soudem zastupovat. Hlavním z rozdílů v postavení státního zástupce byla však skutečnost, že samotné vyšetřování trestných činů připadlo vyšetřujícímu soudci, který dnes již v českém právu neexistuje, vyskytuje se však dodnes v platném právu např. ve Francii. Rozdělení úloh mezi osobu čin vyšetřující a osobu podávající obžalobu před soudem se ukázalo jako neúčelné, i přes to se však tento systém z právního řádu vytratil až po roce 1948, kdy byl institut vyšetřujícího soudce zrušen. Postupem času však státním zástupcům přibyly nejrůznější pravomoci v oblasti civilního řízení a byl jim také svěřen dohled nad věznicemi.

V 19. století byla také oproti dnešku jiná úprava organizace státních zastupitelství. U okresních soudů působili nikoliv státní zástupci, ale pouze funkcionáři státního zastupitelství, kteří svou činnost organizovali dle pokynů státních zástupců, jež působili u sborových soudů první instance, tedy soudů krajských. Tito státní zástupci byli dále podřízeni státním zástupcům působícím u sborových soudů druhé instance, tedy u vrchních zemských soudů. Celá tato soustava pak podléhala ministru spravedlnosti. Generální prokurátor nebyl hlavou této organizace, stál de facto mimo ni a působil pouze v řízení před Nejvyšším soudem, podřízen byl však také ministru spravedlnosti. Dnešní soustava tedy funguje na odlišném principu, neboť v čele státního zastupitelství stojí nejvyšší státní zástupce, kterého do funkce jmenuje vláda na návrh ministra spravedlnosti, a soustava je plně hierarchizována. Není však přípustné, aby státní zástupce jiného než bezprostředně nadřízeného státního zastupitelství jakkoliv zasahoval do věcí vyřizovaných příslušným státním zastupitelstvím.

V této podobě byla tedy soustava státního zastupitelství recipována po vyhlášení samostatného státu v roce 1918 do práva československého. Po dobu existence I. republiky byly v oblasti působnosti státních

zastupitelství prováděny pouze dílčí změny, povětšinou spočívající v rozšíření oprávnění státních zástupců mimo trestní řízení, ale také změny, které se dotýkaly územní organizace státních zastupitelství. Výrazný zásah do činnosti orgánu veřejné žaloby znamenala, stejně jako ve všech oblastech veřejného života, druhá světová válka. Kromě protektorátních orgánů byly zavedeny také německé orgány veřejné žaloby, v působnosti československých úřadů tak zůstaly pouze záležitosti menšího významu, neboť rozhodovat o věcech podstatných připadlo orgánům německým.

Po druhé světové válce bylo nutné vypořádat se s osobami, které kolaborovaly s okupanty, či s nimi otevřeně sympatizovaly. Za tímto účelem byly prezidentem republiky vydány dekrety, na jejichž základě měli být kolaboranti a přísluhovači souzeni, na čas tedy existovaly i úřady veřejných žalobců, jejichž úkolem bylo zastupovat před soudem obžalobu podanou na zrádce podle těchto dekretů. Jejich pozice však byla velmi komplikovaná, neboť nápad případů byl kvůli nízkému zájmu o tuto funkci velký, a situaci neulehčovaly veřejným žalobcům ani národní výbory, veřejné mínění a nedokonalá legislativní úprava retribuce. Všechny tyto faktory pak způsobily, že během retribučních procesů došlo k mnoha přehmatům a nezákonnostem.

Nástup proletariátu k moci odstartoval zcela novou etapu ve vývoji orgánů veřejné žaloby. Po 100 letech, kdy bylo zastupování státu svěřeno státnímu zastupitelství a finanční prokuratuře, byla opět jejich příslušnost svěřena do rukou jednoho úřadu, tedy prokuratury. Na základě zlidovění soudnictví se do justice prosadil laický prvek, který byl dosazen nejen na soudy, ale i na státní zastupitelství. Tato laicizace vedla k poklesu kvality personálního substrátu justice, která se zároveň na přelomu 40. a 50. let 20. století stala nástrojem bezprecedentních justičních vražd, jejichž cílem bylo odstranění jak skutečných, tak domnělých odpůrců totalitního režimu. V roce 1952 pak byla završena transformace státního zastupitelství v prokuraturu, která se stala strážkyní socialistického

zákonodárství a nástrojem prosazování zájmů komunistické strany. 50. léta tak patří bezesporu k nejtemnějšímu období v dějinách novodobé české justice.

V současnosti je odbornou veřejností diskutován zamýšlený nový zákon, jenž by nahradil v současnosti účinný zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Nový zákon by měl zaručit státnímu zastupitelství větší nezávislost, neboť momentálně je nejvyšší státní zástupce kdykoliv odvolatelný ze svého postu vládou. Novela zavádí funkční období, před jehož uplynutím by bylo možné jej odvolat z funkce na základě rozhodnutí kárného soudu, k němuž může podat návrh na zahájení řízení pouze vláda. Funkční období vedoucích státních zástupců má být omezeno na 7 let (z funkce by též byli odvolatelní pouze na základě rozhodnutí kárného soudu), pro nejvyššího státního zástupce pak na 5 let.

Velkou změnou má projít také organizační soustava státních zastupitelství. Je plánováno zrušení vrchních státních zastupitelství v Praze a Olomouci a jejich nahrazení speciálním státním zastupitelstvím zaměřeným na vyšetřování nejzávažnější ekonomické kriminality. Specializované státní zastupitelství by vykazovalo značnou míru nezávislosti, neboť státní zástupci nejvyššího státního zastupitelství, kterému by byli funkčně podřízeni, by nebyli oprávněni vydávat závazné pokyny v probíhajícím vyšetřování, pouze by měli rozhodovat o stížnostech proti rozhodnutím státních zástupců protikorupčního speciálu. Novela také přináší větší nezávislost státního zastupitelství na ministerstvu spravedlnosti. V současné době je ministr spravedlnosti oprávněn vyžadovat po státním zástupci informace o řízení, potřebuje-li je pro potřeby ministerstva či jako člen vlády. Dle novely by mohlo ministerstvo vyžadovat informace pouze statistické, nebylo by tedy oprávněno žádat informace z tzv. živých kauz.

Jak je na první pohled zřejmé, novela zákona o státním zastupitelství si klade za cíl omezit možné politické tlaky působící zejména na nejvyššího státního zástupce. Pokládám si však otázku,

nakolik jsou tyto kroky efektivní, zůstáváme-li stále u modelu, ve kterém je nejvyšší státní zástupce navrhován ministrem spravedlnosti a jmenován vládou. Veřejný ochránce práv, na jehož funkci nejsou s největší pravděpodobností politické tlaky vyvíjeny tolik jako na státní zástupce, je volen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu na funkční období 6 let. Jsem toho názoru, že pokud bychom opravdu chtěli docílit co možná největšího odpolitizování funkce nejvyššího státního zástupce (a tím i celé soustavy státního zastupitelství), bylo by dobrým krokem upravit proces jeho výběru a volby tak, jak je tomu u veřejného ochránce práv.

Aktuálním tématem se stává také možné znovuzavedení institutu vyšetřujícího soudce do českého právního řádu, byť pouze do vyšetřování zločinů spáchaných státními zástupci.²⁰⁴ Při zpracování této práce jsem došla k závěru, že takovému opatření *de lege ferenda* nejsem nakloněna. Skutečnost, že by trestné činy státních zástupců vyšetřoval soudce, nemusí podle mého mínění nutně znamenat, že řízení bude více nezávislé a nestranné, než kdyby jej vedl jiný státní zástupce, jak ostatně vyplývá ze závěrů druhé kapitoly této práce.

Naproti tomu orgán, jenž se v právní úpravě osvědčil, ba dokonce se ukázal být potřebným, je finanční prokuratura, což nejlépe dosvědčuje skutečnost, že v roce 2002 byl přijat zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Úkolem Úřadu je zejména jednat za stát v řízení před soudy, správními úřady a jinými orgány ve věcech, které se týkají státního majetku, jeho příslušnost se tedy do značné míry kryje s příslušností finančních prokuratur mezi lety 1850–1950; jako název však nebyla zvolena finanční prokuratura, pravděpodobně z důvodu, aby název Úřadu neevokoval spojitost se zrušenou socialistickou prokuraturou.

---

²⁰⁴ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/poslanci-prosazuji-zrizeni-vysetrujiciho-soudce-proveroval-statni-zastupce_1706051046_dp (citováno podle znění k 23. 3. 2018)

Seznam použité literatury a pramenů

Seznam odborné literatury

Adamová, K., Stručný nástin dějin státu a práva v českých zemích a na Slovensku (Výtah z přednášek – vybrané otázky), 1. vydání, Plzeň, 1994

Adamová, K., Riegrová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Šouša, J., Dějiny českého soudnictví od počátku státnosti do roku 1938, LexisNexisCZ, 1. vydání, Praha, 2005

Adamová, K., Světla a stíny středověkého práva, Havlíček Brain Team, PBtisk s.r.o., 1. vydání, 2006

Balík, S., a kol., Dějiny notářství v českých zemích, Notářská komora České republiky, 2014

Drtina, P., O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách československé justice, Mladá fronta, Praha, 1946

Dřimal, J., Stupková, M., Česká finanční prokuratura 1250–1785, Katalog, I Listiny, Inventáře a katalogy fondů státního ústředního archivu v Praze, Praha, 1970

Dřimal, J., Stupková, M., Česká finanční prokuratura 1250–1785, Katalog, II/1, Spisy sign. 1-5, Inventáře a katalogy fondů státního ústředního archivu v Praze, Praha 1970

Fenyk, J., Vademecum státního zástupce, Praha: ASPI Publishing, 2003

Fenyk, J., Veřejná žaloba, díl I., Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti pro vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001

Flegl, V., Československá justice a prokuratura 1945-1978, Ústav státní správy, Praha, 1979

Hartmann, A., Jednací řády soudů a státních zastupitelství se zákony, nařízeními a výnosy s nimi souvislými, Díl II., Tiskem a nákladem Československého Kompasu, Praha, 2. vydání, 1931

Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J., Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, 2. vydání, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2005

Jarkovská, L., Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku, Prostor, 2008

Jechová, K., Deník žalobce jako přístupová cesta k porozumění fondu Mimořádného lidového soudu a nebo jen oklika?, *In* Borák, M., Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu; Židovská problematika a antisemitismus ve spisech Mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948 (Sborník příspěvků), Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky Praha, 2002

Jurášek, S., 500 let Finanční prokuratury v Praze, 1437 – 1937, Finanční prokuratura v Praze, 1937

Kabele, J., Z kapitalismu do socialismu a zpět, Teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky, Univerzita Karlova v Praze, 2005

Kadlecová, M. a kol. Dokumenty z dějin státu a práva na území ČSSR do roku 1938, Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983

Kapras, J., Přehled právních dějin zemí koruny české, Právní prameny a dějiny státního zřízení, 5. vydání, tiskem Pražské akciové tiskárny Praha, 1935

Kmoch, P., Provinění proti národní cti, „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy, Academia, Praha, 2015

Knapp, V., Problém nacistické právní filosofie, reprint původního vydání z r. 1947, Nakladatelství Aleš Čeněk, Tiskárna Český Těšín, 2002

Kocourek, L., Správa v českých zemích a v Československu v letech 1848-2005, Vysoká škola finanční a správní, 1. vydání, Praha, 2007

Kolektiv autorů, Historický vývoj právní úpravy správního řízení a dalších postupů ve veřejné správě (1918-2005), Periplum, Olomouc, 2007

Kovtun, V., Tajuplná vražda – Případ Leopolda Hilsnera, Sefer, 1. vydání, Praha, 1994

Krejčová, H., Poznámky k retribučnímu soudnictví na Slovensku, *In* Borák, M., Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu; Židovská problematika a antisemitismus ve spisech Mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948 (Sborník příspěvků), Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky Praha, 2002

Kuchta, J., Schelle, K., Státní zastupitelství, nakladatelství Živa, 1. vydání, Zlín, 1994

Lata., J., Prokuratura *In* Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita, 1. vydání, Brno, 2009

- Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny policie a četnictva I. (Habsburská monarchie 1526-1918), Nakladatelství Themis, Praha, 1997
- Marečková, M., České právní a ústavní dějiny, Univerzita Palackého v Olomouci, 1. vydání, 2006
- Malý, K., České právo v minulosti, 1. vydání, Orac, 1995
- Malý, K., Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století, Univerzita Karlova, Praha, 1989
- Malý, K., Soukup, L., Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2004
- Malý, K., Sivák, F., Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918, Nakladatelství HaH, Jinočany, 2. vydání, 1993
- Maršálek, P., Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945, Univerzita Karlova v Praze – Právnická fakulta, 1. vydání, 1999
- Maršálek, P., Pod ochranou hákového kříže, 1. vydání, Auditorium, Praha, 2012
- Matulová, H., Vojenské trestní právo *In* Malý, K., Soukup, L., Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, Sborník příspěvků, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010
- Miříčka, A. Trestní právo procesní. Praha: Spolek československých právníků Všehrad, 1932
- Miříčka, A., Solnař, V., Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava, Melantrich Praha, 1939
- Moravčík, C., Organizace soudnictví Protektorátu Čechy a Morava, Masarykova univerzita, Brno, 1993
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P., Kurs trestního práva: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, Praha, C. H. Beck, 2003
- Pejčoch, I., Masarykovy vražedkyně, Svět křídel, Cheb, 2015
- Plundr, O., Hlavsa, P., Organizace justice a prokuratury, vydavatelství Panorama, Praha, 1987

- Princ, M., Soudnictví v českých zemích v letech 1848–1938 (soudy, soudní osoby, dobové problémy), Wolters Kluwer, Praha, 2015
- Růžička, M., Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2005
- Schelle, K., Kuchta, J. Historie a současnost státního zastupitelství, Masarykova univerzita, Brno, 1994.
- Schelle, K., Větrovec, V., Státní zastupitelství, historie, současnost a perspektivy, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2002
- Schelle, K., Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938), EUROLEX BOHEMIA a.s., Praha, 1. vydání, 2006
- Schelleová, I., Schelle, K., Soudnictví (Historie, současnost a perspektivy), EUROLEX BOHEMIA, 1. vydání, Praha, 2004
- Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L., Proměny státu a práva v druhé polovině 19. století, Eurolex Bohemia, Praha, 2006
- Skřejpek, M. a kolektiv, Právníkový stav a právníkové profese v minulosti, Havlíček Brain team, 1. vydání, Praha, 2007
- Sivák, K., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, 1. vydání, 2003
- Solnař, V. Učebnice trestního řízení platného v zemi české a moravskoslezské, Praha: Melantrich, 1946
- Storch, F., Trestní řízení rakouské I, Tiskem a nákladem J. Otty v Praze, 1887, Reprint původního vydání, Wolters Kluwer, 2011
- Storch, F., Trestní řízení rakouské II, Tiskem a nákladem J. Otty v Praze, 1887, Reprint původního vydání, Wolters Kluwer, 2011
- Štajgr, F., Plundr, O., Organizácia justície a prokuratúry, Slovenské vydavateľstvo politickej literatury, Právnícký Ústav Ministerstva spravodlivosti, oddelenie v Bratislave, 1956
- Štajgr, F., Boura, F., Prokurátor v občanském soudním řízení, Praha: Orbis, 1955
- Tauchen, J., Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava, *In* Schelle, K. a kolektiv, Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol československých novodobých dějin (vybrané problémy) Key Publishing Ostava, 2010

Turek, A., Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1959, Sborník archivních prací, Orbis, Praha, 1959

Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, 3. vydání, Masarykova univerzita, 2006

Vojáček, L., Schelle, K., Slovenské právní dějiny, vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 2014

Seznam odborných článků

Bianchi, L., Hlavní procesy s luďáky před Národním soudem v Bratislavě v letech 1945–1947, Právněhistorické studie č. 20, Československá akademie věd, Praha, 1977

Borák, M., Janák, D., Československé retribuční soudnictví v letech 1945–1948 a postih německého obyvatelstva u mimořádných lidových soudů Moravská Ostrava, Opava a Nový Jičín, Právněhistorické studie č. 42, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 2012

Dávid, R., Tauchen, J., Vývoj působnosti státního zastupitelství v civilním řízení od roku 1848 do současnosti, Státní zastupitelství č. 10, 2007

Fux, B., K otázce processuálního postavení eráru před soudem, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1900

Fux, B., K působnosti bývalých královských prokurátorů v Čechách a nynější c. k. finanční prokuratury, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1902

Herrnritt, J., Proti přetížení nejvyššího soudu zrušovacího a generální prokuratury zmatečnými stížnostmi, Právník, ročník XL., sešit XI., Praha 1921

Kallab, J., Několik poznámek o postavení soudce vyšetřujícího a státního zástupce v řízení přípravném (zvláště dle rak. trest. řádu z 23. května 1873 ř. z. č. 119), Právník, Náklad Jednoty právnické, Praha, 1903

Kýr, A., Historická penologie, 2001, číslo 1

Musil, J., Resortní začlenění orgánů přípravného řízení trestního, Československá kriminalistika, č. 3–4, 1990

Ondrejko, J., Funkcia prokurátora podľa nového trestného poriadku, Právník, Jednota československých právníků, Praha, 1950

Peka, J., Finanční prokuratury, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1925

Peka, J., Zákon o finančních prokuraturách, Právny obzor, ročník XVI., nákladem Právnickej jednoty na Slovensku, Bratislava, 1933

Peka, J., Několik poznámek k novému zákonu o finančních prokuraturách, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1934

Řihák, H., Útěk do továren, časopis Terra Libera, ročník 11, srpen-září 2011, dostupné online <http://libinst.cz/terralibera/>

Solnař, V., Jsou přípustné t. zv. mimořádné opravné prostředky proti rozsudkům mimořádných lidových soudů a Národního soudu?, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1946

Soukup, L., K vývoji tiskového práva v českých zemích po r. 1848, Právněhistorické studie č. 29, Československá akademie věd, Praha, 1989

Storch, F., Delikty návrhové a soukromožalobné v právu rakouském, Právník, 1895

Šebor, M., Státní zástupce a občanské věci právní, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1941

Šimeček, B., Z praxe vyšetřujícího soudce, II. Jak zachovati jest vyšetřujícímu soudci, když veřejný žalobce, navrhuje zavedení vyšetřování, navrhne zároveň s tím uvalení vazby dle § 180 tr. ř., Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1891

Tauchen, J., Národní soud (1939–1942), Právněhistorické studie 44/1, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 2014

Zoulík, F., K problematice finanční prokuratury, Právní praxe I/1994, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1994

Zucker, A., O přípravném vyhledávání, Právník, 1902, Náklad jednoty právnické, Praha, 1902

Zucker, A., Ještě slovo o návrhu státního zástupce na vznesení řádné vazby vyšetřovací, Právník, náklad Jednoty právnické, Praha, 1891

Seznam judikatury

Fenyk, J., Havlík, T., Růžička, M., Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu řádu 1918-2004, C. H. Beck, 2. vydání, Praha 2004

Rozhodnutí krajského soudu v Košicích ze dne 3. srpna 1951, sp. zn. 4 Tk 185/51

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12. 3. 1919, sp. zn. Kr I 67/19

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 1. 1925, sp. zn. Rv I 1203/24

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČSR č. 25525/28 ze dne 20. září 1928

Rozhodnutí Nejvyššího soudu – Zm I 24/1943 č. 7060/1943 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské republiky – Zm 314/1941 č. 432/1942 Ú. sb. rozh. tr.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské republiky – Nd 12/1939 č. 27/1940 Ú. sb. rozh. tr.

Seznam elektronických zdrojů

Osnova zákona č. 270/1949 Sb., o finančních prokuraturách, a důvodová zpráva, dostupné online z http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0397_00.htm

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o rozšíření stížnostního práva finančních prokuratur, dostupné online: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0470_00.htm

Návrh poslance Wintera a soudruhů na zrušení zákona č. 257/1921 z. a n., dostupné online http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3918_00.htm

„Poslanci prosazují zřízení 'vyšetřujícího soudce'. Prověřoval by státní zástupce“, dostupné online https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/poslanci-prosazuji-zrizeni-vysetrujiciho-soudce-proveroval-statni-zastupce_1706051046_dp

Název rigorózní práce, abstrakt a klíčová slova

Vývoj státního zastupitelství v letech 1848-1952

Abstrakt

Historie orgánu veřejné žaloby na našem území má své kořeny již v pozdním středověku. První královský prokurátor byl jmenován králem Zikmundem v roce 1437 a jeho hlavním úkolem bylo pomoci králi získat zpět majetky ztracené v husitských válkách. V následujících letech se agenda královského prokurátora pomalu rozšiřovala a brzy získal oprávnění stíhat pachatele trestných činů jako zabití, vražda, kacířství, urážka krále či padělání. S nástupem Habsburků na český trůn však jeho role oslábila, neboť trestní proces se navrátil k inkvizičnímu principu, v němž je pravomoc soudce, obhájce i žalobce kumulována v rukou jediné osoby.

Masové protesty v revolučním roce 1848 donutily habsburskou monarchii mj. k reorganizaci justičního systému. V témže roce bylo zákonem založeno státní zastupitelství, nejprve příslušné pouze pro stíhání trestných činů spáchaných tiskem. V roce 1850 došlo k masivnímu rozšíření kompetencí státního zastupitelství – byl oprávněn ke stíhání všech trestných činů a podání obžaloby, kterou následně před soudem zastupoval. V soustavě státního zastupitelství, která kopírovala soustavu soudní, byla dána přísná hierarchie. Jistou výjimkou byly okresní soudy, u kterých nepůsobili státní zástupci, pouze tzv. funkcionáři státního zastupitelství, kteří obvykle neměli právnické vzdělání a podléhali státnímu zástupci nejbližšího nadřazeného státního zastupitelství. Státní zástupce však nebyl omezen pouze na trestní řízení, mohl zasahovat také do záležitostí civilních, např. ve věcech adopčních.

Po rozpadu Rakouska – Uherska došlo k recepci právních předpisů monarchie, Československo tedy přebralo i soustavu státních zastupitelství. Základním problémem, se kterým se nová republika snažila neúspěšně vyrovnat po celých 20 let její existence, byl právní dualismus způsobený

skutečností, že na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platilo dřívější maďarské právo a tedy i systém veřejné žaloby.

S příchodem Němců a založením Protektorátu Čechy a Morava byla zavedena masivní nerovnováha mezi příslušností protektorátních úřadů a úřadů říšských, když většina podstatných záležitostí byla protektorátním orgánům veřejné žaloby odňata ve prospěch německých státních zastupitelství.

Po skončení 2. světové války bylo nutno potrestat osoby, které s Němci v jejím průběhu kolaborovaly. Na základě prezidentských dekretů byl vytvořen za účelem jejich stíhání úřad veřejného žalobce, který se však za dobu své existence potýkal s mnoha překážkami, zejména masivním nápadem agendy a nedostatkem odborníků se zájmem o výkon této funkce.

Největší změny v oblasti veřejné žaloby však nastaly po roce 1948, kdy komunisté po převzetí moci pomocí souboru zákonů vzniklých z tzv. právnícké dvouletky roztříštili principy, na kterých veřejná žaloba fungovala posledních 100 let. Prokuratura, která se stala nástupkyní státního zastupitelství, byla nazvána „strážkyní zákonnosti“ a nesloužila již jen jako orgán oprávněný k podání obžaloby k soudu. Mohla také zasahovat do civilního a správního řízení, z důvodu nastolení třídního boje však také však ztratila svou pozici nestranného prvku v trestním řízení.

Klíčová slova

státní zastupitelství, veřejná žaloba, historie

English title, abstract and key words

The development of the body of public prosecution between 1848-1952

Abstract

The history of the body of public prosecution on the Czech territory has its roots in the late middle age. First prosecutor was named by the king Zikmund in 1437 and his main task was to help the king to regain the property he had lost during the religious wars. As the time was passing by, the king's prosecutor's agenda was slowly expanding. Soon he became authorized to pursue the perpetrators who committed crimes such as manslaughter, murder, heresy, offence of the king or counterfeiting. However with the succession of Habsburg dynasty his role has weakened since the crime proceeding got back to the principle of inquisitorial process which accumulates the role of judge, advocate and prosecutor in one person.

In the revolution year of 1848 the Habsburg monarchy was forced to reorganize the justice system due to massive political protests. At the very same year the first public prosecution offices were founded in order to pursue crimes committed in relation with press. In 1850 the competence of state prosecutor expanded – from now on he was authorized by the law to prosecute all crimes that were to be tried in front of the court of justice and to represent the indictment in front of it. The strict hierarchy was given and it copied the judicial system. The exception was at the district courts – there were no district prosecutors, only the clerks with usually no law education. But not only had the state prosecutor powers within the criminal procedure. He was as well authorized to intervene into civil procedure e.g. in the matter of adoptions.

With the disintegration of Habsburg monarchy the independent Czechoslovakia adopted the system of the body of public prosecution as it was established in the monarchy. The crucial problem the new republic wasn't able to handle for the whole 20 years of its existence was the dualism of the

legislation, since the territory of Slovakia and Carpathian Ruthenia adopted the Hungarian judicial and prosecution system.

With the arrival of Nazis shortly before the beginning of World War II, everything including the justice system changed in newly established Protectorate. Germans gained the main role in public life therefore the powers of Czech institutions and courts were suppressed, so as the ones of the Czech state prosecutors.

After expulsion of Germans and the end of WW II, there was a strong urge to punish those who cooperated with the oppressors. According to the presidential decrees, the office of public prosecutor was instituted in order to investigate those who collaborated with Nazis. In the meantime the everyday life was slowly getting back to the condition before the war so as the state institutions.

The biggest changes so far were to come after 1948 hence the communist were slowly making moves to change the principles the prosecution had rest on. The set of statutes released between years 1948-1952 smashed former legislature regulating the criminal procedure and the position of the body of public prosecution. Since then the public prosecution organ was appointed the „guardian of the socialist legality“ and was not only intended to be an organ entitled to bring the action against offender but also to intervene in civil and administrative procedure and it lost its role of an unbiased element of criminal proceeding.

Key words

The body of public prosecution, public prosecution, history